

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

На правах рукопису

СНІСАРЕНКО ЯНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 81'373 + 811.111 + 811.161.2

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА У СТРУКТУРНО-
СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ**

Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Семенюк Олег Анатолійович,
доктор філологічних наук, професор

КІРОВОГРАД – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ СЕМАНТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ “СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА”	13
1.1. Суспільно-політична лексика як специфічна лексична категорія.....	13
1.2. Методи та методологія вивчення суспільно-політичної лексики	28
1.3. Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на розвиток суспільно-політичної лексики сучасних мов.....	39
Висновки до розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ	59
2.1. Лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” в українській та англійській мовах.....	59
2.1.1. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення етнічних спільнот”.....	62
2.1.2. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суспільно-політичних реалій суспільства”	64
2.1.2.1. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціально-гуманітарної політики держави”.....	71
2.1.3. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин”	74
2.1.4. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення глобальної екології”.....	80
2.1.5. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення аграрної політики”.....	81
2.1.6. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті”.....	82
2.2. Лексико-семантичне поле “Політика” в українській та англійській мовах.....	85
2.2.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на	

позначення політем діяльності”.....	88
2.2.2. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення політем передвиборчих кампаній”.....	93
2.2.3. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суб’єктів політики”.....	98
2.2.3.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення безпосередніх суб’єктів політики”.....	99
2.2.3.2. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення вторинних суб’єктів політики”.....	102
2.2.4. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення ідеологем суспільно-політичної сфери”.....	108
2.2.5. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства”.....	113
2.3. Лексико-семантичне поле “Право” в українській та англійській мовах.....	116
2.3.1. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”	118
2.3.2. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин”.....	121
2.3.3. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціальних процесів дезорганізації суспільного життя”.....	123
2.4. Лексико-семантичне поле “Економіка” в українській та англійській мовах.....	128
2.4.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”.....	130
2.4.1.1. Структурні та семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення економічної політики держави”.....	133
2.4.1.2. Структурні та семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення фінансово-банківської сфери”.....	136
2.4.1.3. Структурні та семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суб’єктів фінансово-економічної політики”.....	137
Висновки до розділу 2.....	141
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ У СКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ.....	145

	4
3.1. Типи лексико-семантичних відношень лексичних одиниць.....	145
3.1.1. Еквівалентність як тип семантичних відношень лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики.....	146
3.1.2. Відношення перетину між одиницями суспільно-політичної лексики.....	150
3.1.3. Відношення включення між одиницями суспільно-політичної лексики.....	154
3.1.4. Відношення безеквівалентності між одиницями суспільно- політичної лексики.....	159
3.2. Полісемія лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики.....	164
Висновки до розділу 3.....	172
ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	180
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209
ДОДАТКИ.....	212

ВСТУП

Проблеми вивчення лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, оскільки в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Дослідження спільних та відмінних структурно-семантичних рис дає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні контактування мов.

Питання мовних контактів є актуальними в теоретичному і прикладному мовознавстві, про що свідчить велика кількість праць в українській та зарубіжній лінгвістиці. Проблеми взаємодії мов завжди знаходилися в центрі уваги Е. Ф. Володарської, В. Г. Гака, Г. В. Зимовець, Г. П. Їжакевич, В. Ю. Розенцвейга, Е. Хаугена. Вагомий внесок у сучасну розробку та становлення комплексного дослідження лексики української, російської, німецької, англійської мов зробили мовознавці В. В. Акуленко, Л. В. Бублейник, Р. О. Будагов, Г. Вежбицька, О. Л. Зеленецький, О. Ю. Карпенко, Т. М. Корольова, І. В. Корунець, О. А. Семенюк, К. К. Швачко, С. О. Швачко та ін. Плідними є наукові розвідки міжмовних контактів на прикладі східнослов'янських мов Т. І. Вендіної, М. П. Кочергана, В. І. Кононенка, В. М. Манакіна, В. М. Русанівського, Г. М. Яворської та ін. Саме у працях зазначених лінгвістів було закладено підґрунтя для подальших досліджень у лінгвістиці з урахуванням когнітивного підходу.

Особливість лексичної підсистеми мови, на відміну від інших її підсистем, полягає у відкритому характері, що зумовлюється тісними зв'язками лексичного складу мови з дійсністю. Лексичні зв'язки кожної мови мають двобічний характер. З одного боку, у лексичному складі мови відображаються різні зміни, які відбуваються в житті суспільства, а з другого – “лексико-семантичні новотвори, викликані потребами номінації нових предметів і явищ дійсності” [58, с. 6 – 7]. Однією з активних сфер мовлення в сучасній комунікації, є політична. Вона характеризується особливими інтенціями, прагматичним ефектом, уживанням специфічних

мовних засобів, своєрідною побудовою тексту. Разом з підвищеним інтересом до дослідження політичної комунікації, до аналізу закономірностей комунікативної діяльності зростає увага до вивчення політичної лексики.

В умовах сьогодення суспільно-політична лексика зазнає значних трансформацій. Розширюється коло її користувачів, формується нова політична мова. Суспільно-політична лексика вже була предметом лінгвістичного аналізу А.А. Бурячка [23], А.Л. Голованевського [43; 44], С.Г. Капралової [68], Т.П. Клімушенко [76], Т.С. Коготкової [77], В.М. Крупнова [90], Т.Б. Крючкової [95; 96], Л.А. Мурадової [127], І.Ф. Протченка [145], М.Н. Епштейна [206] та ін.

Дисертаційна робота присвячена вивченню суспільно-політичної лексики української та англійської мов кінця ХХ – початку ХХІ ст. у структурно-семантичному аспекті на фоні міжмовних контактів. Структурно-семантичний аналіз пов'язаний із проблемами специфіки структурної організації словника мови як зберігача усвідомленого людиною розмаїття зовнішнього і внутрішнього світу і має на меті його опис як системи, включеної в комунікацію [59; 76; 193]. З'ясування особливостей системної організації суспільно-політичної лексики досліджуваних мов відкриває можливість більш глибокого пізнання мови і має вирішальну роль при встановленні принципів семантичного розвитку лексичних систем. Системність пронизує мову на всіх її рівнях, тому увагу лінгвістів привертає аналіз системних відношень суспільно-політичних найменувань на різних мовних рівнях, особливо на лексичному, що відбито в роботах В.Л. Іщенка [67], З.Б. Куделько [97], Т.В. Михайлової [124], Т.Г. Соколовської [176]; С.І. Терещенка [183]; Л.В. Ярової [215]. Проте ще не дослідженими залишаються структурно-семантичні відношення у складі суспільно-політичної лексики неспоріднених української та англійської мов.

Актуальність вибору проблеми дослідження визначається необхідністю вивчення структурних та семантичних характеристик суспільно-політичної лексики на фоні активних глобалізаційних процесів у

сучасній Європі, тенденцій стандартизації демократичних процесів та процедур у політичному житті країн. Важливість дослідження поглиблюється розширенням міжмовних контактів української та англійської мов наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Аналіз специфіки суспільно-політичної лексики на сучасному етапі розвитку є необхідним і своєчасним, оскільки саме в ній знаходять швидке відображення всі типові для лексики зміни. Крім того це збагатить наукові знання багатогранних взаємовідносин мови і суспільства, надасть можливість простежити як швидко під впливом загальноєвропейських політичних векторів гармонізується термінологія, що існує в країні з давніми демократичними, парламентськими та іншими традиціями (Великобританія) та країні, яка відносно нещодавно змінила устрій із соціалістичного на ліберально-демократичний (Україна). Дослідження суспільно-політичної лексики у структурно-семантичному аспекті дає змогу визначити, які сфери політичного життя є актуальними для носіїв української та англійської мов, а які – периферійними, встановити відмінності та спільні риси у структурно-семантичній репрезентації суспільно-політичного життя на прикладі України та Великобританії. Таким чином, актуальність дисертаційної роботи зумовлена необхідністю поглибленого вивчення системної організації лексико-семантичного рівня української та англійської мов, який значною мірою знаходить своє характерне вираження в суспільно-політичній лексиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка в рамках комплексної наукової теми кафедри перекладу та загального мовознавства “Європейські мовні картини світу в аспекті лінгвокультурології та етнолінгвістики”, затвердженої Вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (номер державної реєстрації 0105U001846, наказ МОН України № 960 від 22 грудня 2004 р., рішення Вченої ради Кіровоградського

державного педагогічного університету, протокол № 5 від 27 грудня 2004 р.).
Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, протокол № 2 від 29 жовтня 2008 р.

Мета дослідження – виявлення особливостей суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов на лексико-семантичному та структурному рівнях; визначення загальних закономірностей і напрямів розвитку цього шару лексики досліджуваних мов у новітній період під впливом широкого спектру екстралінгвальних чинників та в процесі їх контактування.

Мета зумовила розв’язання таких **завдань**:

- 1) відмежувати суспільно-політичну лексику від інших лексичних розрядів, визначити її місце в системній організації лексики;
- 2) визначити склад і структурну організацію суспільно-політичної лексики сучасних мов на прикладі української та англійської мов;
- 3) встановити кількісне наповнення кожної зі структурних одиниць – мікрополів та лексико-семантичних груп у складі суспільно-політичної лексики;
- 4) з’ясувати спільне і відмінне у функціонуванні та розвитку суспільно-політичної лексики мов європейських країн;
- 5) виявити можливі типи лексико-семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики;
- 6) проаналізувати особливості суспільно-політичної лексики досліджуваних мов на рівні багатозначних слів.

Об’єктом дослідження є суспільно-політична лексика української та англійської мов, зафіксована у тлумачних словниках.

Предметом дослідження є семантичні та структурні особливості суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах, які сформувалися під впливом багатьох лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників і в ХХІ столітті є універсальними для сучасних мов.

Матеріалом дослідження стала суцільна вибірка основного масиву лексичних одиниць суспільно-політичного змісту, який уміщено в найбільш повних сучасних україномовних та англійських тлумачних словниках досліджуваних мов: Oxford Advanced Learner's Dictionary; Новий тлумачний словник української мови у трьох томах (укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко). Загальна кількість таких одиниць становить 1281 лексичну одиницю суспільно-політичної тематики в українській мові та 1495 лексичних одиниць, що мають суспільно-політичний зміст в англійській мові. Окрім того, для підтвердження універсальності певних лінгвістичних процесів залучався матеріал російської, польської, білоруської, німецької мов. Усі приклади, наведені в роботі, паспортизовані, а до іншомовних еквівалентів додається переклад.

Методи дослідження, застосовані в дисертації, зумовлені метою і поставленими для її реалізації завданнями. *Аналіз словникових дефініцій* залучено для визначення складу та структури лексико-семантичних полів “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка” в українській та англійській мовах, а також для виявлення семантичних особливостей суспільно-політичної лексики в аналізованих мовах. *Компонентний аналіз* дає можливість дослідити змістовий аспект слова, представити значення як систему найменших неподільних елементів змісту. *Елементи кількісного аналізу* застосовано з метою встановлення кількісного наповнення структурних одиниць виділених лексико-семантичних полів та їх відсоткового співвідношення в досліджуваних мовах. *Зіставний метод* залучено для виявлення спільних та відмінних рис суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах. Необхідно зазначити, що кількісні підрахунки, які проводилися під час аналізу вибірки лексичних одиниць, не є повністю тотожними ймовірній кількості лексичних одиниць, що входять до певного лексико-семантичного поля, мікрополя чи лексико-семантичної групи. До уваги бралися дані лише зазначених лексикографічних джерел. Однак отримані кількісні результати так чи інакше відбивають

загальні тенденції щодо кількісного наповнення лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах.

Наукова новизна дослідження. Уперше здійснено спробу комплексного дослідження лексико-семантичної структури суспільно-політичної лексики мов як відображення особливостей політичного життя сучасних європейських країн (на прикладі української та англійської мов); визначено принципи структурування та виокремлено лексико-семантичні поля “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка” в досліджуваних мовах; з’ясовано семантичні подібності та відмінності досліджуваного лексичного масиву та визначено кількісне наповнення кожної зі структурних одиниць – мікрополів та лексико-семантичних груп, що входять до складу лексико-семантичних полів; проаналізовано типи семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов; виявлено універсальні риси в структурі та семантиці аналізованого шару лексики; позначено основні екстралінгвістичні чинники, що впливають на сучасну семантичну структуру суспільно-політичної лексики у європейських мовах.

Вивчення особливостей семантичної структури суспільно-політичної лексики української та англійської мов сприяє подальшому з’ясуванню теоретичних питань загального та порівняльного мовознавства, семасіології, а також опрацюванню методики дослідження лексики у процесі контактування неспоріднених мов тощо. Теоретичні положення дисертації розширюють знання про принципи організації лексико-семантичних систем сучасних мов, зокрема й тих, що в свій час були під впливом різних ідеологій.

Практичне значення роботи. Одержані результати та висновки дослідження можуть бути використані в навчальному процесі вищої школи, при викладанні курсів загального мовознавства, соціолінгвістики, лексикології та порівняльної типології української та англійської мов (розділи “Лексична семантика”, “Типологія лексичних систем української та англійської мов”); у підготовці кваліфікаційних робіт, а також у

лексикографічній практиці (при укладанні тлумачних словників та словників суспільно-політичної лексики). Матеріали дослідження та його окремі положення використано у практиці викладання курсів “Практика англійської мови”, “Лінгвокраїнознавство”, “Загальне мовознавство” в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження отримані особисто дослідником. Статті, опубліковані в наукових виданнях, написані одноосібно.

Апробація дисертації. Окремі аспекти роботи та дисертація в цілому обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2009 – 2012 рр.). Основні положення та результати дослідження викладено в доповідях на *одинадцяти* міжнародних наукових конференціях: “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2008 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р.), “Взаємодія лексичної і граматичної семантики” (Київ, 2008 р.), “Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘2008” (Полтава, 2008 р.), “Розвиток наукових досліджень ‘2008” (Полтава, 2008 р.), “Veda a vznik – 2008/2009” (Прага, 2009 р.), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2009 р., 2010 р.), “Найновите постиження на европейската наука” (Софія, 2010 р.); *трьох* всеукраїнських наукових конференціях: “Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем” (Горлівка, 2009 р.), “Наука – 2010: проблеми та перспективи розвитку” (Черкаси, 2010 р.), “Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу” (Житомир, 2012 р.); *трьох* міжвузівських науково-практичних конференціях: “Філософські та соціально-гуманітарні аспекти техногенної безпеки” (Черкаси, 2011 р., 2012 р.), “Актуальні проблеми перекладознавства, зарубіжної літератури. Педагогічні студії” (Черкаси, 2012 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 9 одноосібних статей у фахових наукових виданнях із філологічних наук, та 9 тез виступів на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаної літератури (298 позицій, з яких 80 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (32 позиції) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок. Обсяг основного тексту – 179 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ СЕМАНТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ “СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА”

1.1. Суспільно-політична лексика як специфічна лексична категорія

Вивчення системних відношень у лексиці є актуальним у сучасній мовознавчій науці. Системність на лексичному рівні виявляється при вивченні різного роду тематичних та лексико-семантичних груп [37; 38;].

Незважаючи на те, що лексична система мови більш активно порівняно з іншими рівнями реагує на зміни, які відбуваються поза межами мовної реальності, всередині цієї системи є відносно стабільні підсистеми, що практично залишаються незмінними протягом століть, а також підсистеми, які піддаються кардинальним змінам у певні періоди історичного розвитку суспільства (революції, соціальні потрясіння тощо) [48; 49; 91; 128; 220]. До останніх належить суспільно-політична лексика.

Дослідження суспільно-політичної лексики становить значний інтерес для лінгвістики, оскільки вона відображає одну з важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. Комплексний аналіз цього шару лексики на фоні контактування української та англійської мов дає змогу порівняти етнічні світогляди України та Великобританії на тлі процесів глобалізації, демократизації та євроінтеграції.

Наше дисертаційне дослідження ґрунтується на вивченні структурних і семантичних характеристик суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов на рубежі XX – XXI ст., коли в Україні відбулися масштабні соціально-політичні події.

На сьогодні суспільно-політична лексика української мови досліджена доволі поглиблено. Натомість відсутні наукові розвідки, присвячені суспільно-політичній лексиці української та англійської мов у зіставному

аспекті. Окреслений проміжок часу ще не підлягав спеціальному вивченню, хоча значення нинішнього етапу в загальній еволюції суспільно-політичної лексики української та англійської мов є суттєвим.

Аналіз сучасної суспільно-політичної лексики став можливим завдяки ретельній розробці теорії лексичної семантики у вітчизняній лексикології. Основними проблемами вивчення цієї лексичної підсистеми мови є, перш за все, питання лексичної семантики, особливо синонімія та полісемія слів, лексична сполучуваність слів.

Дослідженням поняття “суспільно-політична лексика” займалися багато як українських (А.А. Бурячок, В.В. Жайворонок, А.В. Капуш, Т.П. Клімушенко, О.О. Мороз, І.В. Холявко), так і зарубіжних (В.І. Акімова, А.С. Белая, М.К. Гарбовський, Л.О. Жданова, С.Г. Капралова, Т.Б. Крючкова, І.Ф. Протченко, Н.Г. Юзефович, Д. Камерон, В. Дікман, Х. Ласвел, Г. Клаус) лінгвістів. Так, німецький мовознавець В. Дікман ввів до наукового вжитку поняття “ідеологічна зв’язність” (Ideologiegebundenheit) лексичних одиниць [235].

При вивченні суспільно-політичної лексики увага лінгвістів концентрується на проблемах її становлення та збагачення в певний історичний період, а лінгвістична інтерпретація мовних змін є недостатньою. Семантичні процеси, що виникають у цій групі лексики, менш досліджені, хоча вивчення закономірностей семантичних модифікацій лексичних одиниць у процесі їхнього функціонування належить до кола актуальних проблем лінгвістики, оскільки дозволяє простежити тенденції та способи розвитку семантики слова [229, с. 224]. Дослідження такої активної лексичної категорії, як суспільно-політична лексика, сприяє розумінню мовних явищ, зумовлених еволюцією семантики лексичних одиниць в українській мові [194; 232; 245].

У мовознавчій літературі існує чимало визначень суспільно-політичної лексики. У дисертаційному дослідженні, де описано відображення суспільно-політичних змін у лексиці російської та корейської мов, Лі Йонг Хі визначає

суспільно-політичну лексику як частину лексичної системи мови, в якій найбільш наочно виражені соціальна структура суспільства, світоглядні погляди носіїв мови, способи організації суспільного життя країни, у якій функціонує мова, а також інших країн. Автор наголошує, що функціонування та розвиток цієї підсистеми іноді прямо, а частіше опосередковано виражають широкий спектр суспільних процесів. У деякі періоди життя суспільства тут в історично короткі проміжки часу відбуваються такі зміни, які в інших лексико-семантичних підсистемах розтягуються на століття. Проте навіть у відносно стабільні періоди життя соціуму суспільно-політична лексика постійно розвивається та поновлюється [107, с. 4].

За хрестоматійним висловлюванням І.Ф. Протченка, досліджувана лексика тлумачиться як “частина словника, яку становлять назви явищ та понять зі сфери суспільно-політичного життя, тобто зі сфери політичної, соціально-економічної, світоглядно-філософської” [145, с. 103].

Заслуговує на увагу визначення суспільно-політичної лексики І.В. Холявко, яка займалася дослідженням цього лексичного масиву української мови у пресі 90-х років ХХ ст.: “Суспільно-політична лексика – неоднорідна за складом макроструктура одиниць різного походження, спрямованих ідеологічно та спеціалізованих лексично, семантично і фразеологічно для вираження понять із галузі суспільного, політичного, соціального, економічного, морально-етичного життя соціуму”. Науковець вважає доцільним при віднесенні слова до суспільно-політичної лексики враховувати такі критерії:

- 1) наявність спеціальних ремарок у тлумачних словниках;
- 1) наявність пояснень або дефініцій слів у довідковій літературі – галузевих енциклопедіях, термінологічних словниках, загальнополітичних довідниках;
- 2) частотність використання, функціональне навантаження лексеми (при відповідній поняттєвій співвіднесеності);

4) урахування контекстуальних значень мовних одиниць, які не входять до термінологічних словників і довідників, а також характеру їхніх суспільно-політичних ілюстрацій [193, с. 6 – 7].

У зарубіжному мовознавстві переважають дві точки зору на визначення поняття “суспільно-політична лексика”. Одна група лінгвістів (Х. Кларк [231], Ф. Фрохок [240], С. Хогарт [248]) розуміє під цим терміном “сукупність лексичних одиниць, які позначають економічні, соціальні та політичні відносини між суспільними класами”, друга (М. Фауколт [238], Д. Грін [245], С. Ромейн [272]) – відносить до складу суспільно-політичної лексики всі найменування, що стосуються суспільства.

У нашому дослідженні услід за Т.Б. Крючковою, визначаємо суспільно-політичну лексику як особливу лексико-семантичну підсистему мови, до якої входить найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій та закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн тощо [95, с. 16].

Більшість визначень суспільно-політичної лексики об’єднує те, що, по-перше, вони є соціологічно спрямованими, по-друге, основною системою дослідники вважають систему понятійно-сміслових сфер, на яких базується ця лексична група (Ю.А. Бельчиков [12], А.А. Бурячок [23], Т.Б. Крючкова [95], І.Ф. Протченко [145] та ін.).

Можна виділити три основні підходи до вивчення суспільно-політичної лексики в сучасному мовознавстві: синхронно-описовий, діахронічний (історичний) та типологічний. Переважна частина досліджень виконана в рамках першого підходу.

Історичний підхід до вивчення фактів політичної сфери мови дає змогу визначити традиційну періодизацію вивчення суспільно-політичної лексики.

Перший етап (1920 – 1930 рр.) характеризувався вивченням змін у лексичній та стилістичній системах мови післяреволюційного періоду (Р.О. Якобсон [213]), простеженням основних тенденцій у розвитку

політичного слова, порушенням питань семантики окремих політичних одиниць. На другому етапі (1930 – 1940 рр.) лінгвістами описано мовні системи різних соціальних груп у межах національної мови. Комунікативно-функціональна наукова парадигма визначила новий напрям у лінгвістиці – політичну комунікацію – і разом з тим відокремила суспільно-політичну лексику в нових методах вивчення.

Суспільно-політична лексика української та англійської мов має різні періоди розвитку і різні групи “історичної” класифікації, але, незважаючи на це, мови є “генетично” схожими, тому що відображають загальну для розвинених суспільств сферу життя. Традиційно в лінгвістичній практиці виділяють два основні етапи в розвитку суспільно-політичної лексики української мови: перший – 1917 – початок 50-х років ХХ ст. (Л.В. Щерба [205]); другий – початок 50-х – кінець 90-х років ХХ ст. (А.М. Баранов [9], Ю.М. Караулов [72], І.Ф. Протченко [145]). Дослідження останніх двох десятиліть дають змогу виділити третій етап розвитку політичної лексики – післярадянський (Л.О. Жданова [54]). Специфіка сучасної мовної епохи полягає у свободі від різних обмежень, руйнуванні радянських стереотипів мислення, відмові від настанов тоталітарного режиму.

На становлення та розвиток суспільно-політичної лексики англійської мови у Великобританії значно вплинув той факт, що в 1916 р. після зради Ллойда Джорджа британська ліберальна партія розпалася, що поклало край довготривалому існуванню двопартійної політичної системи у Великобританії. Це стало причиною появи великої кількості номінацій політичного змісту на позначення суспільно-політичного життя країни.

Серед мовознавців існує думка про те, що як українська, так і російська суспільно-політична лексика 20 – 40-х років ХХ ст. формувалася в дореволюційний час, коли мали місце події, які визначили особливості політичного словника. Як зазначає С.І. Карцевський, уже 1905 рік залишив після себе “деякий лінгвістичний спадок у вигляді ряду слів, частково маловідомих... Слова ці були переважно політичними термінами, що

з'явилися для позначення нових політичних явищ". На думку вченого, появі нових слів сприяла діяльність соціалістичних партій (рос.: *анархизм, буржуазия, бюрократия, демократия, манифестация, социализм, пролетариат, террор, экспроприация*) [74, с. 124]. Політична лексика та семантичні процеси дореволюційного періоду знайшли відображення в лексикографічних виданнях суспільно-політичного характеру: *цар, селянство, мужицтво, народництво, громада, державний апарат, регламентація, централізація, гонитва* [200, с. 118]. Таким чином, суспільно-політична лексика цього періоду пов'язана з назвами соціального стану населення та діяльністю влади на українських землях.

Післяреволюційну добу можна вважати новим етапом в історії розвитку суспільно-політичної лексики пострадянських країн. Саме в цей час формувалися процеси, які визначили характерні особливості суспільно-політичної лексики наступного періоду її розвитку.

Наприклад, суспільні процеси початку ХХ ст. значно вплинули на формування лексичної системи європейських мов, виділивши в ній суспільно-політичну лексику як найбільш важливий аспект політичної комунікації. Активні семантичні процеси в суспільно-політичній лексиці на першому етапі післяреволюційної епохи привели не до створення нової мови, а до поступового вдосконалення політичного простору [41; 79].

Незважаючи на те, що в сучасній лінгвістичній літературі зріс науковий інтерес до вивчення як спеціальної лексики і термінології різних мов, так і суспільно-політичної лексики в окремих мовах, поки що немає загальноприйнятої класифікації, єдиної дефініції та єдиних критеріїв щодо відмежування та виділення складу суспільно-політичної лексики та суспільно-політичної термінології. Хоча сформульовані в літературі визначення суспільно-політичної лексики і суспільно-політичної термінології мають багато спільного, та все ж мають і принципові відмінності, крім того, мовознавці по-різному визначають критерії виділення суспільно-політичної лексики.

Аналіз конкретних досліджень показує, що вислови “суспільно-політична лексика” і “суспільно-політична термінологія” не мають достатньої термінологічної чіткості, спостерігаються значні розбіжності в їх трактуванні. Одні вчені включають до складу суспільно-політичної лексики частину термінології політичних наук, інші чітко диференціюють поняття “суспільно-політична лексика” і “суспільно-політична термінологія”, принципово заперечуючи проти включення термінів до складу суспільно-політичної лексики, треті використовують ці вислови як синоніми. На думку Т.С. Коготкової [77] та В.В. Акуленка [3], уся суспільно-політична лексика є термінологічною. Дослідники визначають її як суспільно-політичну термінологію.

За словами С.А. Маник, більша частина суспільно-політичної термінології є загальновідомою, загальнозрозумілою, тому що вона відображає процеси, явища життя минулого та теперішнього, а суспільно-політична лексика не являє собою ізольовану систему. Їй властиві особливості, які є характерними для інших розрядів лексики, тому науковець однозначно виступає проти включення термінів до складу суспільно-політичної лексики [117, с. 123].

Науковець Ю.А. Бельчиков не погоджується з тими вченими, які відносять до складу суспільно-політичної лексики термінологію суспільних наук. На його погляд, це невиправдано розширює межі суспільно-політичної лексики, оскільки за таких умов до її складу повинні бути включені лексика і термінологія філософського, юридичного, частково літературно-естетичного, мовознавчого змісту [12, с. 13].

У лексичному складі мови за Л.О. Ждановою, “виділяється деякий політичний складник, що визначається як політичне життя, суспільно-політичні відносини”. Політична дійсність, як і будь-яка інша, представлена структурами, що, у свою чергу, мають лінгвістичні аналоги, які формують лінгвістичну систему зі своїми мовними відношеннями, внутрішніми зв’язками та закономірностями. Суспільно-політична лексика постає як

лексична система, у якій отримують вербальне втілення політична структура та політичне життя суспільства. Специфічна організація цього денотативного простору впливає на склад та обсяг суспільно-політичної лексики [54, с. 19].

У дослідженнях учені часто акцентують увагу на двох основних моментах, які на їхній погляд, слід враховувати при визначенні меж суспільно-політичної термінології: 1) політичні науки (політологія, теорія держави й права) належать до суспільних наук, відповідно, політичні терміни входять до корпусу суспільної термінології; 2) усі ці терміни позначають наукові поняття так само, як науково-технічні терміни, тільки перші, на відміну від других, виражають поняття суспільних, а не природничих і технічних наук. В.М. Лейчик наголошує, що “...варто вести мову про терміни і термінологію суспільних наук, а не про суспільно-політичну термінологію” [106, с. 45].

Як стверджує Т.С. Коготкова, мовознавці не випадково, розглядаючи корпус суспільно-політичних одиниць, надають перевагу визначенню суспільно-політичної лексики, а не суспільно-політичної термінології. Це зумовлено тим, що більшість суспільно-політичних термінів є загальнозрозумілими, що пояснюється їхнім використанням у мові масової пропаганди та агітації, а також їхньою наявністю в розмовному мовленні [77, с. 115]. Дійсно, багато лексичних одиниць, які позначають предмети, явища та процеси життя суспільства, є загальнозрозумілими або видаються такими. Однак поряд з ними функціонує велика кількість слів, що зрозумілі лише вузькому колу фахівців (*law, perpetrator of a criminal, politology, acceptance*).

У дисертаційному дослідженні надаємо перевагу саме терміну “суспільно-політична лексика”, оскільки суспільно-політична термінологія є лише частиною суспільно-політичної лексики. Суспільно-політична лексика є значно ширшим поняттям, і вона включає до свого складу слова та поняття, що описують різні аспекти суспільно-політичного життя суспільства. Цей шар лексики відзначається значною динамічністю, яка характерна для

політичних ідіом масової комунікації. Суспільно-політична лексика становить таку частину лексичної системи, яка особливо гостро реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві. Відповідно, всі ці зміни відразу знаходять відображення в мові, що дає змогу простежити динаміку розвитку суспільства.

Суспільно-політичній лексиці властиві такі ознаки:

- особливості асоціативного мислення як чинник семантичного розвитку слів роблять суспільно-політичну лексику відкритою системою, яка постійно поповнюється одиницями інших лексичних розрядів;

- у зв'язку з тим, що категорія оцінки – найбільш поширене явище сучасного політичного дискурсу і основний складник конотації в політичному тексті, інтегральною характеристикою досліджуваного шару лексики є соціально-ідеологічна оцінність.

Процес пізнання об'єктивної дійсності включає в себе оцінний момент. У сучасному мовознавстві не викликає сумнівів той факт, що мова – не лише провідник комунікативних подібностей, але й засіб вираження емоцій та оцінки. Семантична категорія оцінки, як і інші семантичні категорії, може бути вихідною одиницею при вивченні мови як засобу комунікації. За словами Т.А. Космеди, “будь-яка оцінка ґрунтується на здатності людей розрізняти позитивне і негативне, етичне і неетичне, корисне і шкідливе, саме це і покладено в основу виділення різновидів оцінки, а також оцінної лексики” [10, с. 224]. Так, поширене розуміння оцінки як суспільно закріпленого ставлення носіїв мови до позамовного об'єкта і фактів мови та мовлення виявляється недостатньо відповідним при вивченні оцінних засобів у суспільно-політичній лексиці, тому що “ідеологічно-оцінні слова становлять особливу групу, і їх доцільно виділити з емоційно-оцінних” [43, с. 36]. У мовознавстві розрізняють два види світогляду, що можуть супроводжувати деякі словозначення. Перший – це лексико-етимологічний (структурно-мовний) світогляд, другий – власне світогляд в ідеологічно-

політичному сенсі. Оцінність, викликана різницею у світогляді, отримала назву соціальної оцінності [127, с. 47].

Загальновідомо, що однією з функцій мови є регуляція соціально-групової поведінки людей (як один зі способів вияву прагматичної функції мови) [298, с. 248]. Через те, що цінності формуються та реалізуються в системі відносин між людьми, які опосередковані світоглядом, класовими інтересами, ідеологією, категорія оцінки є найбільш поширеним лінгвістичним явищем політичного спілкування [123, с. 18]. У суспільно-політичному житті більше, ніж в інших сферах, потрібен вплив на широкі верстви населення, який досягається завдяки мовній комунікації [294, с. 72]. При цьому в словах, що використовуються, номінативна функція порівняно із соціально-ідеологічною оцінкою може відступати на задній план, а частотність використання, функціональне навантаження певних політем та ідеологем є засобом переконання, а також маніпулювання з метою впливу на свідомість і поведінку суб'єктів суспільно-політичного життя.

Лексичні одиниці із соціально-ідеологічним значенням розташовують об'єкти спілкування в певній зоні аксіологічної шкали відповідно до ціннісних орієнтацій комунікантів, об'єднаних класовою або соціально-груповою належністю. Виходячи із цього, компоненти структури оцінки, які утворюють модальну рамку (суб'єкт і об'єкт оцінки, оцінний елемент, оцінний стереотип, оцінна шкала), необхідно розглядати в контексті соціальних мотивів певних груп адресатів, їхніх ідеологічних настанов, соціально-групових переконань. Інакше кажучи, з'ясовуючи значення одиниці суспільно-політичної лексики з оцінною семантикою, важливо враховувати прагматичний чинник контексту її вживання. У зв'язку із цим слід розрізняти лінгвальний контекст та екстралінгвальний контекст (контекст ситуації), у якому відбувається мовленнєвий акт. Під лінгвальним контекстом розуміється мовне оточення знака в тексті, під екстралінгвальним – позамовне оточення знака, тобто умови, які

супроводжують мовленнєвий акт (фонові знання, системи цінностей учасників комунікації та ін.) [194, с. 130].

Загальним критерієм віднесення лексичної одиниці до складу суспільно-політичної лексики є поняттєво-сміслова співвіднесеність із суспільно-політичною сферою [32, с. 26]. Вибір цього шару лексики як об'єкта дослідження зумовлений низкою екстралінгвальних детермінант:

1) перетворення в суспільно-політичному житті соціуму України та Великобританії, що відбулися в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. внаслідок глобалізації та деідеологізації;

2) підвищена увага до мовних проблем, активність і творчість у використанні ресурсів та можливостей мови, що виявлялися її носіями під час трансформаційних процесів у країні, факти свідомого впливу суспільства на розвиток мови в цей період.

Значний теоретичний і практичний інтерес становить також вивчення дії інтралінгвістичних чинників, зумовлених специфічними іманентними властивостями цієї мовної системи. Серед таких чинників особливого значення набувають:

- 1) тенденція до ускладнення та збагачення мовної структури;
- 2) тенденція до інтеграції, яка проявляється одночасно з тенденцією до диференціації елементів мови;
- 3) тенденція до економії мовних засобів;
- 4) тенденція до вживання більш експресивних мовних форм;
- 5) тенденція до обмеження складності мовної інформації;
- 6) тенденція до змін за аналогією;
- 7) тенденція до внутрішньоструктурної зумовленості мовних зрушень, які отримують зовнішні імпульси з боку людської свідомості чи суспільства тощо [69, с. 16].

Суспільно-політична лексика характеризується розмитістю своїх меж, тематичною дисперсією та широтою сфери вживання. З метою систематизації мовного матеріалу вважаємо за потрібне виокремити основні лексико-

семантичні поля (ЛСП) досліджуваних лексичних одиниць, у межах яких здійснити аналіз динамічних процесів у суспільно-політичній лексиці в їх кореляції з чинниками соціального характеру. Особливістю лексико-семантичного поля є те, що воно “виділяється на основі логічного членування широкого поняття”, але разом з тим являє собою “власне мовне членування уявлень людини про об’єктивну дійсність” [176, с. 184]. У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу думка Ф.П. Філіна, який зазначав, що вивчення словникового складу за лексико-семантичними полями законне не тільки у зв’язку з методологічними зручностями при викладенні різноманітного лексичного матеріалу. Дослідження стану та розвитку слів, що позначають різні групи предметів і явищ природи та суспільства, важливе саме по собі й не потребує особливих доказів [191, с. 232].

Головним чинником об’єднання лексичних одиниць суспільно-політичної семантики в лексико-семантичні поля є референційна ситуація, що складається із сукупності реалій, які перебувають між собою в об’єктивному зв’язку [230, с. 257]. Назви полів передаються словами або висловами, семантика яких відповідає ситуації спілкування і темі. Відображення одиницями одного лексико-семантичного поля типових ситуацій передбачає їх семантичну спільність.

До складу лексико-семантичного поля входять одиниці одного мовного рівня, що збігаються за будь-якою лексичною семою. Значення поля поєднує в собі дві семантичні ознаки: узагальнювальну (інтегрувальну) та диференційну, яка відмежовує один член групи від інших. Об’єднання досліджуваних слів суспільно-політичного змісту на основі ситуативної спільності в межах політичної, ідеологічної, соціальної, правової та інших сфер суспільного життя зумовлює наявність у їхній семантичній структурі спільної семи – “сфера суспільно-політичних відносин”. Цей маркер указує на належність членів лексико-семантичного поля, що перебувають у різних семантичних зв’язках між собою, до суспільно-політичної лексики. Таким чином, можна стверджувати, що лексико-семантичне поле, до складу якого

входить ряд лексичних одиниць, об'єднаних на основі логічних зв'язків, характеризується наявністю семантичних відношень між своїми членами (мовними зв'язками).

У мовознавстві існує велика кількість класифікацій суспільно-політичної лексики. В основі більшості з них лежить тематичний або семантичний принцип, що зумовлено влаштуванням самої політичної системи. Розглянемо деякі типи класифікацій.

Класифікація І.Ф. Протченка [145, с. 121]:

- 1) назви, пов'язані з революційною боротьбою трудящих, із діяльністю КПРС, міжнародним комуністичним та робочим рухом;
- 2) назви, що позначають окремі сторони марксистсько-ленінського світогляду, ідейно-моральні поняття, нову мораль радянського народу;
- 3) назви зі сфери комсомольського життя, назви, пов'язані з діяльністю піонерської організації, з міжнародним рухом молоді;
- 4) назви, пов'язані з радянським будівництвом, назви адміністративно-господарських організацій та установ;
- 5) назви зі сфери профспілкової діяльності, діяльності жіночих організацій та різних добровільних союзів;
- 6) назви, виникнення яких зумовлене докорінними змінами у сфері промислового та сільськогосподарського виробництва;
- 7) назви на позначення нових явищ та процесів у сфері просвітництва, культурного життя радянського народу;
- 8) назви на позначення негативних фактів та явищ у суспільно-політичному, економічному та культурному житті країни;
- 9) назви, які відображають процеси класової боротьби, невластиву народу ідеологію, ворожі політичні погляди.

Подані групи слів досить повно відображають радянський спосіб життя, соціалістичну ідеологію, меншою мірою вони охоплюють суспільно-політичні реалії та явища інших суспільних систем, а також сферу міжнародних відносин.

Класифікація А.А. Бурячка [23, с. 26 – 30]:

- 1) лексика, пов'язана з діяльністю КПРС та міжнародним комуністичним і робочим рухом;
- 2) лексика, пов'язана із суспільно-державним устроєм та історією СРСР;
- 3) лексика, пов'язана із суспільно-державним устроєм та історією феодальних і капіталістичних країн;
- 4) лексика міжнародних переговорів;
- 5) політико-економічна термінологія;
- 6) політико-філософська термінологія;
- 7) політико-юридична термінологія;
- 8) загальна воєнна лексика.

Усі перераховані групи лексики так чи інакше будуть представлені в нашій класифікації з тією лише відмінністю, що ми розглядаємо суспільно-політичну лексику в певний історичний проміжок часу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) та співвідносимо її з державним устроєм України і Великобританії. Деякі неактуальні для цього дослідження групи лексики буде опущено, натомість буде залучено групи слів, пов'язаних із суспільно-політичним життям України та Великобританії, що дасть змогу дослідити динамічний потенціал та функціональні зміни зазначеної лексики. Хоча наведені класифікації є застарілими та неактуальними для нашого дослідження, вони можуть бути використаними як основа для класифікації суспільно-політичної лексики європейських мов.

Класифікація суспільно-політичної лексики залежить від того, який аспект опису використовує той чи інший учений. Так, наприклад, А.А. Карамова [70] та В. Штефан [204] вибрали оцінний критерій характеристики суспільно-політичної лексики. При цьому якщо в роботі А.А. Карамової фігурує принцип класифікації нелінгвістичного характеру, а саме хронологічний аспект систематизації суспільно-політичної лексики (вона виділяє групи суспільно-політичної лексики, які представляють

політику радянського періоду та періоду перебудови), то В. Штефан класифікує лексичні одиниці, виходячи з лінгвістичних засад: науковець виділяє ті мовні одиниці, для яких характерне внутрішнє політично зв'язане значення (інгерентні), а також ті одиниці, політично зв'язане значення яких виявляється в мовному контексті (адгерентні).

Систематизуючи суспільно-політичну лексику, Л.О. Жданова [54] та О.І. Воробйова [33] послуговуються поняттям “концепт”. Зокрема, О.І. Воробйова, визначаючи політику як макроконцепт, виділяє її складники – мікроконцепти: політичну владу, державу та політичну ідеологію. Однак при цьому обидві дослідниці розглядають лише лексику номінативного плану.

Узагальнивши досвід попередників, виділяємо лексико-семантичні поля, структурні особливості яких будемо досліджувати в обох мовах. Оскільки основу політичної лексики становлять такі ключові поняття, як влада, держава, демократія, ідеологія, суспільство, політика, економічна діяльність, правова сфера, то, відповідно, відокремлено такі лексико-семантичні поля, кожне з яких має досить комплексну структуру, що представлена мікрополями та лексико-семантичними групами (далі ЛСГ) (додаток Е): 1. Суспільство. Держава. 2. Політика. 3. Право. 4. Економіка.

Польовий підхід до організації лексики є одним із головних принципів систематизації мовних явищ, завдяки якому розкривається взаємозв'язок, взаємозалежність та ієрархічність мовних одиниць (С. Ульман [287, с. 224]). Це уможливило дослідження не окремих лексем, а систем словникових одиниць та відображення їхніх семантичних зв'язків. Лексико-семантичні поля є високоорганізованими та інтегрованими концептуальними сферами, елементи яких взаємно делімітують один одного, і їхня важливість впливає із системи як єдиного цілого. У кожному полі аналізується сфера досвіду, конкретна чи абстрактна; поділена й класифікована унікальним способом, що відображає шкалу цінностей суспільства та особливе бачення світу [147; 175; 181; 239; 246; 275; 280; 287].

1.2. Методи та методологія вивчення суспільно-політичної лексики

Паралельним дослідженням двох чи кількох мовних систем займається зіставна лінгвістика. Вона вивчає мовні системи на всіх рівнях незалежно від генетичної та типологічної належності досліджуваних мов з метою виявити їхні структурні та функціональні особливості, подібні і відмінні риси [116, с. 53].

У своїх роботах С.М. Кришталь відводить важливе місце зіставленню серед прийомів вивчення дійсності. Як загальнонаукова пізнавальна операція, воно лежить в основі суджень про подібності або відмінності аналізованих об'єктів [89, с. 12]. Зіставлення дає змогу простежити тенденції розвитку лексико-семантичної системи кожної із досліджуваних мов.

Джерела зіставного вивчення мовних культур беруть початок у лінгвістичній філософії В. фон Гумбольдта, який вважав, що порівняльне вивчення мов лише в тому разі зможе привести до правильних та суттєвих висновків про мову, розвиток народів і становлення людини, якщо воно стане самостійним предметом, спрямованим на виконання своїх завдань і досягнення цілей [47, с. 9].

Повний зіставний аналіз лексико-семантичних систем мов, як відомо, повинен включати зіставлення на всіх рівнях лексико-семантичної системи (рівень значень, лексем, лексико-семантичних груп, лексико-семантичних полів). Важливою умовою зіставних досліджень вважається системність – “порівняння не може спиратися на штучно ізольовані одиниці, воно має виходити із системних відношень елементів мови...” [209, с. 9].

Без урахування системних зв'язків та ієрархічних відношень на всіх рівнях (семному, семемному, лексемному, лексико-семантичних груп, лексико-семантичних полів) неможливе проведення достовірного лексико-семантичного аналізу досліджуваних мов, оскільки значеннєвість мовної одиниці є основною категорією контрастивної лінгвістики і визначається місцем мовної одиниці в певній системі. В.М. Ярцева вказує на те, що це

пов'язано не лише з багатозначністю, “а також із тим, що навіть однозначні слова не існують у мові ізольовано, а входять у малі лексичні системи” [217, с. 9].

Важливим є питання про те, що потрібно зіставляти при проведенні контрастивного аналізу лексичної семантики. Відповідно до принципу системності зіставлення ізольованих лексем не є продуктивним. Оскільки значення слова зумовлюється певним чином його місцем у лексико-семантичній системі, то зіставлятися повинні лексико-семантичні групи і поля, а також парадигматичні об'єднання – синонімічні, антонімічні [84, с. 5].

Викладаючи свої думки, У.К. Юсупов визначає такі теоретичні завдання, які повинні вирішувати зіставні дослідження: 1) з'ясування подібностей та відмінностей між досліджуваними мовами; 2) виявлення тих ознак аналізованих мов, які залишилися непоміченими при вивченні однієї мови; 3) дослідження характерних для певної мови тенденцій; 4) визначення системних відповідностей / невідповідностей між мовами (визначення міжмовних еквівалентів та лакун); 5) аналіз взаємодії та взаємозбагачення досліджуваних мов (у випадку їх постійного контактування); 6) установлення можливості причин основних подібностей та відмінностей [209, с. 6].

Кожна мова має свої національні особливості, які найбільш виразно проявляються в лексичній системі. Вона відображає процеси, що відбуваються в соціальній дійсності, навколишньому світі в результаті осмислення їх суспільством [20, с. 138]. Тому важливим є вивчення лексичного складу мов у порівнянні, оскільки саме лексика відтворює своєрідність національного світосприйняття [10; 75; 269]. З огляду на це зіставне вивчення лексичної семантики може дати вагоміші результати, ніж дослідження інших аспектів мови.

Підтвердженням сказаному наведемо тезу Г. Вежбицької про те, що лексико-семантичні системи різних мов унікальні та культурно специфічні, вони є скарбницею національного багатства народу в мові [26, с. 18]. Звідси впливає об'єкт зіставного методу – “не окремі слова – кореляти, а їхні

системні угруповання – лексико-семантичні поля, що уможлиблює виявлення спільного і відмінного в досліджуваних лексико-семантичних системах” [87, с. 3].

Слід зазначити, що в науковій літературі спостерігається непослідовність при вживанні термінів, які позначають ті чи інші лексичні об’єднання. Так, один і той самий автор може називати певну групу лексики (у нашому випадку сукупність лексичних одиниць, що виражають поняття суспільно-політичної сфери) то “лексико-семантичним полем”, то “лексико-семантичною групою” [141, с. 8].

Складність відповіді на запитання, чи можна вважати суспільно-політичну лексику лексико-семантичним полем, полягає в тому, що в мовознавстві поняття “лексико-семантичне поле” не знайшло однозначного витлумачення. Крім того, серед лінгвістів не існує єдиної точки зору щодо співвідношення понять “лексико-семантичне поле” і “лексико-семантична група”. Ситуація ускладнюється ще й тим, що деякі дослідники, аналізуючи ті чи інші лексико-семантичні об’єднання, або взагалі не розмежовують ці поняття, або послуговуються лише одним із них [71, с. 23 – 32].

Одним із критеріїв розмежування цих двох понять виступає наявність / відсутність спільних лінгвістичних характеристик (наприклад, ЛСГ визнається винятково мовним явищем, тоді як ЛСП, у свою чергу, розглядається як структура, що виражає екстралінгвальні зв’язки, які існують між реаліями [191, с. 230]). Наступним критерієм є кількість лексичних одиниць, які входять до складу певних лексичних об’єднань. Так, ряд мовознавців вважають ЛСП більш ширшим об’єднанням порівняно з ЛСГ [84; 113; 121; 198]. Таким чином, відповідь на поставлене запитання буде залежати від нашого визначення відповідних термінів, насамперед поняття лексико-семантичного поля.

Розвиток теорії ЛСП має досить тривалу історію. Її основоположником вважається німецький дослідник І. Трір. Він визначив лексико-семантичне поле як “групу слів, що тісно пов’язані за змістом і у своїй залежності

визначають значення один одного” [284, с. 189]. Теорію поля розвивали зарубіжні і вітчизняні лінгвісти. Так, український мовознавець М.П. Кочерган розглядає семантичне поле як сукупність парадигматично пов’язаних лексичних одиниць, що об’єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ [88, с. 366].

У свою чергу, О.С. Ахманова під семантичним полем розуміє “шматочок” дійсності, який виділений у людському досвіді і теоретично має в певній мові співвідношення у вигляді більш чи менш автономної лексичної мікросистеми. Це сукупність слів і висловів, які утворюють тематичний ряд, слова і вислови мови, які в сукупності покривають певну сферу значень [134, с. 24]. Слова в полі пов’язані одним відрізком дійсності і належать до різних частин мови [110, с. 142].

Вивчаючи семантичне поле краси у французькій мові, О. Дукачек сформулював основні принципи дослідження семантичних полів. Він зазначав, що поля різних мов характеризуються як відмінними, так і спільними елементами, що пояснюється подібністю сприйняття дійсності в різних народів [236, с. 11 – 27].

Семантичні поля двох мов ніколи не збігаються, їхні складові частини рідко є еквівалентними, тому що зафіксовані елементи реальності в одній мові не повторюються в такій же формі в іншій мові [82; 295]. Основним завданням при зіставленні семантичних полів є дослідження того, як саме відбувається структурування позамовної дійсності в досліджуваних мовах.

Цілком очевидно, що суспільно-політичну лексику можна розглядати як сукупність лексико-семантичних полів, адже її складові елементи об’єднуються семантичним компонентом, який виражає значення “той, що стосується суспільно-політичного життя” і є досить компактною частиною словника. Це лексична мікросистема, елементи якої взаємопов’язані і відповідним чином співвідносяться з позамовною дійсністю [242, с. 43].

Семантичне поле – об’єднання слів за тематичною ознакою на основі їхніх екстралінгвальних характеристик. До складу суспільно-політичної лексики двох досліджуваних мов входять лексико-семантичні поля різнорідних за своїм значенням лексичних одиниць, об’єднаних однією широкою тематичною сферою – сферою суспільно-політичних відносин. Проте треба зазначити, що категоріальне значення більшості семем суспільно-політичного змісту має відносний та абстрактний характер [129; 150; 208; 247; 297]. Це дає право відносити їх до одиниць семасіологічного типу, а “складність природи лексичного значення зумовлює можливість об’єднання слів як за екстралінгвальними ознаками, так і за суто мовними, в основі яких лежать внутрішньомовні зв’язки” [194, с. 27].

Дисертаційне дослідження проводимо на рівні систем суспільно-політичної лексики різноструктурних мов – української та англійської. Важливість зіставного вивчення лексичного матеріалу і зв’язків віддалено споріднених української та англійської мов не викликає сумнівів. Англійська мова все більше поширюється у світі й має, безперечно, важливе значення для міжнародних контактів, науково-технічних і культурних процесів, а адекватне референціювання поняттєвих категорій суспільно-політичної лексики в досліджуваних мовних системах може бути вагомим підґрунтям для політичних відносин між Україною та державами світу, Великобританією та США зокрема [111, с. 33]. Наша робота сприяє вивченню словникового фонду сучасних української та англійської мов, значно розширює перспективи дослідження лексико-семантичних систем обох мов.

Кількість наукових розвідок з порушеної проблеми постійно зростає [18; 45; 51; 66; 121], і вони становлять вагомий внесок у дослідження національно-мовної специфіки кожної з націй, виявлення тих особливостей структур представлення знань, які є маркером їхньої ідентичності, лінгвокультурної неповторності та самобутності, об’єктивованих у лексиці.

Досліджувані мовні системи належать до різних типів, а зіставлення мов різних типів безвідносно до їхніх генетичних зв’язків становить

найбільшу цінність для будь-якого дослідження, оскільки значною мірою сприяє правильному розумінню значення аналізованих мовних явищ [120, с. 18]. У дисертації зіставляються семантичні аспекти української та англійської мов для виявлення релевантності лінгвокультурного світосприйняття на основі опису суспільно-політичної лексики, яка має свій зміст і свою специфічну форму вираження. Аналіз проводиться на семантичних полях суспільно-політичної лексики у двох досліджуваних мовах, тому що без вичленювання певної моделі семантичного простору – поля – не може обійтися жодне лексико-семантичне дослідження [101, с. 13].

Лексико-семантичне поле розуміємо як сукупність лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників), що відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [15; 83; 99; 212]. У нашому випадку – це лексико-семантичні поля на позначення суспільно-політичної лексики. Далі лексико-семантичні поля розгалужуються на мікрополя (менші за обсягом сукупності лексичних одиниць, об'єднані спільністю змісту). Мікрополя, у свою чергу поділяються на лексико-семантичні групи¹ – об'єднання слів у межах одного лексико-семантичного поля, які мають спільні мовні характеристики (словотвірні, морфологічні) і спільний компонент значення, більш конкретний, ніж у слів одного лексико-семантичного поля.

Елементи досліджуваних лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики становлять досить складні угруповання мікрополів та ЛСГ. Структурування цих угруповань здійснюється шляхом розподілу всієї сукупності лексичних одиниць суспільно-політичної тематики на мікрополя та ЛСГ за ознаками спільності компонентів значення на одному ступені розподілу. Лексико-семантичні групи, які виділяються на останніх етапах розподілу, мають власну внутрішню організацію, але не поділяються далі на менші об'єднання на тих же підставах, що й ширші мікрополя, оскільки

---

¹ Зауважимо, що мікрополя необов'язково відразу повинні ділитися на ЛСГ. Подекуди більші мікрополя (які включають у себе значну кількість конститuentів) розподіляються спочатку на дрібніші мікрополя (з відносно меншою кількістю конститuentів), які і складаються з ЛСГ.

такий розподіл призводить до розпаду лексико-семантичної групи на окремі лексичні одиниці чи невеликі групи [263, с. 108].

ЛСГ, які є останнім щаблем розподілу лексичних угруповань, – це не лише підбір близьких за значенням слів. Вони характеризуються глибинним пізнавальним змістом. Слова, які входять до їх складу, відкривають те, що можна назвати “картиною життя” (або “картиною світу”): вони номінують її певну вузьку ділянку, інформують про неї і змальовують її [199, с. 10].

Найменша одиниця, що існує у складі лексичної системи мови і, зрештою, є кінцевою метою аналізу в лексичній семантиці, – це значення слова (словозначення), або семема [105; 153; 219; 258]. Для однозначного слова семемою є власне його значення, для багатозначного – одне з його значень, кожне значення окремо. На думку Р.О. Будагова, взаємодія між словами відбувається не на рівні самих слів як цілісних одиниць мови, а на рівні окремих значень цих слів, які будують у кожній із зіставлюваних мов складну семантичну структуру [21, с. 123]. У лексичній системі мови слово існує у двох виявах: як одиниця лексематичного порядку – лексема, що розуміється як слово в сукупності всіх його значень і форм, і як одиниця лексико-семантичного порядку – семема, або лексико-семантичний варіант слова, тотожний за змістом окремому значенню слова [130, с. 412; 186, с. 9 – 10]. За визначенням О.С. Ахманової, лексема – це слово, структурний елемент мови, як слово-тип (словесна одиниця в мовленні), а семема – це значення слова, його мовленнєвий зміст [СЛТ, с. 214, с. 401].

Основною одиницею в порівняльних дослідженнях лексикологічних систем слід визнати семему, або окреме значення лексеми. Це можна пояснити тим, що, по-перше, окреслене лексичне значення, виділяється на рівні семеми, яка виступає як актуальний семантично розчленований знак відносно інваріантного слова-лексеми. По-друге, виділення слова-значення, або семеми, як основної одиниці зіставної лексикології узгоджується з реальною процедурою пошуку лексичної відповідності при виявленні спільних та специфічних рис у семантичній структурі мов у теоретичному і

практичному відношенні, наприклад у процесі перекладу з однієї мови на іншу [277; 278]. Семема репрезентує слово як лексико-граматичну одиницю, яка об'єктивує мисленнєвий зв'язок із поняттям та референтом, тому вона не є одиницею лише семантичного рівня. Безперечно, такий статус семеми виводить її за межі значення на новий рівень комунікації в аспекті мовної особистості. Отже, саме семема може стати головним поняттям нової орієнтації семасіології [153, с. 10]. Як синоніми у дисертації використовуємо терміни “слово”, “лексична одиниця”, “семема”, розуміючи при цьому окреме значення багатозначного слова.

Основним змістом семеми є лексичне значення, що є єдиним у слові, “але воно може складатися з декількох потенційних типових сполучень, що з різних боків характеризують єдине змістове ціле, зумовлене процесом узагальнення єдиної спрямованості, і становлять лексичне значення слова [62, с. 125]. Ми погоджуємося з твердженням І.В. Арнольд, яка акцентує увагу на тому, що семантична структура визначається не як кількість властивих слову значень, а як кількість можливих для слова лексико-семантичних варіантів [7, с. 30].

Метод компонентного аналізу в різних варіантах лежить в основі семантичних досліджень. Семантичний компонент (сема) разом із лексичною парадигмою (полем) є одним із найважливіших параметрів, відповідно до якого може здійснюватися дослідження лексико-семантичних систем двох мов, тобто коли кожний елемент займає місце, зумовлене відношенням його сем до відповідних компонентів інших елементів семантичного поля [98, с. 40]. У сучасній семасіології існують різні підходи до розуміння семантичного компонента, особливо багато питань викликає проблема членування семи. Ряд мовознавців розглядає сему як одиницю граничного рівня членування значення, як мінімальний, далі неподільний елемент [188; 218; 263; 281]. Інші вчені [159; 179; 257; 271; 283] розуміють сему як семантичний мікрокомпонент, який відображає конкретні ознаки явища, що позначається словом.

У дисертації виходимо з того, що семантичними компонентами є елементи змістової сторони мови, які відображають різні види інформації про навколишнє середовище, виражаються словом чи словосполученням, відокремлюють одне значення від інших [35; 78; 279; 286]. Залежно від важливості при диференціації об'єктів семантичні компоненти, які вживаються для відображення цих відмінних ознак, набувають різної вагомості у структурі значення слова [111, с. 17].

У дисертаційному дослідженні використовуємо компонентний аналіз, що дає змогу дослідити змістову сторону слова, розкласти і представити значення як систему найменших неподільних елементів змісту. Цей метод може використовуватися як для вивчення семантичної структури слова, так і для дослідження подібності та близькості між словами, визначення семантичних зв'язків між ними. Використання компонентного аналізу дає змогу порівнювати окремі фрагменти лексики однієї чи кількох мов у синхронічному чи діяхронічному аспектах [102, с. 92]. Компонентний аналіз дозволяє розкрити особливості семантичної структури одиниць, виявляючи, чи слово в одній з мов має семантичний компонент, якого не має співвідносне слово в іншій мові [85, с. 21]. Основою більшості досліджень, що проводяться з використанням методу компонентного аналізу, є опис (тлумачення) значень слів, який подано в різних тлумачних та енциклопедичних словниках. У цьому контексті, заслуговує на увагу теза О.О. Мороз: “Компонентний аналіз, взагалі, часто використовується не як дослідницький метод, а як метод систематизації вже наявних відомостей про значення” [126, с. 44].

Семантичний компонент – це частинка, яка є дискретною одиницею значення, за допомогою якої людина характеризує різноманітні моменти свого життя, елементи навколишньої дійсності, соціальної структури, професійної діяльності [146, с. 109]. У роботах В.Г. Гака звертається увага на те, що кожна сема є відображенням у свідомості носіїв мови рис, об'єктивно притаманних денотату чи приписаних йому певним мовним середовищем, і

тому воно є об'єктивним стосовно кожного мовця [36, с. 95; 39, с. 242; 40, с. 460]. Сема виражає певне відношення, яке існує в об'єктивній дійсності, семема – пучок сем, що передають уже певну ознаку об'єктивної дійсності [149, с. 223].

Семантичні компоненти визначають ступінь подібності і відмінності слів, дають можливість повною мірою розкрити весь обсяг значення і внутрішньої структури слів та встановити семантичні зв'язки між значеннями однієї одиниці чи між різними лексичними одиницями [111, с. 34].

У процесі дослідження мовного матеріалу на позначення суспільно-політичних реалій семи виділяємо на підставі аналізу словникових дефініцій тлумачних словників, які є фіксаторами специфічного системного відображення мови. Тлумачні частини словникових статей дозволяють розчленувати змістову сторону мовної одиниці на компоненти, представити як набір сем, не виключаючи жодного з компонентів.

Суть компонентного аналізу полягає у вичленовуванні семантичних компонентів. Найбільш простим та об'єктивним способом при їх виділенні є прийом, при якому кожне слово словникового тлумачення прирівнюється до семантичного компонента. Цю методику широко використовували у своїх працях такі вчені, як І.В. Арнольд [8], Р.С. Гінзбург [42], О.О. Залевська [59], Т.С. Зевахіна [61], Ю.М. Караулов [72], Б.О. Плотников [139], Є.Ф. Скороходько [159], В. Грасе [244], К. Годарт [243], Е. Вайганд [292] та ін. Компонентний аналіз має на меті представлення значення словникової одиниці як переліку її найменших складників, якими виступають повнозначні слова лексикографічних дефініцій.

Мета та завдання дослідження визначили вибір матеріалу – словникові одиниці на позначення суспільно-політичних реалій. Його джерельну базу становлять найповніші лексикографічні джерела української та англійської мов – тлумачні словники, які є найбільш репрезентативним зібранням загальномовної лексики й основним джерелом інформації щодо мовних

одиниць двох мов. Правомірність звернення до тлумачних словників як до джерела мовного матеріалу в лінгвістичних дослідженнях семантичного характеру відстоюють у працях І.В. Арнольд [8, с. 59], М.М. Пещак [138, с. 272], М.П. Фабіан [188, с. 55], Г.М. Ярун [216, с. 4].

Не менш важливим є твердження академіка В.М. Русанівського, який наголошував, що тлумачні словники є джерелом величезного інформаційного та культурного ресурсу, причому, на відміну від енциклопедій, цей ресурс спрямовано на маніфестацію передусім лінгвістичних даних, за допомогою яких лексичні одиниці вписуються в систему мови на всіх її рівнях – і “формальних”, і “змістових” [148, с. 7]. У свою чергу, академік Л.А. Булаховський зазначав, що переконливою порадою філології має бути чи не сама рекомендація політикам раз у раз використовувати найкращі досягнення лексикографії відповідних мов, а не задовольнятися поверховими побутовими поясненнями [22, с. 142]. Тлумачний словник загальнонаціональної мови у своїй структурі відбиває стан розвитку системи мови і дає змогу проаналізувати особливості маніфестації суспільно-політичних понять у фрагментах загальних лексико-семантичних систем, відображених словниками європейських мов [111, с. 37].

Порядок визначення й опису семантики досліджуваного матеріалу передбачав такі дії:

1) добір фактичного матеріалу шляхом суцільної вибірки з тлумачних словників двох мов. Критерієм віднесеності лексичних одиниць до суспільно-політичної лексики виступає позначка “політичне” та “polit” у словниковій статті, а також фіксація у формулах тлумачення слів семантичних компонентів, які містять вказівки на референціювання суспільно-політичних понять у мовній системі;

2) укладання картотеки мовного матеріалу, за якою здійснювався аналіз кількісного і якісного складу одиниць на позначення суспільно-політичних явищ у двох мовах;

3) встановлення спільних та специфічних рис лексичних одиниць у межах семантичних груп, об'єднаних інтегративністю семантичних компонентів. Мовні одиниці утворюють семантичну групу, якщо у їхньому змісті виокремлюється щонайменш один семантичний компонент, спільний для всіх лексичних одиниць цієї групи, на якому ґрунтується зіставлення їхніх значень [100, с. 272];

4) виявлення типологічних подібностей і розбіжностей системно-структурної організації української та англійської мов за допомогою вивчення особливостей інтегральних та диференційних рис семантичної структури досліджуваних одиниць, їхніх внутрішніх зв'язків у межах суспільно-політичної лексики обох мов.

Таким чином, системний опис лексико-семантичних систем неспоріднених української та англійської мов має важливе практичне значення, оскільки дозволяє глибше дослідити специфіку лексико-семантичних систем кожної з досліджуваних мов і дає матеріал для типології та виявлення мовних універсалій.

1.3. Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на розвиток суспільно-політичної лексики сучасних мов

Лексична система мови, як уже зазначалося, належить до найбільш відкритих систем, а це означає, що словниковий склад мови перебуває у стані постійного динамічного розвитку, який відображається чи то в появі нових слів, чи то у виході окремих лексичних одиниць з ужитку, чи то в зміні значення слів. Враховуючи той факт, що словниковий склад мови пов'язаний із позамовною дійсністю і чутливо реагує на ті зміни, які відбуваються в житті носія мови, в роботі кількісні і якісні зміни словникового складу української та англійської мов пояснюємо як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками.

Функціонально мова перебуває в залежності від соціально-економічних та культурних умов розвитку суспільства [187; 237; 250; 260]. Різні соціально-комунікативні потреби мовних колективів, умови їхнього історичного існування та ідеологічні установки є основними екстралінгвальними факторами, що впливають на розвиток лексичної системи мови. Як підкреслює Д.М. Шмельов [202, с. 19], можливість позамовної дійсності впливати на лексико-семантичну систему мови пояснюється відкритістю та незамкненістю останньої.

Питанню соціальної зумовленості мовних змін українська та російська лінгвістика приділяє увагу, починаючи з 20-х років ХХ ст.: В.О. Аврорін [1], В.М. Алпатов [4], Г.Й. Винокур [31], В.М. Жирмунський [56], Б.О. Ларін [104], Є.Д. Поліванов [140], А.М. Селіщев [152], Р.Й. Шор [203] та ін.

Наприкінці ХХ ст. лінгвісти дійшли висновку про двобічний характер мови. Учені зазначили, що функціональний розвиток мови відбувається, в основному, під впливом екстралінгвальних чинників, а структурні характеристики, у свою чергу, потрапляють під вплив внутрішніх чинників лиш опосередковано, певною мірою засобами функціональної сторони [156; 222].

За своєю природою мова є не що інше, як явище соціальне, основна її функція – комунікативна. У прагматиці, зокрема в роботі Дж. Мей “Pragmatics. An Introduction”, підкреслюється, що “процес творення нових слів базується на взаємозв’язку з навколишнім світом”: лише завдяки соціальній функції мови ми використовуємо її як засіб спілкування [264]. У дослідженні “The Cultural Politics of English as an International Language”, А. Пенікук зазначає, що засоби масової інформації також здійснюють важливий вплив на мову: з одного боку, вони відображають соціальні зміни суспільства, а з другого – вводять нові лексичні одиниці та структури [269, с. 86].

Співвідношення “мова – суспільство, ситуація спілкування”, тобто залежність мови від її використання, є однією із центральних проблем лінгвістики останніх десятиліть. Мовознавці наголошують, що необхідно брати до уваги й зворотню залежність “вплив ситуації спілкування на вибір мовних форм”. У ряді наукових праць зроблено висновок про те, що мова швидко реагує на все, що відбувається в суспільстві [93; 184; 190; 265; 268; 287; 291].

У процесі історичного розвитку для кожної мови характерні періоди як відносної стабільності, так і відчутних структурно-семантичних зрушень. Значні трансформації в українській мові відбулися в другій половині 80 – 90-х роках ХХ ст., коли лексико-семантична система зазнала активного впливу суспільно-політичних, науково-технічних та культурних перемін у житті українського народу. Зміна суспільного ладу, масової свідомості, переоцінка багато чого з попередньої історії у зв’язку з розпадом СРСР, формування нових держав і проголошення незалежності України зумовили кількісні та якісні зміни у словниковому складі сучасної української мови [180, с. 7].

Розвиток мови значною мірою зумовлений тим впливом, який на неї становлять політика, ідеологія, економіка й соціальні зміни [143; 210; 225]. Так, слова суспільно-політичної сфери концентруються навколо понять, пов’язаних із тенденціями сучасного цивілізаційного процесу (*багатовекторність, глобалізація, євроінтеграція* та ін.), політичними кампаніями, рухами, доктринами (*геополітика, екстремізм, панславізм* та ін.), соціальною стратифікацією суспільства (*буржуазія, еліта, люмпен, пролетаріат* та ін.) [194, с. 37].

Дослідники віддають перевагу аналізу суспільно-політичної лексики періодів, пов’язаних із поворотними моментами в житті суспільства, коли змінюється його соціальний склад, виникає низка нових явищ, засновуються нові політичні партії, громадські організації, а отже, створюються нові лексичні одиниці на позначення нових понять. Характер і ступінь

інтенсивності змін лексики в різні періоди розвитку мають суттєві розбіжності, що пов'язано із численними трансформаціями, зумовленими суспільно-політичними перебудовами. Стан лексичного простору кожного періоду – “момент у ланцюзі його безперервних змін” [177, с. 20].

У семантиці суспільно-політичної лексики ідеологічний компонент виокремлюють такі дослідники, як Т.Б. Крючкова [94; 95; 96], Л.П. Крисін [93], Т.І. Панько [137], Д.М. Шмельов [202], М. Холбороу [249], Д. Лейт [261], В. Шмідт [276], Ван Дійк [289], Т. Парсонс [267]. Ідеологізованість як особливість політичної мови визначається тими ідеологічними установками, що панують у країні.

Традиційно ідеологізована лексика сприймалася лінгвістами як політична (А.Л. Голованевський [44], Є.Д. Поліванов [140]). На думку В.М. Жирмунського, лексика, яка включає ідеологічний інвентар мови, може служити показником мовної будови нашого часу, а поява нових слів свідчить про її ідеологічну перебудову [55, с. 103 – 104]. Наявність у мові ідеологічного компонента вказує на зрілість розвитку політичного словника. Сучасні лінгвісти виділяють кілька стадій, які характеризують зрілість розвитку суспільно-політичної лексики: номінацію; входження в літературну, а потім у розмовну мову; національне освоєння. Кожна зі стадій відповідає певному етапу розвитку ідеології [290, с. 252]. Можемо зробити висновок, що ідеологічні настрої впливають на тенденції розвитку суспільно-політичної лексики.

Загальновідомо, що аналіз лексики передбачає, у першу чергу, дослідження семантичних процесів та джерел формування лексики. Для української мови характерні такі семантичні процеси, які відображають нову суспільно-політичну ситуацію в Україні на межі ХХ – ХХІ ст. (подібні процеси спостерігаються у складі суспільно-політичної лексики німецької, російської, білоруської та польської мов):

1) деактуалізація значень слів: в умовах однопартійності слово *партія* (англ. *party*, нім. *Partei*, рос. *партия*, білорус. *партыя*, пол. *partia*) мало

значення “Комуністична партія”, а нині необхідно уточнювати, про яку саме партію йде мова;

2) деідеологізація суспільно-політичної лексики: цей процес полягає у знятті пейоративного забарвлення з деяких слів чи появі іронічного відтінку. Це стосується слів *бізнесмен* (англ. *businessman*, нім. *biznessmen*, рос. *бизнесмен*, білорус. *бизнесмен*, пол. *ólciłńńělł*), *підприємець* (англ. *owner*, *Head of a firm*, нім. *enterprizer*, рос. *предприниматель*, білорус. *прадпрымальнік*, пол. *przedsiębiorca*);

3) політизація деяких лексико-семантичних груп: *застій* (англ. *stagnation*, нім. *Stagnation*, рос. *застой*, білорус. *застой*, пол. *impas*), *перестройка* (англ. *perestroika*, нім. *Umbau*, рос. *перестройка*, білорус. *перабудова*, пол. *przebudowa*), *діалог* (англ. *dialogue*, нім. *Dialog*, рос. *диалог*, білорус. *дыялог*, пол. *dialog*), *раунд* (англ. *round*, нім. *Kampfrunde*, рос. *раунд*, білорус. *раунд*, пол. *runda*). Із спортивної сфери перенесено у сферу політики слово *раунд* у значенні “етап”. Із військової сфери у сферу політики перейшло слово *заручник* (англ. *hostage*, нім. *Geisel*, рос. *заложник*, білорус. *закладнік*, пол. *zakładnik*). Слово *діалог* у політичному контексті має такі значення: 1) “*переговори*”, 2) антонім слова “*конфронтація*”, 3) “*дискусія*”, 4) “*спількування*”;

4) деполітизація політичних термінів: політичні терміни використовуються в неполітичних контекстах, наприклад, *диктатура* (англ. *dictatorship*, нім. *Diktatur*, рос. *диктатура*, білорус. *дыктатура*, пол. *dyktatura*) – “*насилля, придушення чужої волі*”; *консенсус* (англ. *agreement*, нім. *Konsensus*, рос. *консенсус*, білорус. *кансенсус*, пол. *konsensus*) – “*згода*” [126, с. 45].

До складу суспільно-політичної лексики української мови середини ХХ ст. переважно входили слова, що позначали поняття та явища радянського періоду, соціалістичного суспільства. Наприкінці ХХ ст. значна частина слів відійшла в минуле, перейшовши в розряд історизмів (наприклад, *п’ятирічка*, *партком*, *передовик* тощо). Частина слів піддалася семантичному

переосмисленню. Значні соціальні зміни знаходять своє відображення в мові, перш за все в суспільно-політичному словнику. Утворені лакуни заповнюються як власними ресурсами української мови (до вжитку повертаються слова, зафіксовані в словниках та текстах XVIII – XIX ст.), так і новими запозиченнями з різних мов.

Динаміка суспільно-політичної ситуації в Україні в останнє десятиліття XX ст. (розпад Радянського Союзу, зміна державного ладу, домінуючої форми виробничих відносин тощо) зумовила виникнення багатьох нових та актуалізацію раніше неактуальних суспільно-політичних реалій. Для позначення більшості з них були запозичені слова з інших мов.

Згідно з теорією мовних контактів та взаємодією мовних систем, запозиченням називають один із шляхів збагачення словникового складу мови Л.А. Булаховський [22], В.В. Жайворонок [52], Д. Кристал [234], Ф. Катамба [253]. В українському мовознавстві проблема збагачення лексики іншомовними словами розглядалася в багатьох дослідженнях, серед яких слід виділити роботи Ю.О. Жлуктенка [57], Т.Г. Линника [108], І.І. Огієнка [131], О.А. Потєбні [144], Ю.В. Шевельова [200].

Актуальність процесу запозичення іншомовної лексики в українську мову в останнє десятиріччя XX ст. – на початку XXI ст. привернула увагу до проблеми багатьох сучасних лінгвістів. Зокрема, освоєння іншомовних запозичень у наукових терміносистемах досліджують Л.А. Лисиченко [109], О.А. Павлушенко [136], Н.О. Попова [142], О.А. Стишов [180], А.В. Янков [214], при цьому вчені розглядають запозичення слів як ефективний спосіб збагачення лексичного складу мови на цьому етапі її розвитку.

Можна виділити два основні типи запозичених слів за часом запозичення. Перший тип – запозичення відносно давні, актуалізовані в останні роки у зв'язку зі змінами політичної та економічної системи України та Великобританії. Другий тип – запозичення нові, які мали місце безпосередньо в останні роки. Характерним прикладом першого типу є запозичене слово *президент*, яке до початку 90-х років XX ст. вживалося на

позначення іноземних політичних та суспільних реалій (наприклад, “президент США”, “президент Франції”). Із часом ситуація змінилася – у зв’язку з екстралінгвальними факторами слово *президент* стало актуальним для українського суспільства (“Президент України”). Схожу історію мають слова *мер* (фр. *maire*), *муніципалітет*. Якщо на початку вісімдесятих років ХХ ст. міського голову, наприклад, називали в приватних розмовах мером, то сьогодні слово *мер* стало офіційним титулом голови виконавчої влади в деяких містах України (“мер Києва”).

Можна виділити такі найбільш актуальні причини іншомовних запозичень та виникнення нових слів у сфері суспільно-політичної лексики сучасної української мови:

1) відсутність слова для найменування нової реалії, предмета, поняття, що з’явилися в суспільному житті (*брифінг, імпичмент*);

2) потреба у називанні явищ, що і раніше існували в житті суспільства, але не мали відповідного позначення, оскільки їх існування замовчувалося. Це слова типу *мафія, рекет*;

3) тенденція до заміни словосполучень однослівним найменуванням для зручності (*рейтинг* – “статус політичного діяча”; *імідж* – “образ “себе”, який створює політичний діяч”).

Аналіз фактичного матеріалу та кількісних характеристик засвідчив, що найпотужнішим джерелом лексичних запозичень у сфері суспільно-політичної лексики української мови кінця ХХ ст. стала англійська мова – найпоширеніша мова міжнародного спілкування. В українській мові аналізованого періоду англіцизми становлять близько 70 – 80 % усіх запозичень [214]. Це пояснюється великою роллю англійської мови (перш за все США) у сучасному світовому суспільному та політичному житті, активною культурною експансією США, а також запровадженням в Україні демократії, парламентаризму, лібералізму та ринкової економіки, тобто реалій, у сфері яких найбільший досвід мають англійські країни, а відповідно, саме англійська мова є джерелом відповідних спеціальних

термінологій. Запозичення-англіцизми в складі суспільно-політичної лексики української мови характеризуються як неоднорідністю, так і неоднаковою частотою, стилістичним і жанровим використанням [180, с. 17].

Іншомовні слова у процесі засвоєння піддавалися різного роду змінам (фонетичним, морфологічним, семантичним), підпорядковувалися законам розвитку української мови, її функціонально-стилістичним нормам. Наприклад, звуки, які не мають відповідників в українській мові, замінювалися подібними за звучанням, близькими за способом та місцем творення. Так, [д] у *дефолт* і [default] – це зовсім різні звуки.

Англомовні запозичені терміни у сфері суспільно-політичної лексики української мови поділяються на декілька типів:

- запозичення досить давні й настільки пристосовані до мови, що вже не відчувається їхнє іншомовне походження. Вони часто й широко застосовуються й мають велику кількість похідних (*лідер* тощо);

- власне англомовні слова, які часто використовуються в мовленні, виходять за межі професійної сфери вживання й поступово стають загальнономовними одиницями (*імпічмент, істеблішмент, лобі, лобісти, піар, саміт*);

- варваризми – рідковживані іншомовні слова, які легко замінюються загальнономовною лексикою й використовуються у фаховому спілкуванні. У побутовій мові почути їх майже неможливо, напр.: *локаут* – “закриття підприємств і масове звільнення робітників з виробництва” (політ. англ.).

У зв’язку із заміною фіктивних радянських виборів на реальну виборчу систему, зі становленням демократії в Україні активізувалися та набули нових відтінків значень слова *балотуватися, рейтинг, популізм*, тощо. Нинішня політична боротьба українських політиків та їхня залежність від виборців зробили можливим поєднання слова *рейтинг* з іменами конкретних українських політиків, активізували слово *популізм* і надали слову *балотуватись* (висувати свою кандидатуру на виборах) реального змісту.

Також запозиченими з англійської мови у сфері політики є такі слова в українській, російській, білоруській та польській мовах, як: укр. *спікер*, рос. *спикер*, білорус. *спікер*, пол. *spiker*; укр. *парламент*, рос. *парламент*, білорус. *парламент*, пол. *parlament*; укр. *лобіст*, рос. *лобист*, білорус. *лобист*, пол. *łóbalń*; укр. *лобі*, рос. *лобби*, білорус. *лобі*, пол. *lobbing*; укр. *імпічмент*, рос. *импичмент*, білорус. *імпічмент*, пол. *impeachment*; укр. *інаугурація*, рос. *инаугурация*, білорус. *інаўгурацыя*, пол. *inauguracja*; укр. *екстрадиція*, рос. *экстрадиция*, білорус. *экстрадыцыя*, пол. *ekstradycja* тощо.

Слово *спікер* було запозичене давно, але значного поширення у сфері суспільно-політичної лексики набуло за останні роки. *Спікером* називають Голову Верховної Ради України.

Слово *парламент* є загальноприйнятим у пресі та повсякденному мовленні, вживається для позначення законодавчого органу України.

Слова *лобіст*, *лобі* (англ. Lobby – кулуари) також зустрічаються в українській мові давно, але раніше ці слова не були характерними для української дійсності і вживалися тільки в наукових роботах та деяких статтях про західний парламентаризм. На сьогодні *лобі* є такою ж частиною української дійсності, як і парламент, а тому слова *лобі* та *лобісти* стали активною частиною суспільно-політичної лексики української мови. Візьмемо до відома, що значення цього слова дещо віддалилося від першоджерельного – “*агенти великих банків та промислових монополій, які в кулуарах впливали на парламентарів*”. В сучасних умовах під словом *лобі* розуміються “*безпосередньо депутати законодавчого органу влади, які таємно чи відкрито представляють інтереси тієї чи іншої фінансової, промислової чи національної групи*”.

У тлумачному словнику української мови слово *імпічмент* має значення “*спеціальні, підтвержені на законодавчому рівні, правила притягнення до відповідальності, відкликання з посад вищих службових осіб держави*”. В англійській мові це слово є багатозначним і тлумачиться так: *impeachment* – “*1. A charge of a serving government official with serious*

misconduct while in office; 2. Removal of somebody such as a president or a judge from public office because of having committed serious crimes and misdemeanors or because of other gross misconduct” (“1. Звинувачення працівника уряду в серйозному порушенні при виконанні службових обов’язків; 2. Усунення певної особи, наприклад президента чи судді, з посади через скоєння серйозного злочину чи вчинку або через іншу грубе порушення”). Це можна пояснити етимологією слова, адже воно має англійське походження. В українській мові *імпічмент* закріпилося зі зміною початкового значення відповідно до сфери вживання.

Нова лексика (запозичені неологізми) з’являється в мові для позначення певного нового поняття, явища. Прикладом таких неологізмів у галузі суспільно-політичної лексики української мови ХХ ст. є слова *піар*, *камарилья*, *кампанія* тощо. Більшість запозичених неологізмів впевнено входять у мовлення, втрачаючи при цьому свою новизну, і переходять до активного словникового запасу.

Нові слова у складі суспільно-політичної лексики української мови з’являються по-різному: одні утворюються за моделями з елементів, що вже є в мові, а інші запозичуються повністю. На основі запозичених слів в українській мові також можливе утворення та виникнення нових слів. Крім цього, відбуваються семантичні перетворення, і з’являються нові значення, які є результатом переносного вживання слова, що приводить до подальшого розвитку багатозначності та розширення сфери використання слова. Перші дві групи неологізмів називаються власне лексичними, остання група – семантичними неологізмами [224, с. 160].

Лексичні неологізми можуть виконувати не лише номінативну, а й експресивну функцію. Експресивно-стилістичне наповнення слова в більшості випадків пов’язане з його семантичним оновленням та розширенням контексту вживання. Прикладом цього може бути слово *перегони*, яке вживається в політиці (політичні перегони) у значенні “боротьба за перші місця на виборах”.

Переосмислення вже існуючих у мові слів і висунення в їхній семантичній структурі на перший план соціально важливих (маркованих) значень демонструють об'єктивний розвиток політичного терміна. Формування термінологічного значення загальноживаного слова пов'язується звичайно з асоціативним перенесенням його вихідної семантики на нові суспільні явища. Так, наприклад, загальномовне слово *робітник* набуло чіткого політичного осмислення: “Говорячи про трудівників, – зазначав І. Франко, – розуміємо ... всіх людей, які тільки виконують будь-які рухи ..., говорячи про робітників, розуміємо ... щось інше, розуміємо певний клас людей, що займаються певним, точно визначеним родом праці” [192, с. 205 – 206].

Для запозичень у сфері суспільно-політичної лексики української мови в останні два десятиліття характерними є два процеси: 1) збільшення кількості англійських за походженням слів; 2) розширення актуальності слів англійського походження, що функціонували в українській мові обмежено для характеристики певних сфер життя в зарубіжних країнах. Приміром, значення слова *мітинг* до початку 90-х років ХХ ст. було негативно забарвлене, що підкреслювало конфліктні відносини в капіталістичному суспільстві. Деякі зі слів, що раніше називали явища буржуазного світу (наприклад, *парламент*, *мер*, *спікер* та ін.), виступають у неофіційному спілкуванні як синонімічні до власне українських назв. Такі слова, як *лідер*, *бос*, *брифінг*, *саміт*, *памфлет*, *рекет*, стали тепер загальноживаними, вони позначають уже реалії сучасного життя країни і переважно мають нейтральне чи позитивне значення.

Поряд з англійською мовою джерелами нових запозичень для української мови (як і для більшості інших сучасних мов) служать грецька та латинська мови. Прикладом запозичення з грецької мови у складі суспільно-політичної лексики української, російської, польської та англійської мов є слово *аристократія*. Так, в українській мові *аристократія* тлумачиться як: “гр. *Форма правління в державі й соціальна верства, що здійснює в державі*

владу”; у російській мові *аристократія* – “гр. *Форма государственного правления, при которой власть принадлежит представителям родовой знати*”; у польській мові *arystokracja* – “*Elitarna warstwa społeczna*” (“елітарний прошарок суспільства”); в англійській мові *aristocracy* – “*People of noble families or the highest social class*” (“представники благородних сімей чи найвищого соціального класу”). Також грецькими за походженням є слова, пов’язані з наукою, запозичення зі сфери релігії: *ангел, архієпископ, монах, протоієрей*. Більш пізні запозичення з грецької мови належать винятково до сфери науки та мистецтва.

Латинська мова також відіграла чималу роль у збагаченні української, російської, польської, англійської та німецької суспільно-політичної лексики. Прикладом латинського джерела у вказаних мовах є слово *депутат*. Так, в українській мові *депутат* має таке значення: “лат. *Член органу державної влади, обраний виборцями*”; у російській мові – “лат. *Избранный группой граждан в органы власти*”; у польській мові – “*Członek parlamentu lub innych władz wybieralnych*” (“член парламенту чи інших виборних відомств”); в англійській мові – “*Member of parliament: a parliamentary representative in some countries*” (“член парламенту: представник парламенту в деяких країнах”); в німецькій мові – “*Eentsandter, bevollmächtigter Vertreter*”, *bes. “Mitglied einer ständischen, parlamentarischen Körperschaft bzw. einer Volksvertretung*” (“уповноважений представник”, “член станового, парламентського органу, точніше народного представництва”).

Іншими прикладами латинських запозичень є слова: *адміністратор, міністр, диктатура, республіка, делегат, конституція* тощо. Ці латинізми прийшли в українську мову, як і в інші європейські мови, не лише при безпосередньому контакті латинської мови з якою-небудь іншою мовою, але й за участю інших мов.

Значний вплив на українську, російську, польську, англійську та німецьку суспільно-політичну лексику справила французька мова, яка в кінці XVIII – на початку XIX ст. була мовою дипломатії та політики. Вдалим

прикладом запозичень у складі суспільно-політичної лексики вищевказаних мов є слово *парламент*, яке в англійській мові має значення: “*A nation’s legislative body, made up of elected and sometimes nonelected representatives*” (“державний законодавчий орган, до складу якого входять виборні та інколи невиборні представники”); у німецькій мові – “*Aus Wahlen hervorgegangene gesetzgebende Körperschaft eines demokratischen Staates*” (“утворений шляхом виборів законодавчий стержень демократичної держави”); у польській мові – “*Naczelny organ przedstawicielski w państwie, pochodzący z wyborów powszechnych*” (“головний представницький орган у державі, що бере початок із всезагальних виборів”). Укладачі українського та російського тлумачних словників указують на те, що слово *парламент* в обох мовах було запозичене з англійської мови і має такі значення: в українській мові – “англ. *Законодавчий орган держави, побудований повністю або частково на виборних засадах*”; у російській мові – “англ. *Высший представительный орган власти*”.

Спадщину цієї епохи становлять слова *лакей, авангард, капітан, генерал, революція, лейтенант, рекрут, прокламація* та ін. Через французьку мову до нас потрапили і деякі італійські слова: *карбонарій, кавалер, барикада, бандит, шарлатан* та ін.

Суспільно-політична лексика англійської мови також поповнювалася за допомогою запозичень з інших мов. У середині ХХ ст. мова марксизму-ленінізму, тобто мова радянської ідеології, була єдиним способом опису та оцінки всіх подій і явищ для західного суспільства. Так, до складу суспільно-політичної лексики англійської мови були запозичені такі слова на позначення: філософських термінів (*the dictatorship of the proletariat*); номінацій нових понять та явищ (*kolkhoz, new economic policy*); номінацій сфери мистецтв (*Socialist Realism*); переосмислення термінів негативної конотації (*bourgeoisie, charity, philanthropy*); запозичення із французької революції (*commissar, terror*); переосмислення військової номінації царської Росії (*brigade, druzhina, cadre, militia*); політизовані номінації науки і техніки

та ідеологізовані номінації спільного фонду (*element, party line / cell, pioneer link*); лексичні одиниці, утворені до встановлення радянської влади і характерні для початкового радянського періоду, і номінації, утворені в цей період, які поповнили ряди історизмів (*podkulachnik, middle peasant, military communism*); номінації негативних соціальних явищ, які формально зникли із соціального побуту (*strike, prostitution*); назви періодичних видань, інформаційних програм, які відображали політичні погляди (*Pravda*); назви політичних кампаній, течій (*War Communism, NEP*); позначення політичних організацій, партій (*the All-Russian Social-Christian Alliance of Liberation of the People, Pamyat / Memory*); найменування документів, видань, історичних подій (*“Lessons of October”, Stalin Prize, the Order of the Red Banner / of Toil*) [207, с. 10].

Яскравим прикладом ідеологічного впливу на англійську мову є суфікс *-nik*. До складу суспільно-політичної лексики англійської мови були запозичені слова *Raskolnik, Narodnik* та *Udarnik*. Негативна стереотипізація СРСР сприяла закріпленню пейоративних конотацій цього суфікса в словнику: *-nik suffix of nouns that refer, often in a derogatory way, to persons who expose a cause, represent a cultural attitude* [OALD, p. 1029].

Англійська мова, як і інші мови, не могла не відреагувати на зміни в суспільному житті носіїв, викликані новими реаліями XXI ст., подіями глобального масштабу. Якщо в 90-ті роки XX ст. серед головних “постачальників” інновацій відзначали політику, мас-медіа та Інтернет, то на початку нового сторіччя інноваційні мовні процеси на лексико-семантичному рівні відбувалися в тих сферах, що знаходяться під впливом таких мікросоціальних чинників, як інформаційна революція, економічні перетворення, міжнародний тероризм і боротьба з ним, проблеми охорони навколишнього середовища, дискримінації в суспільстві [60, с. 5].

Під дією лінгвальних та екстралінгвальних чинників в англійській мові виникає значна кількість неологізмів на позначення вже існуючих речей, для відбиття “старих” понять. У мові закріплюються, насамперед, ті одиниці, що

передають поняття, пов'язані з важливими проблемами сучасності. Дослідження інновацій англійської мови свідчить, що їхня інтеграція в лексико-семантичну систему, як правило, залежить від безпосереднього зв'язку з актуальними суспільними рухами, зумовлюється висуванням на перший план певних соціальних груп, особливо тих, у мовленні яких саме зароджуються нові слова та словосполучення. Значна кількість неологізмів, що виникають у сфері суспільно-політичної лексики, відображає політичні явища, що співвідносяться з постійними реформами, прагненням удосконалити суспільно-політичне життя.

Утворення семантичних неологізмів у багатьох випадках зумовлює певні словотворчі процеси, веде до появи нових за формою одиниць, тобто семантичні неологізми сприяють утворенню лексичних інновацій.

Так, лексична одиниця *spin* у мові політики Великобританії набула значення “інтерпретація політики, події; імідж державного, політичного діяча”, і з цими значеннями пов'язана поява неологізмів *spin doctor* (*spin-meister, spinner*), *spin doctoring* (*spin-meistering*) для позначення, відповідно, радника політичного, державного діяча, що створює його імідж, та для позначення інтерпретації політики, створення певного іміджу. Останнім часом до них приєдналися такі неологізми, як *spin-control* (“заходи для “виправлення” іміджу офіційної особи після скандалу, несприятливої події”), *spin-crew* (“команда радників, консультантів державних або політичних діячів”), *spin journalism* (“інформаційні газетні матеріали, викладені таким чином, щоб впливати на суспільну думку”), *spin row* (“скандал навколо державних, політичних діячів”).

З огляду на той факт, що англійська мова існує у вигляді національних варіантів, які тісно взаємодіють один з одним, поняття “семантичний неологізм” набуває для цієї мови більш широкого значення. Особливо це стосується британського та американського варіантів. Семантичні американізми, тобто слова, які мають специфічне значення в США, при запозиченні в британський варіант сприймаються як неологізми, навіть якщо

вони насправді не є такими для носіїв американського варіанта. Як семантичні інновації сприймаються в загальнонародній мові і ті значення, що запозичуються нею зі сленгу [214, с. 60].

Важливе значення для розвитку англійської мови мають її контакти з іншими мовами. Саме завдяки запозиченням сучасна англійська мова має достатні внутрішні ресурси для задоволення потреб її носіїв. Проте процес запозичення триває, словниковий склад англійської мови поповнюється лексикою, що збагачує арсенал його номінативних та експресивних засобів. Уже в другій половині ХХ ст. відбувається зміна основних джерел запозичень. Французька мова перестає бути лідером серед мов-донорів. За останні два десятиліття французькі слова становлять лише 15,3 % від загальної кількості запозичень [60, с. 60]. Серед недавніх запозичень із французької мови є слово *genocidaire*, що означає прихильника політики геноциду. У зв'язку з посиленням міжнародної ролі Німеччини у складі суспільно-політичної лексики з'являються нові запозичення з німецької мови: *Gastarbiter* (нелегальний іммігрант).

Джерелом збагачення суспільно-політичної лексики англійської мови можна вважати також іспанську мову: *Sandinista*, *Somocista*, *Peronista* (вони позначають прихильників партій, державних і політичних діячів).

Початок ХХІ ст. часто називають епохою антитерористичних війн, особливо проти “ісламського екстремізму”. Такі війни (в Афганістані, Іраку) зумовили хвилю нових запозичень з арабської та інших мов мусульманських країн (*al-Qaeda Navy*, *Taliban*, *jihad politics*) [60, с. 61].

Слід зазначити, що в останні два десятиліття в англійській мові було створено низку кальок із російської мови (*destalization*, *shuttle trade*, *luggage trade*, *near abroad*, *power ministry*, *voucher privatization*). Незважаючи на те що спочатку ці слова використовували для позначення реалій, деякі з них надалі почали вживатися і поза первинним контекстом. Словосполучення *near abroad* (ближнє зарубіжжя) в англійській мові, як і в російській, означає країни-сусіди на території колишнього Радянського Союзу. Для позначення

країн, що не межують із певною державою, використовують антонімічне словосполучення *far abroad* (калька російського словосполучення *дальнее зарубежье*).

Словниковий склад суспільно-політичної лексики сучасної англійської мови продовжує інтенсивно поповнюватися за рахунок “внутрішніх запозичень”, пов’язаних із поліваріантністю і поліфункціональністю цієї мови, із взаємодією її національних варіантів. Тим самим під внутрішніми запозиченнями розуміються міжваріантні запозичення, а також запозичення літературною мовою елементів сленгу.

Розвиток англійської мови часто визначається взаємодією його двох основних варіантів – британського та американського. Американський вплив значною мірою визначає розвиток британського варіанта, це пояснюється лідерством США серед англійськомовних країн у науці, техніці, політиці, демократичністю американських мовних норм порівняно з британськими [270, с. 24].

Через те, що американізми не відрізняються від загальноанглійської лексики у структурному та інших аспектах, вони легко запозичуються в британський та інші варіанти. “Запозичення” як термін у випадку міжваріантних контактів позначає процес входження неологізмів у лексико-семантичну систему. Асиміляція американізмів виявляється у їхньому вживанні поза межами “американського контексту”. Таке вживання зумовлюється дією лінгвальних та екстралінгвальних чинників, серед яких можна відзначити потребу в американізмах для системи інших варіантів (вони заповнюють номінативні лакуни, поповнюють арсенал експресивних засобів), актуальність поняття, його співвіднесеність із популярними соціальними рухами [60, с. 63].

Важливими внутрішніми джерелами збагачення англійської мови є соціальні діалекти (жаргони), які об’єднуються під поняттям “сленг”. Останнім часом простежується тенденція до певної демократизації британської літературної норми.

Розглядаючи зміни у складі суспільно-політичної лексики англійської мови, необхідно зазначити, що спостерігається формування нових словотвірних елементів і моделей, функціонування нових розгалужених словотвірних і лексико-семантичних парадигм, що концентруються навколо найбільш важливих понять [214; 294].

Таким чином, лексико-семантичний розвиток системи суспільно-політичної лексики сучасних мов відбувається як шляхом оновлення лексичного складу, так і шляхом змін у значенні слів чи принаймні зміщенням їхнього семантичного навантаження. Більш очевидними й легше фіксованими були й досі залишаються факти лексичного оновлення, тому дослідники-лексикологи прагнуть до виявлення тенденцій, а потім і встановлення закономірностей на певних етапах безперервного процесу оновлення й збагачення словникового складу обох мов. Усі нові запозичення у сфері суспільно-політичної лексики української та англійської мов за останні роки походять від мов, які є актуальними для україномовного та англійськомовного суспільства у зв'язку з активними контактами двох мов із відповідними мовними культурами. Причини цих контактів можуть бути різні: від запозичень технологій до війни.

Висновки до розділу 1

Аналіз змісту та обсягу поняття “суспільно-політична лексика”, а також дослідження лінгвальних та екстралінгвальних чинників, які впливають на її розвиток, дозволяє зробити наступні висновки:

Суспільно-політична лексика є сукупністю номінацій, які вербалізують світ понять зі сфери світоглядних, ідеологічних, політичних знань, на часі актуальних, соціально апробованих для суспільства.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. суспільно-політична лексика зазнає змін в усіх сферах функціонування: розширюється коло її користувачів, формується нова політична мова. Опис суспільно-політичної лексики дозволяє виявити її структурні та семантичні спільні риси, а також

динамічний потенціал у сучасних мовах, які активно контактують між собою. Аналіз цієї сукупності лексичних одиниць дає змогу дослідити вплив екстралінгвальних чинників на структуру одного з рівнів мови.

Найсуттєвіші особливості національно-мовної культури знаходять своє вираження у лексиці, яка є найбільш відкритим ярусом мовної системи. Вона відображає процеси, що відбуваються в соціальній реальності, навколишньому світі у результаті осмислення їх суспільством. Особливого значення набуває вивчення у порівняльному аспекті суспільно-політичної лексики європейських мов, яка відображає своєрідність не тільки національного, а й інтернаціонального світосприйняття. Особливістю суспільно-політичної лексики є те, що в ній відображаються різні зміни, які відбуваються в житті суспільства, а тому постійно виникають лексико-семантичні новотвори, викликані потребами номінації нових предметів і явищ дійсності суспільно-політичного життя.

Відкритість проблеми визначення складу та відмежування суспільно-політичної лексики від суспільно-політичної термінології пояснюється різними позиціями вчених. Одні дослідники включають до складу суспільно-політичної лексики частину термінології політичних наук, натомість інші вчені чітко диференціюють ці поняття, вважаючи, що це невиправдано розширює межі суспільно-політичної лексики, оскільки за таких умов до її складу повинні бути включені лексика і термінологія філософського та юридичного змісту. У дисертаційному дослідженні надається перевага терміну “суспільно-політична лексика”, оскільки вона є ширшим поняттям і включає до свого складу слова, що описують різні аспекти суспільно-політичного життя суспільства.

Суспільно-політична лексика сучасних мов у процесі розвитку постійно зазнає впливу як лінгвальних, так і екстралінгвальних чинників. За останні роки запозичення у сфері суспільно-політичної лексики було зумовлене зміною суспільно-політичних умов, запозиченням чи актуалізацією суспільно-політичних реалій, для яких у досліджуваних мовах

не було відповідних позначень або ж існуючі позначення через ті чи інші причини (незручна вимова) не задовольняли носіїв мови. Еволюція суспільно-політичного, економічного та державного ладу європейських держав, зокрема України та Великобританії, національні традиції країн, зміни форм власності, локальні збройні конфлікти, науково-технічний прогрес, процеси глобалізації та євроінтеграції – всі ці чинники, незалежно від свого позитивного чи негативного значення для суспільства, безпосередньо чи опосередковано впливають на появу нових слів, значень тощо.

Для отримання об'єктивних результатів дослідження вироблена методика та дотримуються певні принципи, характерні для таких методів лінгвістичного аналізу як зіставний, структурний, кількісний, тощо.

Отримані результати висвітлено в таких публікаціях автора: [161], [162], [163], [164], [165], [166], [171], [173].

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

2.1. Лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” в українській та англійській мовах

Структурно-семантичний аналіз передбачає вивчення системних зв'язків лексики, які проявляються в об'єднанні слів за ЛСП, мікрополями та ЛСГ [178, с. 85]. Структура – це комплекс взаємовідношень і взаємозв'язків між елементами системного цілого [14, с. 25]. Опис слів у межах ЛСП та ЛСГ дає змогу всебічно вивчити смислові зв'язки в мові.

Як уже зазначалося в першому розділі, весь зібраний лексичний матеріал розподілено на чотири ЛСП, які становлять тематичний стрижень лексики суспільно-політичного змісту української та англійської мов. Такий розподіл зумовлений ієрархічністю системи влаштування суспільно-політичного життя України та Великобританії кінця ХХ – початку ХХІ ст.

ЛСП “Суспільство. Держава” представлене лексичними одиницями, які безпосередньо стосуються державного устрою та системи державного управління. Опорні категорії “Суспільство” та “Держава”, виділення яких зумовлюється необхідністю систематизації фактичного лексичного матеріалу, зосереджуються навколо найширшого поняття “суспільство”, яке має досить розгалужену внутрішню будову і включає до свого складу велику кількість різнохарактерних структурних підсистем: політичну, економічну, соціальну, духовну, правову [194, с. 52]. Крім цього, вони реалізуються в одних і тих самих ЛСГ, тому що держава – це владно упорядковане суспільство, установа для захисту інтересів її громадян, встановлення та дотримання законів у суспільстві.

Держава як основний інститут політичної системи визначає стратегію суспільного розвитку, сприяє стабілізації та дестабілізації суспільного життя. Підсистеми суспільства (економічна, правова, соціально-класова та ін.) залежать від політичної системи і функціонують у межах держави. Держава організовує політичне, економічне, духовне життя суспільства, забезпечує баланс інтересів соціальних спільнот, захищає інтереси суспільства на міжнародній арені.

На основі ієрархічного об'єднання ЛСП “Суспільство. Держава” послідовно поділяється на мікрополя та ЛСГ від ширшого до вузких категорійних значень. Таким чином, лексичні одиниці в межах ЛСП розміщено за структурно-семантичним принципом, тобто за ступенем близькості їхніх значень або за знаком соціально-ідеологічної оцінки. У принципах об'єднання лексичних одиниць суспільно-політичної семантики та способах установлення залежності між ними відображаються уявлення про суспільно-політичну сферу життя та картину суспільно-політичної екзистенції досліджуваних країн.

Лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” є досить складною, розгалуженою і багаторівневою організацією мікрополів та ЛСГ. Побудова ЛСП відбувається шляхом класифікації усього масиву виявлених найменувань, що належать до понять “суспільство”, “держава” на кінцеві ЛСГ, що знаходяться у відношеннях опозиції чи співположення за ознакою спільності лексичного значення. Кінцеві ЛСГ мають свою внутрішню організацію, але не можуть розподілятися далі на тих самих підставах, що й мікрополя, до складу яких вони входять, оскільки такий розподіл стане причиною розпаду ЛСГ на окремі лексичні одиниці [16, с. 12].

Лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” поділяється на два мікрополя та чотири ЛСГ: “Лексика, на позначення суспільно-політичних реалій суспільства”, “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин”, “Лексика на позначення етнічних спільнот”, “Лексика на позначення сфери

глобальної екології”, “Лексика на позначення аграрної політики”, “Лексика на позначення понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті”.

Зіставний аналіз лексичного наповнення цих мікрополів та ЛСГ дає змогу виявити специфіку відображення системи державного управління в межах лексико-семантичного поля у таких двох параметрах зіставлення: семантико-ідеографічна репрезентація матеріалу та кількісне наповнення кожного мікрополя та ЛСГ (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Кількісне наповнення ЛСП “Суспільство.
Держава” в українській та англійській мовах**

Назви мікрополів та лексико-семантичних груп	В українській мові	В англійській мові
ЛСГ “Лексика на позначення етнічних спільнот”	4,92 % (63 лексичні одиниці)	3,67 % (55 лексичних одиниць)
Мікрополе “Лексика, на позначення суспільно-політичних реалій суспільства”	12,81 % (164 лексичні одиниці)	10,13 % (152 лексичні одиниці)
Мікрополе “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин”	11,7 % (150 лексичних одиниць)	12,67 % (190 лексичних одиниць)
ЛСГ “Лексика на позначення сфери глобальної екології”	0,23 % (3 лексичні одиниці)	0,6 % (9 лексичних одиниць)
ЛСГ “Лексика на позначення аграрної політики”	0,16 % (2 лексичні одиниці)	0,4 % (6 лексичних одиниць)
ЛСГ “Лексика на позначення понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті”	0,86 % (11 лексичних одиниць)	0,27 % (4 лексичні одиниці)
Разом	30,6 % (393 лексичні одиниці)	27,7 % (416 лексичних одиниць)

Виділені мікрополя у складі ЛСП “Суспільство. Держава”, у свою чергу, мають власну структуру та специфіку в кількісному та якісному

відношеннях, що залежить від того, які саме ЛСГ та семми наповнюють кожне із цих мікрополів.

Розглянемо специфіку лексико-семантичного наповнення вказаних мікрополів та ЛСГ в українській та англійській мовах із залученням найтипівіших одиниць, які репрезентують зміст певних лексико-семантичних угруповань та їхнє кількісне співвідношення в досліджуваних мовах. Кожне із зазначених мікрополів розгалужується залежно від специфіки семантичного наповнення.

2.1.1. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення етнічних спільнот”. ЛСГ “Лексика на позначення етнічних спільнот” включає до свого складу найбільш загальну за значенням семему ‘нація’, яка вказує на спільні семи ‘спільність людей’, ‘спільність мови, території, економічного життя та психологічного складу’ для ряду лексичних одиниць. До цієї ЛСГ у досліджуваних мовах входять такі типові назви етнічних спільнот у складі суспільно-політичної лексики в українській мові: *громадянин* – “особа, що належить до постійного населення якоїсь держави, користується її правами і виконує обов’язки, встановлені законами цієї держави” [НТСУМ (I), с. 485]; *етнічна група* – “спільність людей, споріднених або близьких за історичним походженням, етногенезом, мовою спілкування, територією проживання, рисами матеріальної і духовної культури, побутовими звичаями та іншими ознаками” [ПФЕС, с. 91]; *народ* – “населення держави, жителі країни” [НТСУМ (II), с. 300]; *нація* – “конкретно-історична форма спільності людей, об’єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв’язками, певними рисами характеру і культури; *нарід, плем’я, народність*” [НТСУМ (II), с. 320]. В англійській мові: *alien* – “a citizen of a country other than the one he or she is currently in” [OALD, p. 37] (“громадянин певної країни, але не тієї, у якій він зараз знаходиться”); *citizen* – “somebody who has the right to live in a country because he or she was born

there or has been legally accepted as a permanent resident” [OALD, p. 266] (“особа, яка має право проживати в країні, тому що народилася там або на законних підставах була прийнята як постійний громадянин”); *community* – “*a group of people who live in the same area, or the area in which they live: a close-knit fishing community*” [OALD, p. 305] (“група людей, які проживають на спільній території, чи територія, на якій вони живуть”); *nation* – “*a community of people who share a common ethnic origin, culture, historical tradition, and, frequently, language, whether or not they live together in one territory or have their own government*” [OALD, p. 1014] (“спільність людей, які мають спільне етнічне походження, культуру, історичну традицію і мову не залежно від того, чи живуть вони на спільній території і чи мають власний уряд”). Аналіз матеріалу свідчить, що в семантичному наповненні семени *нація* в обох зіставляваних мовах є подібні семи ‘*об’єднані мовою, походженням, культурою*’, однак відмінність полягає в тому, що в українській мові до складу зіставляваної семени входять семи ‘*об’єднані територією*’, тоді як в англійській мові у складі семени *nation* є семи ‘*не залежно від того, чи живуть вони на спільній території і чи мають власний уряд*’.

Загальна кількість лексичних одиниць, що входять до ЛСГ у складі суспільно-політичної лексики становить: в українській мові – 63 (4,92 %), в англійській мові – 55 (3,67 %²) (додаток А). Кількість лексичних одиниць, що входять до складу аналізованої ЛСГ, може нівелюватися у нашому випадку співвідносними відсотками в досліджуваних мовах.

---

² Відсотки рахуються від загальної кількості лексичних одиниць на позначення суспільно-політичної лексики у відповідній мові за даними зазначених лексикографічних джерел.

2.1.2. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суспільно-політичних реалій суспільства”. Мікрополе “Лексика на позначення суспільно-політичних реалій суспільства” є найбільш складним угрупованням менших мікрополів та ЛСГ у складі ЛСП “Суспільство. Держава” в українській та англійській мовах. У ньому виокремлюють такі ЛСГ та одне мікрополе:

1. Назви національно-державного та національно-територіального устрою.
2. Назви форм державної влади та форм правління.
3. Назви державних перетворень.
4. Назви регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку.
5. Лексика на позначення соціально-гуманітарної політики держави. До складу цього мікрополя входять такі ЛСГ:

5.1. Назви політики соціального захисту населення.

5.2. Назви сфери гуманітарної політики держави.

- ЛСГ “*Назви національно-державного та національно-територіального устрою*”.

Центральною у складі цієї ЛСГ є семема *держава*, решта слів, що входять до складу підгрупи, є позначенням характеристик державного устрою. Перш за все сюди входять лексичні одиниці на позначення самих держав. Щодо семантичного наповнення аналізованої ЛСГ в українській та англійській мовах відзначимо декілька відмінностей. Так, в українській мові слово *держава* тлумачиться як: “*апарат політичної влади в суспільстві*” [НТСУМ (I), с. 530], тоді як в англійській мові ця одиниця вживається зі значенням “*a country or nation with its own sovereign independent government*” [OALD, p. 1497] (“країна чи нація із власним суверенним незалежним урядом”). В англійській мові до складу значення семема *‘держава’* входить сема *‘nation’*, що можна пояснити певною мірою тим фактом, що британська політика завжди була національно спрямованою.

Для політичного життя Великобританії характерні явища, які відсутні в суспільно-політичному житті України. Прикладом можуть бути семени ‘*colony*’, ‘*kingdom*’, ‘*monarchy*’. Так, в англійській мові *colony* – це “*a country or area that is ruled by another country*” [OALD, p. 294] (“країна чи територія, якою править інша країна”), у той час як у словнику української мови *колонія* – це “*країна, яка втратила свою незалежність*” [НТСУМ (I), с. 861]. В англійській мові *kingdom* – це “*a state or people ruled over by a king or queen*” [OALD, p. 848] (“державна чи народ, якими править король чи королева”), тоді як в українській мові *королівство* тлумачиться як “*монархічна держава, яку очолює король або королева*” [НТСУМ (I), с. 898]. В англійській мові *monarchy* вживається в значенні “*a political system in which a state is ruled by a monarch*” [OALD, p. 986] (“політична система, у якій державою править монарх”), а в українській мові ця семема має значення “*форма правління, за якої найвища державна влада зосереджена в руках однієї особи – монарха*” [НТСУМ (II), с. 222]. Таким чином, у словнику української мови фіксуються також слова, які входять до загальноєвропейської політичної сфери, але не мають повної реалізації в українському суспільстві.

Заслуговує на увагу відмінність у реалізації семантичного наповнення слова *автономія* (*autonomy*), яке в англійській мові має значення “*the freedom for a country or an organization to govern itself independently*” [OALD, p. 89] (“свобода для країни чи організації управляти самостійно”), тоді як в українській мові означає “*самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених конституцією*” [НТСУМ (I), с. 16], тобто значення аналізованої семени в українській мові є більш конкретизованим за рахунок сем ‘*в межах, передбачених конституцією*’.

В англійській мові кількість одиниць, що входять до складу цієї підгрупи, майже вдвічі перевищує кількісне наповнення ЛСГ в українській мові і становить 41 семему, що відповідно становить 2,73 % від загальної кількості досліджуваних одиниць у цій мові, тоді як у складі суспільно-

політичної лексики української мови ЛСГ представлена 28 семемами (2,19 %) (додаток А).

- ЛСГ “*Назви форм державної влади та форм правління*”.

Основне місце в цій групі належить словам і словосполученням, значення яких пов’язане з політичною формою організації суспільства та його управлінням у цілому. Ця ЛСГ представлена семантичними одиницями, що відображають державний лад, форми та принципи здійснення влади. ЛСГ української мови нараховує 39 семем (3,05 %), тоді як в англійській мові вона представлена 21 семемою, що відповідно становить 1,4 % від загальної кількості аналізованих слів англійської мови (додаток А).

Слід зазначити, що більшість одиниць у складі аналізованої ЛСГ в українській та англійській мовах мають схожі значення. Наприклад, *автократія* в українській мові вживається зі значенням “*політичний режим з необмеженим, безконтрольним повновладдям однієї особи*” [НТСУМ (I), с. 16], в англійській мові *autocracy* тлумачиться як “*the unlimited political power of a single ruler*” [OALD, p. 88] (“необмежена політична влада в руках єдиного правителя”).

Можна відзначити деякі відмінності у семантичному наповненні аналізованої ЛСГ. Наприклад, слово *демократія* в українській мові вживається в значенні “*форма управління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові*” [НТСУМ (I), с. 525], тоді як в англійській мові *democracy* має значення “*the free and equal right of every person to participate in a system of government, often practiced by electing representatives of the people by the majority of the people*” [OALD, p. 406] (“вільне і рівне право кожної людини брати участь у системі уряду через обраних більшістю виборців представників народу”). Тобто в англійській мові ‘*демократія*’ тлумачиться не просто як форма правління, при якій влада належить народу, а саме акцентується увага на тому, що кожен громадянин має рівні права та свободи брати участь у роботі уряду.

На особливу увагу заслуговують семеми, що передають явища, яких немає в українському суспільстві: *colonialism* – “a policy in which a country rules other nations and develops trade for its own benefit” [OALD, p. 293] (“політика, при якій країна править іншими державами і розвиває торгівлю для власної вигоди”); *constitutional monarchy* – “a political system in which the head of state is a king or queen ruling to the extent allowed by a constitution” [OALD, p. 326] (“політична система, у якій главою держави є король чи королева, які правлять державою в межах, дозволених конституцією”); *imperialism* – “the political, military, or economic domination of one country over another” [OALD, p. 778] (“політичне, військове та економічне домінування однієї країни над іншою”); *monarchism* – “the system of government in which a monarch rules” [OALD, p. 986] (“система уряду, у якому править монарх”); *principality* – “a territory ruled by a prince or princess” [OALD, p. 1198] (“територія, якою править принц чи принцеса”).

У складі аналізованої ЛСГ спостерігається семантична лакуна. Так, в українській мові відсутній відповідник англійської семеми *ghetto*, яка вживається в значенні “an area of a city lived in by a minority group, especially a run-down and densely populated area lived in by a group that experiences discrimination” [OALD, p. 651] (“частина міста, густо заселена групою меншин, яка зазнає дискримінації”).

Отже, можна стверджувати, що в більшості випадків значення слів практично збігаються, проте у складі ЛСГ англійської мови є одиниці, які відображають явища, що існують у суспільстві Великобританії, тоді як у складі ЛСГ української мови відповідні слова вживаються на позначення понять, які не характерні для життя українського суспільства.

- ЛСГ “Назви державних перетворень”.

Формування державності в Україні зумовило розвиток номінації різних реалій та понять, що пов’язані з державними перетвореннями. Ця ЛСГ в українській мові становить 23 одиниці (1,8 %), тоді як в англійській мові – 18 семем (1,2 %) (додаток А).

Зіставний аналіз семени *суверенітет*, яка в українській мові має значення “*незалежність і самостійність держави в її зовнішніх і внутрішніх справах*” [НТСУМ (III), с. 470], а в англійській мові *sovereignty* – це “*the right to self-government without interference from outside*” [OALD, p. 1464] (“право на самоуправління без впливу ззовні”) дав змогу виявити, що значення семени в українській мові є більш розгорнутим та конкретизованим, що виражається в семах ‘*держави*’, ‘*в зовнішніх і внутрішніх справах*’.

Відомо, що політика Великобританії в минулому була спрямована на приєднання нових територій та об’єднання їх в одне ціле. Доказом цього на мовному рівні може служити семантичне наповнення семени *annexation*, що вживається в значенні “*taking over territory and incorporating it into another political entity*” [OALD, p. 53] (“захоплення території і приєднання її до іншої політичної єдності”); семени *confederation* – “*the process of grouping states that are allied together to form a political unit in which they keep most of their independence but act together for purposes such as defense*” [OALD, p. 317] (“процес об’єднання ворогуючих держав із метою утворення політичного союзу, у якому вони зберігають свою незалежність, але діють разом для досягнення спільної мети, наприклад захисту”), та семени *unification*, яка тлумачиться як “*the act of combining two or more groups, countries etc. to make a single group or country*” [OALD, p. 1673] (“об’єднання двох чи більше груп, країн тощо з метою утворення єдиної групи чи країни”).

Негативне забарвлення у складі аналізованої ЛСГ в українській мові мають семени *застій*, що вживається в значенні “*відсутність розвитку, затримка в чомусь*” [НТСУМ (I), с. 726], і *катаклізм* – “*руйнівний переворот; катастрофа*” [НТСУМ (I), с. 819]. Наявність таких семантичних одиниць у складі цієї ЛСГ української мови пов’язана з тим, що українська суспільно-політична лексика зафіксувала велику кількість номінацій реалій життя і розпаду СРСР. Крім того у політичній історії України мали місце значні періоди соціальних трансформацій, болючих для суспільства.

Аналіз семантичного наповнення ЛСГ “Лексика на позначення державних перетворень” в українській та англійській мовах свідчить, що головним пріоритетом для обох країн є благополуччя народу, його об’єднання та незалежність.

- ЛСГ “*Назви регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку*”.

Ключовим принципом у розвитку державності сучасного суспільства є принцип демократизації. Демократизація держави є процесом, який потребує не лише інституційних перетворень, але й зміни свідомості населення, його світоглядних орієнтацій, політичної культури [223; 252]. Здійснюючи перехід від попереднього режиму до демократії, необхідно враховувати поведінку, настанови, ціннісні орієнтації та світогляд людини, що, відповідно, впливає на її діяльність як суб’єкта політики. Такі зміни суспільно-політичного розвитку впливають на ставлення людини до влади, громадянського суспільства, на бажання людини набутти нового досвіду політичної активності.

Центральною у складі аналізованої ЛСГ як в англійській, так і в українській мовах є семема ‘*демократизація*’, що має незначні відмінності в значенні в обох мовах. Так, *демократизація* в українській мові тлумачиться як “*запровадження демократичних принципів, перебудова держави, організацій і т. ін. на демократичних основах*” [НТСУМ (I), с. 525]. Тоді як в англійській мові ця семема має значення “*the act of giving a country under the control of its citizens by allowing them to participate in government or decision-making processes in a free and equal way*” [OALD, p. 406] (“*акт надання громадянам права правити країною, дозволивши їм вільно та рівноправно брати участь в управлінні чи у процесі прийняття рішень*”). В українській мові до складу аналізованої семеми входять компоненти ‘*перебудова держави*’, а в англійській мові – ‘*надання громадянам права правити країною*’, ‘*вільно та рівноправно брати участь в управлінні чи у процесі прийняття рішень*’. Схожі напрями політики уряду Великобританії

виявляються під час аналізу семантичного наповнення таких семем, як *consolidation*, яка має значення “*the process of combining separate nations into single unity in order to increase the stability of the country*” [OALD, p. 325] (“процес об’єднання окремих націй у єдине ціле з метою підвищення стабільності країни”); *egalitarianism*, що вживається у значенні “*a belief that all people are, in principle, equal and should enjoy equal social, political, and economic rights and opportunities*” [OALD, p. 490] (“віра в те, що всі люди є рівними і повинні мати рівні соціальні, політичні та економічні права та можливості”).

В українській мові семема *егалітаризм* має значення “*суспільно-політична теорія, що обґрунтовує рівність, вихідним пунктом у розумінні якої є рівність майна*” [НТСУМ (I), с. 620]. Тобто, в англійській мові семема має значно ширше значення, а такі компоненти, як ‘*рівні соціальні, політичні та економічні права та можливості*’ в значенні англійської семеми дають більш розгорнуту характеристику визначеному поняттю.

В українській мові аналізована ЛСГ представлена 37 семемами (2,89 %), тоді як в англійській мові – 26 одиницями, що відповідно становить 1,73 % від загальної кількості аналізованих слів цієї мови (додаток А). З огляду на семантичне наповнення вищевказаної ЛСГ в зіставлюваних мовах робимо висновок, що ключові терміни на позначення регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку у Великобританії та Україні розуміються по-різному. Це можна пояснити тим, що саме слово *демократія* має тривалу історію існування. Якщо порівняти його значення, зафіксовані в різних тлумачних словниках, то досить помітними стають історичні зміни в його семантичній структурі. Наприклад, у російській мові: *демократия* – (греч.) “*народное правление; народодержавие, народовластие, мироуправство; противоп. самодержавие, единоедержавие или аристократия, боярщина*” [ТСЖВЯ (I), с. 427]; *демократия* (книжн. полит.) – “*1. Форма правления, при которой власть осуществляется самим народом, массами, непосредственно или через представительские*

учреждения. 2. Государство с такой формой правления. 3. Средние и низшие слои общества” [ТСУ (I), с. 684]; в українській мові: *демократія* – “1. Форма управління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові. 2. Форма, принципи керівництва яким-н. колективом, при якому забезпечується активність і широка участь цього колективу в здійсненні всіх заходів. 3. розм. Широкі верстви трудового народу” [НТСУМ (I), с. 525]. Під впливом ідеології семантичне наповнення слова *демократія* в українській мові починає набувати елементів ідеологізації. З’являються поняття *народна ідеологія*, *буржуазна ідеологія* (має негативне забарвлення). Соціальні процеси другої половини 90-х років ХХ ст. стимулювали аналітичні номінації, які переважно складаються з іменника та емотивного компонента значення: *сучасна демократія*, *західна демократія*, *чиста демократія*. Відомо, що екстралінгвістичні фактори справляють значний вплив на семантику слова *демократія*. Однак і саме слово, у свою чергу, впливає на життя соціуму. Насамперед цей вплив полягає в тому, що втрата єдиного значення в середовищі носіїв мови не сприяє встановленню рівності поглядів у суспільстві [155, с. 172].

2.1.2.1. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціально-гуманітарної політики держави”. Це лексико-семантичне угруповання є меншим мікрополем, що входить до складу мікрополя “Лексика на позначення суспільно-політичних реалій суспільства” і має свою розгалужену структуру, яку становлять дві ЛСГ.

- ЛСГ “*Назви політики соціального захисту населення*”.

У сучасному суспільствознавстві переважає думка про те, що “найглибший сенс політики полягає в її соціальному спрямуванні, яке в політичній організації суспільства відокремлюється в автономний вид політики, хоча сутнісно представлене у будь-якому її вигляді” [34, с. 164]. В організаційному аспекті соціальна політика є системою принципів, заходів і

методів задоволення основних потреб людини, соціальних прошарків, усього населення країни за допомогою політики [290, с. 252].

Аналіз семантичного наповнення аналізованої ЛСГ в українській мові свідчить про те, що політика соціального захисту населення України спрямована передусім на збалансований розвиток суспільства, забезпечення стабільності державного правління й соціального захисту населення. Це впливає зі значення таких словосполучень: *соціальна програма* – “програма або ініціатива, спрямована на поліпшення соціальних умов” [ССП, с. 180]; *соціальна реформа* – “перетворення, зміна, нововведення, перевлаштування якоїсь частини суспільного життя (інституцій, організацій, закладів) без усунення основ соціально-політичної структури і наявного суспільного ладу” [ССП, с. 180]; *державна політика* – “цілеспрямований курс дій уряду для розв’язання певної проблеми чи сукупності взаємопов’язаних проблем; вона керує процесом прийняття рішень і водночас є результатом політичного процесу” [ССП, с. 46].

Як в Україні, так і у Великобританії загальною метою соціальної політики держав є поліпшення матеріального стану життя народу. Так, схоже семантичне наповнення в обох зіставлюваних мовах мають семема *pension* – “a fixed amount of money paid regularly to somebody during retirement by the government, a former employer, or an insurance company” [OALD, p. 1120] (“фіксована кількість грошей, яка регулярно виплачується урядом, колишнім роботодавцем чи страховою компанією певній особі після виходу на пенсію”) та *пенсія* – “грошове забезпечення, що видається громадянам, звичайно щомісячно, у встановлених законом випадках, а також гроші, одержувані за рахунок такого забезпечення”. В англійській мові значення аналізованої семема є більш конкретизованим за рахунок вказівки на те, ким саме виплачується грошова допомога.

Кількісне наповнення цієї ЛСГ в українській та англійській мовах приблизно однакове: в українській мові – 25 лексичних одиниць (1,67 %), а в англійській – 26 семем (1,73 %) (додаток А). Цей факт можна пояснити тим,

що соціальна політика обох країн вже давно орієнтована на удосконалення програм, спрямованих на поліпшення соціальних умов життя населення.

- ЛСГ “Назви сфери гуманітарної політики держави”.

Кількість лексико-семантичних одиниць, що входять до складу вищевказаної ЛСГ української мови, – 12 найменувань, що становить 0,94 % від загальної кількості аналізованого лексичного масиву у цій мові, в той час як в англійській мові ЛСГ налічує 20 семем (1,33 %) (додаток А).

Установлено, що головним напрямом гуманітарної політики обох держав є забезпечення миру на власній території, хоча семантичний зміст самої семеми ‘мир’ в українській та англійській мовах має деякі відмінності. Так, в українській мові семема *мир* тлумачиться як “відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами; протилежне війна” [НТСУМ (II), с. 187]; у той час як в англійській мові семема *peace* має значення “*freedom from war, or the time when a war or conflict ends*” [OALD, p. 1114] (“свобода від війни або період, коли війна чи конфлікт закінчився”). Тобто у складі аналізованої семеми української мови ключовими є компоненти ‘відсутність збройної боротьби’, тоді як в англійській мові – сема ‘свобода’.

В англійській мові семема *paternalism* вживається в значенні “*a style of government or management, or an approach to personal relationships, in which the desire to help, advise, and protect may neglect individual choice and personal responsibility*” [OALD, p. 1110] (“стиль управління або керування, чи підхід до особистих стосунків, у яких бажання допомогти, порадити чи захистити може переважити власний вибір чи особисту відповідальність”) і вказує на один із головних принципів спрямованості гуманітарної політики держави – це допомога людям. Схожою за семантичним змістом в українській мові є семема *патронат*, яка має менш комплексне значення “заступництво з чийогось боку” [НТСУМ (II), с. 546] та *благодійництво*, що тлумачиться як “подавання приватними особами матеріальної допомоги, підтримки бідним, сиротам” [СУМ (I), с. 192] і т. ін.

Таким чином, семантичне наповнення аналізованої ЛСГ англійської мови порівняно з українською є значно ширшим, що можна пояснити більшим часом застосування та ширшою сферою вживання слів, що входять до складу цієї ЛСГ в англійській мові.

2.1.3. Структура та лексико-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин”. Для розвитку сучасного суспільства характерними є загальносвітові процеси інтеграції та глобалізації. Наслідком поширення глобалізації є дедалі більше розмивання регіональних, міжнародних, національних та мовних відмінностей між рівнями світової системи [262]. Це приводить до того, що різні функціональні комплекси (економічні, соціальні, культурні тощо) держав все більше інтегруються в загальний світовий простір [92, с. 3].

Європейський вибір України природно визначений як пріоритетний і такий, що ґрунтується на життєво важливих інтересах держави та історичному прагненні українського народу бути невіддільною частиною єдиної Європи. Це прагнення необхідно розглядати не у вузькому розумінні інституційно формалізованого входження до певних європейських структур чи об'єднань, а як долучення до таких загальнолюдських цінностей, як демократичні цінності, соціально орієнтоване ринкове господарство, засноване на принципах верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина. На мовному рівні процес глобалізації привів до уніфікації термінології в мовних системах.

Аналізоване лексико-семантичне угруповання складається з трьох ЛСГ, структуру та лексико-семантичні особливості кожної з яких розглянемо нижче.

- ЛСГ “*Назви сучасного цивілізаційного процесу*”.

Семантичне наповнення одиниць, що входять до складу аналізованої ЛСГ, дають змогу детальніше зрозуміти особливості цивілізаційного процесу України, який насамперед полягає в розширенні контактів із європейськими

країнами, усуненні ідеологічних обмежень в усіх сферах життя та діяльності українців.

Так, семема *глобалізація* – “загальноцивілізаційний процес, який справляє величезний вплив на політичні, економічні, культурні та інші сфери людського буття” [НСІС, с. 163]; *євроінтеграція* – “процес поступової уніфікації та зрощування національних економік європейських держав з метою подолання суперечностей між інтернаціоналізацією господарського життя та обмеженими можливостями внутрішніх ринків” [НТСУМ (І), с. 654]; *європеїзація* – “напрямок суспільного розвитку, орієнтований на інтеграцію у Європу; прагнення наблизитися до рівня життя європейських країн” [НТСУМ (І), с. 654] вказують на політичну спрямованість України співпрацювати з іншими державами, що входять до складу Європейського Союзу. Англійський відповідник *europeanization* до української семема *європеїзація* тлумачиться як “*the process of making somebody or something part of European culture, or change somebody or something to fit in with European life, customs, or ideas*” [OALD, p. 521] (“процес залучення когось або чогось до європейської культури, або зміна когось чи чогось відповідно до європейського життя, традицій чи ідей”), і має більш конкретизований характер за рахунок таких компонентів, як ‘культури’, ‘традицій чи ідей’.

Великобританія належить до семи найрозвинутіших країн світу, є членом Євросоюзу та НАТО. Вона очолює Британську Співдружність Націй – політичне й економічне утворення, що складається з 49 незалежних держав і колоніально залежних країн. Проаналізувавши семантичне наповнення одиниць, що входять до складу вищевказаної ЛСГ в англійській мові, робимо висновок, що сучасний цивілізаційний процес країни спрямований на посилення домінуючої позиції у Європі. Прикладом цього є такі семема, як *expansion* – “*the increase of a country’s size by the acquisition of new territory*” [OALD, p. 533] (“розширення території країни за рахунок приєднання нової території”); *globalism* – “*the belief or advocacy that political policies should take worldwide issues into account before focusing on national or state concerns*”

[OALD, p. 659] (“віра чи пропаганда того, що політичні установки повинні спочатку орієнтуватися на загальносвітові питання, перш ніж фокусуватися на національних чи державних інтересах”).

Слід зазначити, що цивілізаційний процес як України, так і Великобританії спрямований на об’єднання суспільства та стабілізацію життя в країні. Це впливає із семантики таких слів: *стабілізація* – “зміцнення, укріплення, приведення чого-небудь у стійкий стан; стан стійкості, постійності” [НТСУМ (III), с. 403] в українській мові та *desegregation* – “the end to a customary or enforced separation of ethnic or racial groups in a place or institution” [OALD, p. 412] (“кінець звичному чи вимушеному роз’єднанню націй чи етнічних груп у певному місці чи інституті”); *integration* – “the act or process of making a group, community, place, or organization and its opportunities available to everyone, regardless of race, ethnicity, religion, gender, or social class” [OALD, p. 807] (“процес, який полягає в тому, щоб зробити групу, спільноту чи організацію та її можливості доступними для всіх, незважаючи на расу, походження, релігійні установки, стать чи соціальний клас”); *stabilization* – “the action of becoming stable or of making something stable” [OALD, p. 1487] (“процес становлення чогось стабільним”) в англійській мові.

Кількісний склад вищевказаної ЛСГ української мови представлений 19 семемами (1,48 %), тоді як в англійській мові ця підгрупа нараховує 33 одиниці (2,2 %) (додаток А).

- ЛСГ “Назви сфери зовнішньої політики”.

Зовнішня політика держави – це відносини держави з іншими країнами світу та міжнародними організаціями. Для України особливого значення набуває врахування позиції та принципів формування європейської політики з провідними державами сучасної Європи, тісна співпраця з якими має важливе значення для остаточного утвердження здобутої незалежності та поліпшення соціальних умов українського суспільства.

Аналізоване лексико-семантичне угруповання української мови налічує 78 одиниць (6,15 %) (додаток А). Семантичний зміст слів, що входять до складу цієї ЛСГ, представлений більшою мірою словосполученнями, які виражають власну позицію України щодо зовнішньополітичного врегулювання: *національна політика – “система концепцій, засобів, заходів, які використовують різні політичні суб’єкти для вирішення національного питання всередині країни і врегулювання міжнародних відносин”* [НСІС, с. 498]; *національний інтерес – “інтерес даної держави, що його визначає уряд. Термін вживається політиками для реалізації певного курсу в зовнішній політиці”* [КОПС, с. 436]; *міжнародні відносини – “рід суспільних відносин у сфері міжнаціонального й міждержавного спілкування. Міжнародні відносини характеризуються також сукупністю зв’язків і взаємозв’язків між народами, державами й системою держав”* [НТСУМ (II), с. 193]; *суспільні відносини – “різноманітні відносини, що виникають між народами, націями, соціальними групами у процесі політичної, економічної, соціальної, культурної життєдіяльності”* [ПФЕС, с. 248]. Таким чином, зовнішня політика України переважно спрямована на поліпшення власної позиції у світі та утвердження національної недоторканності.

Семема *незалежність* в українській мові вживається в значенні *“самостійність у міжнародних відносинах та внутрішніх справах; суверенність”* [СУМ (V), с. 308], тоді як в англійській мові семема *independence* має значення *“freedom from dependence on or control by another person, organization, or state”* [OALD, p. 789] (“свобода від залежності чи контролю з боку іншої особи, організації чи держави”). В англійській мові ключовими компонентами у складі аналізованої семени є *‘свобода від залежності’*, тоді як в українській мові – сема *‘самостійність’*.

Зовнішня політика Великобританії визначається її статусом як світової політичної, економічної та військової сили. Основними зовнішньополітичними пріоритетами цієї держави є запобігання конфліктам

та їх врегулювання шляхом побудови міцної системи міжнародного співробітництва.

ЛСГ “Назви сфери зовнішньої політики” в англійській мові включає до свого складу 49 одиниць (3,27 %), семантика яких дає змогу визначити головні напрями розвитку зовнішньої політики Великобританії (додаток А). Семантичний зміст таких одиниць, як *entente* – “*a state of friendly agreement or understanding that exists or is declared between two or more countries*” [OALD, p. 508] (“стан домовленості чи порозуміння, що існує чи є проголошеним між двома чи більше країнами”); *internationalism* – “*a policy or spirit of cooperation and mutual understanding between countries*” [OALD, p. 813] (“політика чи дух співпраці та взаєморозуміння, що існує між країнами”), свідчить про те, що держава спрямовує свої зусилля на зміцнення дружніх стосунків з іншими країнами світу.

- ЛСГ “Назви військової сфери”.

Під час дослідження семантичного наповнення одиниць, що входять до складу вищевказаної ЛСГ в українській та англійській мовах, з’ясовано декілька відмінностей, що певною мірою дають змогу проаналізувати напрями розвитку військової сфери обох країн. Так, семема *боротьба* в українській мові вживається в значенні “*активне противенство, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками, течіями в суспільстві і т. ін.; протистояння*” [НТСУМ (I), с. 127]. Найближчим відповідником за значенням цієї семемі в англійській мові є семема *battle*, яка має значення “*a drawn-out conflict between adversaries, or against powerful forces*” [OALD, p. 116] (“затяжний конфлікт між суперниками чи проти могутніх сил”). Як видно, в українській дана семема має більш розгорнуте та конкретизоване значення порівняно з її англійським відповідником.

Близькою за значенням в українській та англійській мовах є семема *демільтаризація*, яка в українській мові тлумачиться як “*заборона якій-небудь державі мати воєнну промисловість і армію; роззброєння*” [НТСУМ

(I), с. 525], а в англійській мові ця семема має значення “*removal or prohibition of the presence of soldiers, weapons, and military installations in an area after an agreement has been made to stop fighting*” [OALD, p. 406] (“переведення чи заборона присутності солдат, зброї чи військових установок на території після того, як було укладено угоду про припинення боротьби”). Єдиною відмінністю є те, що в англійській мові конкретизується умова такого ‘роззброєння’ – ‘після того, як було укладено угоду про припинення боротьби’. Показовим є семантичний зміст слова *демобілізація* в українській та англійській мовах. В обох мовах ця семема має значення “звільнення із збройних сил військовослужбовців після закінчення війни або строку військової служби”, проте в українській мові вона ще вживається в значенні “переведення збройних сил і народного господарства країни з військового стану на мирний”, яке відсутнє у тлумаченні семем *demobilization* в англійській мові. Це результат історичного життя українського суспільства, частих військових конфліктів у ХХ ст.

Ширшим в українській мові є семантичне наповнення слова *революція*, що тлумачиться як “докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного” [НТСУМ (III), с. 106], тоді як в англійській мові *revolution* має значення “*the overthrow of a ruler or political system*” [OALD, p. 1302] (“повалення правителя чи політичної системи”). Така відмінність знову-таки може бути пов’язана з історією країни: в англійській мові результатом революції є зміна політичної системи, в українській – очікується новий прогресивний суспільний лад.

Сучасна військова політика Великобританії спрямована на боротьбу з глобальним тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення, а також на боротьбу з міжнародною злочинністю, включаючи торгівлю наркотиками, людьми та відмивання грошей, на це вказує семантичне наповнення семем *belligerence* – “*the quality of being hostile, ready to start a fight, or ready to go to war*” [OALD, p. 129] (“перебування у ворожому настрої,

бути готовим почати бій чи війну”); *invasion* – “*the act of an army entering another country by force in order to take control of it*” [OALD, p. 818] (“процес насильницького збройного захоплення території іншої держави з метою встановлення контролю над нею”).

Кількісне наповнення одиниць, що входять до складу аналізованої ЛСГ, в українській мові представлене 53 словами (4,14 %), тоді як в англійській – 108 семемами (7,2 %) (додаток А).

2.1.4. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення сфери глобальної екології”.

Запровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій, енергоджерел і матеріалів зумовили революційні зміни в житті суспільства як України, так і Великобританії. З одного боку, вдосконалення технологій і зростання виробництва сприяють більш повному задоволенню потреб людей, раціональному користуванню природними ресурсами, з другого – забруднюється природне середовище, знищуються ліси, зменшується озоновий шар землі, погіршується стан здоров'я людей тощо. Чим вищий історичний етап розвитку суспільства, тим більшою мірою стан природного середовища визначається впливом на нього людської діяльності.

Як в англійській, так і в українській мовах ЛСГ “Лексика на позначення сфери глобальної екології” не є численною. В англійській мові вона становить 9 одиниць, що приблизно дорівнює 0,6 % від загальної кількості аналізованого лексичного масиву в цій мові (додаток А): *cataclysm* – *a sudden and violent upheaval or disaster that causes great changes in society* [OALD, p. 231] (“раптовий та інтенсивний переворот або лихо, що викликає великі зміни в суспільстві”); *catastrophe* – “*a terrible disaster or accident, especially one that leads to great loss of life*” [OALD, p. 231] (“жахлива біда чи нещасний випадок, що приводить до загибелі великої кількості людей”); *evolution* – “*the natural or artificially induced process by which new and different organisms*

develop as a result of changes in genetic material” [OALD, p. 522] (“природно чи штучно стимульований процес, завдяки якому розвиваються нові організми в результаті зміни в генетичному матеріалі”).

Зазначена ЛСГ української мови нараховує лише 3 лексичні одиниці (0,23 %) (додаток А): *екологічна політика – “політика суспільства, спрямована на охорону навколишнього середовища, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, зберігання і розвиток довкілля для забезпечення нормальної життєдіяльності та екологічної безпеки людини*” [ПФЕС, с. 88]; *“зелені” – екологічні течії та рухи* [ПФЕС, с. 101].

Проаналізувавши семантичний зміст одиниць, що входять до складу цієї ЛСГ в англійській та українській мовах, можна зробити висновок про те, що семантика слів у складі ЛСГ англійської мови детальніше відображає екологічну ситуацію Великобританії. Це можна пояснити ментальними особливостями життя британців, підвищеною увагою до чистоти та охорони природи. У той час як семантика лексичних одиниць у складі ЛСГ української мови більше пов’язана з політикою держави щодо екології, що пояснюється тим, що в Україні тільки починає формуватися екологічна культура, що зумовлено історичними чинниками.

2.1.5. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення аграрної політики”. Це лексико-семантичне угруповання не є численним як в українській, так і в англійській мовах. Так, в англійській мові до складу аналізованої ЛСГ входить 6 семем (0,4 %) (додаток А), семантичне наповнення яких пов’язане із загальними позначеннями понять, що співвідносяться з відповідними явищами сільського господарства: *agribusiness – “an industry concerned with the production and sale of farm products, especially involving large companies*” [OALD, p. 31] (“промисловість, яка зосереджується на виробництві і продажу господарських товарів, особливо це стосується великих компаній”);

collectivization – “the process of running or organizing something such as a farm according to principles of collective control” [OALD, p. 292] (“процес ведення чи організування чогось типу промислового підприємства відповідно до принципів колективного контролю”); *industrialisation* – “when a country or place develops a lot of industry” [OALD, p. 792] (“період, коли країна значними темпами розвиває промисловість”); *peasant* – “an agricultural laborer or small farmer” [OALD, p. 1115] (“сільськогосподарський працівник або дрібний фермер”).

ЛСГ української мови є менш численною і становить лише 2 одиниці (0,16 %) (додаток А): *аграрна політика* – “сільськогосподарська політика, пов’язана із суспільно-політичним вирішенням земельного питання. Це сукупність форм, методів, заходів, які здійснює держава в галузі сільського господарства, а також споріднених із ним галузях” [ПФЕС, с. 19]; *аграрні партії* – “партії, що репрезентують інтереси фермерів” [КОПС, с. 18].

Проаналізований семантичний матеріал не дає чіткого уявлення про стан розвитку сільського господарства як у Великобританії, так і Україні. Проте можна зробити висновок, що аграрна політика не є домінантною в політичній діяльності обох країн.

2.1.6. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті”. Досліджуване лексико-семантичне угруповання в українській та англійській мовах є нечисленним. Виділення таких лексичних одиниць із загального масиву пов’язане з необхідністю найменування явищ суспільно-політичного життя України та Великобританії, які відійшли в минуле, і нині вони або не вживаються взагалі, або вживаються дуже рідко. В англійській мові ця ЛСГ налічує 4 лексичні одиниці (0,27 %), тоді як в українській мові – 11 семем (0,86 %) (додаток А).

Семантичне наповнення аналізованої ЛСГ є досить своєрідним. Так, в українській мові сюди входить така лексична одиниця як *абдикація*, яка

запозичена з англійської мови і тлумачиться як “зречення престолу, відмова від влади, посади чи сану” [ПФЕС, с. 15]. В українській мові це слово вживається, але поняття, позначуване ним, відсутнє у житті українського суспільства. Подібний процес спостерігається і з лексичною одиницею *throne* – “*the power, rank, and privileges of a monarch*” [OALD, p. 1600] (“повноваження, чин та привілеї монарха”). В українській мові слово *трон* вживається, але відсутнє явище, позначуване цією одиницею, тоді як для англійської мови вказане явище є характерним.

Незначні відмінності спостерігаються в семантичному наповненні семми *система* в українській та англійській мовах. В українській мові ця одиниця вживається в значенні “форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.)” [НТСУМ (III), с. 286], а в англійській мові *system* тлумачиться як “*the established social order, especially when regarded as oppressive*” [OALD, p. 1548] (“усталений соціальний порядок, особливо коли він вважається деспотичним”). Як бачимо, аналізована семма в англійській мові виражає більш різку оцінку в зображенні суспільного ладу, у той час як в українській мові вона дає нам більш загальне уявлення про організацію чого-небудь.

На матеріалі обраних лексикографічних видань у межах ЛСП “Суспільство. Держава” зафіксовано, що в українській мові кількісне наповнення цього ЛСП представлене 393 лексичними одиницями (30,6 %), у той час, як в англійській мові поле нараховує 416 семем (27,7 %). Відповідно, різним за кількісними показниками є наповнення мікрополів та ЛСГ у складі аналізованого ЛСП в обох мовах. Найбільш помітними з них є такі кількісні відмінності:

- “Назви національно-державного та національно-територіального устрою”: 41 лексична одиниця (2,73 %) в англійській мові, 28 лексичних одиниць (2,19%) в українській мові;

- “Назви форм державної влади та форм правління”: 21 лексична одиниця (1,4 %) в англійській мові, 39 семем (3,05 %) в українській мові;

- “Назви регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку”: 26 лексичних одиниць (1,73 %) в англійській мові, 37 лексичних одиниць (2,89 %) в українській мові;

- “Назви сфери гуманітарної політики держави”: 20 лексичних одиниць (1,33 %) в англійській мові, 12 семем (0,94 %) в українській мові;

- “Назви сучасного цивілізаційного процесу”: 33 лексичні одиниці (2,2 %) в англійській мові, 19 лексичних одиниць (1,48 %) в українській мові;

- “Назви військової сфери”: 108 лексичних одиниць (7,2 %) в англійській мові, 53 лексичні одиниці (4,14 %) в українській мові;

- “Лексика на позначення сфери глобальної екології”: 9 лексичних одиниць (0,6 %) в англійській мові, 3 лексичні одиниці (0,23 %) в українській мові;

- “Лексика на позначення аграрної політики”: 6 лексичних одиниць (0,4 %) в англійській мові, 2 лексичні одиниці (0,16 %) в українській мові.

Щодо якісного наповнення ЛСП “Суспільство. Держава” в англійській та українській лексико-семантичних системах можна відзначити незначні розбіжності, які пов’язані з формою правління та національно-державним устроєм обох країн. Наприклад, семми *‘монархізм’*, *‘монарх’*, які повністю характеризують конституційно-монархічну форму правління Великобританії, є у словнику української мови, проте не є характерними явищами для президентсько-парламентської форми правління України.

Причини зазначених кількісних та якісних відмінностей у структурі виділеного лексико-семантичного поля пояснюються у відповідних підрозділах роботи. На нашу думку відсутність лексичних одиниць у мові певного суспільства на позначення деяких понять, що характеризують розвиток суспільно-політичного життя, свідчить про те, що такі поняття не властиві, не актуальні або властиві меншою мірою цьому суспільству порівняно з іншим досліджуваним соціумом.

2.2. Лексико-семантичне поле “Політика” в українській та англійській мовах

Політика – це сфера діяльності, яка визначає сутність існування людини в суспільстві, загальна організаційна основа суспільства і конкретна регулятивно-контролююча сфера, що спрямовує життя і відносини людей. Загальне розуміння політики є в кожній людині, однак відмічається й широкий спектр суб’єктивних уявлень, суджень, оцінок про цей феномен, що зумовлюється особливостями сприймання індивідом соціальних явищ і подій, процесів політичної діяльності й складністю, багатогранністю самого соціального явища політики [24; 266; 288; 293].

У цьому контексті логічно зупинитися на визначенні самого терміна ‘політика’. У науковій літературі та лексикографічних джерелах подано велику кількість дефініцій цього поняття. Розглянемо деякі з них: *Політика – “це діяльність людей, спрямована на управління людьми, скерування їх на здійснення тих чи інших цілей; діяльність керівних структур з метою гармонізації (узгодження) протилежних інтересів різних людей, соціальних спільнот, організацій посередництвом влади”* [ПС, с. 47 – 48].

Політика – “державні та суспільні справи, сфера діяльності, пов’язана з відношеннями між класами, націями та іншими соціальними групами, ядром якої є проблеми завоювання, утримання та використання державної влади; участь у справах держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності” [СЭС, с. 1030].

Оксфордський словник англійської мови дає таке тлумачення поняття *politics* – “*activities associated with government: the theory and practice of government, especially the activities associated with governing, with obtaining legislative or executive power, or with forming and running organizations connected with government*” [OALD, p. 1166] (“діяльність, пов’язана з урядом: теорія і практика уряду, мова йде про діяльність, пов’язану з управлінням,

отриманням законодавчої та виконавчої влади або з формуванням та проведенням організаційних справ, що стосуються уряду”).

Як видно з вищенаведених визначень, тлумачення поняття ‘політика’ різняться один від одного, але не надто принципово. У кожному з них мають місце деякі константи: влада як найвагомніше явище політики, організація та інститути, у яких матеріалізується влада (найважливішим серед них є держава), і, нарешті, діяльність, оскільки політика – це перш за все процес, що передбачає підготовку, прийняття та практичну реалізацію яких-небудь суспільно важливих рішень [274, с. 118].

На нашу думку, усі реалізовані в сучасному політичному просторі компоненти поняття ‘політика’ містяться в дефініції “Нового тлумачного словника української мови”, якою будемо послуговуватися в нашій роботі: *політика – “цілі й завдання, що ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань; загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії; події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя”* [НТСУМ (II), с. 777].

В сучасних умовах сфера політики викликає особливий інтерес у мовознавців, при цьому об’єктом дослідження стають не лише власне мовні явища, але й безпосередньо пов’язані з ними екстралінгвальні чинники. Однак для вивчення політики необхідно знати інформацію про семантику лексичних одиниць, які входять до складу ЛСП “Політика” та позначають певні поняття [182, с. 13]. Із цією метою проводимо структурно-семантичний аналіз ЛСП “Політика”, що має досить розгалужену структуру (табл. 2.2.).

**Кількісне наповнення ЛСП “Політика”
в українській та англійській мовах**

Назви мікрополів та лексико-семантичних груп	В українській мові	В англійській мові
Мікрополе “Лексика на позначення політем діяльності”	16,45 % (210 лексичних одиниць)	9,47 % (142 лексичні одиниці)
Мікрополе “Лексика, на позначення політем передвиборчих кампаній ”	6,98 % (89 лексичних одиниць)	5,8 % (87 лексичних одиниць)
Мікрополе “Лексика на позначення суб’єктів політики”	17,68 % (227 лексичних одиниць)	19,13 % (287 лексичних одиниць)
Мікрополе “Лексика на позначення ідеологем суспільно-політичної сфери”	11,46 % (146 лексичних одиниць)	10,93 % (164 лексичні одиниці)
ЛСГ “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства”	1,88 % (24 лексичні одиниці)	1,47 % (22 лексичні одиниці)
Разом	54,4 % (696 лексичних одиниць)	46,8 % (702 лексичні одиниці)

Виділені у складі ЛСП мікрополя мають комплексну структуру, яка представлена меншими мікрополями та ЛСГ. Нижче проаналізуємо семантико-структурні особливості кожного з мікрополів.

2.2.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення політем діяльності”. Істотною ознакою політики є сукупна діяльність її суб’єктів, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи, правової (правові норми як регулятори

суспільного життя), економічної (власність) та духовної сфер (формування цінностей, відтворення особистості, адекватної цим цінностям). Політичний процес охоплює різні види політичної діяльності (політичну участь і політичне функціонування) у рамках політичної системи.

Найбільш яскраво політична діяльність у структурі ЛСП “Політика” представлена семемами, що входять до складу мікрополя “Лексика на позначення політем діяльності”. Політеми – лексичні одиниці на позначення діяльності у сфері відносин між суб’єктами політики з питань функціонування політичної влади. Центральною, найбільш загальною за значенням у складі цього мікрополя є семема ‘політика’. Аналізоване нами мікрополе включає до свого складу ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій”.

- ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій”.

Для того, щоб зрозуміти детальніше, що таке *політична дія*, необхідно проаналізувати семантичне наповнення слова *політичний*, яке у всіх своїх значеннях тлумачиться через слово *політика* [185, с. 16]. “Новий тлумачний словник української мови” дає таке тлумачення слову *політичний*: “1. Пов’язаний з політикою. 2. Державний, суспільно-правовий” [НТСУМ (II), с. 594]. В англійській мові це слово тлумачиться як: “1. *Relating to politics, especially party politics*; 2. *Relating to civil administration or government*; 3. *Arising from somebody’s opposition to a government or support for policies and principles regarded by the authorities as unacceptable, or suffering as a result of expressing such opposition or support*; 4. *Particularly interested or active in politics*; 5. *Relating to the balance of power in relationships, especially in a group or organization*” [OALD, p. 1166] (“1. Той, що стосується політики, особливо політики партій; 2. Той, що стосується цивільного управління чи уряду; 3. Той, що є опозиційним до уряду чи підтримує політику та принципи, які визнаються владними структурами як неприйнятні, або той, що страждає у результаті вияву такої опозиції чи підтримки; 4. Той, що особливо цікавиться

або активно бере участь у політиці; 5. Той, що тяжіє до балансу повноважень у взаємовідносинах, особливо в межах групи чи організації”)).

Виходячи з вищенаведеного визначення, робимо висновок, що семантика слова *політичний* в англійській мові є більш комплексною, крім сфери державного управління, відображає діяльність суспільних груп та організацій, державний лад, а також стосунки між людьми в суспільстві.

Аналізована ЛСГ в обох мовах є досить численною. До її складу входять найменування, які позначають політичні дії, що виконують об’єкти та суб’єкти політики. Так, кількість лексичних одиниць, що позначають суто поняттєві назви політичних дій, в українській мові становить 170 одиниць (13,28 %) (додаток Б): *блокувати* – “об’єднувати держави, партії, групи у політичний блок” [НТСУМ (I), с. 116]; *бойкотувати* – “спосіб ведення політичної та економічної боротьби, що полягає у повному припиненні стосунків з якою-небудь державою, організацією, установою або окремою особою” [НТСУМ (I), с. 123]; *делегувати* – “обирати або уповноважувати делегатом” [НТСУМ (I), с. 524]; *диктаторствувати* – “перен., розм. ігнорувати колегіальність, допускати грубе адміністрування” [НТСУМ (I), с. 542]; *інтегрувати* – “згуртовувати, об’єднувати громадські, державні структури в межах країни або у ширшу міждержавну спільність” [НСІС, с. 297]; *інтерпелювати* – “робити інтерпеляцію” [НТСУМ (I), с. 794]; *локаутувати* – “звільняти внаслідок локауту” [НТСУМ (II), с. 102] .

В англійській мові до складу зазначеної ЛСГ входить менша кількість лексичних одиниць на позначення суто поняттєвих політичних дій – 118 семем (7,87 %) (додаток Б): *to ascend* – “to have power or influence over smb/smith” [OALD, p. 74] (“мати владу або вплив на когось чи щось”); *to colonize* – “to establish a colony in another country or place” [OALD, p. 294] (“засновувати колонію в іншій державі чи іншому місці”); *to enforce* – “to compel obedience to a law, regulation, or command” [OALD, p. 504] (“змушувати дотримуватися закону, інструкції чи підкорятися владі”); *to enslave* – “to make sb/sth completely depend on sth so that they cannot manage

without it” [OALD, p. 508] (“робити когось залежним від чогось таким чином, що людина не може існувати без цього”). Семантика вищенаведених прикладів експліцитно підтверджує, що політика Великобританії завжди була спрямована на посилення впливу у світі. Такі семми, як *to collaborate* – “*to work together with one or more people in order to achieve something*” [OALD, p. 290] (“співпрацювати разом з іншими людьми з метою досягнення чогось”) та *to federate* – “*to join together in a federation, or cause various bodies to join together in a federation*” [OALD, p. 562] (“об’єднуватися разом у федерацію або стимулювати інші структури до об’єднання у федерацію”), вказують на прагнення країни розширити контакти та співпрацю з іншими країнами світу, а також об’єднати народ у єдине ціле для досягнення спільної мети.

Політична діяльність у широкому контексті в мові виявляється в ряді слів, які дозволяють описувати її щодо багатьох держав, випадків тощо. Як будь-яка термінологія, суспільно-політична лексика є “наднаціональною” (інтернаціональною). У складі аналізованої ЛСГ англійської мови є такі ж семми, що і в словнику української мови, проте в українському світі немає явищ, які позначають ці слова: *to colonize*, значення якої наведено вище; *to decolonize* – “*to grant independence to a colony*” [OALD, p. 397] (“гарантувати незалежність колонії”); *to enthrone* – “*to install a monarch or bishop, especially in a ceremony that involves seating the person on a throne*” [OALD, p. 509] (“обирати монарха чи єпископа, передусім на церемонії обрання особи на трон”); *to dethrone* – “*to remove a ruler, especially a monarch, from power*” [OALD, p. 417] (“відсторонювати правителя, насамперед монарха, від влади”); *to coronate* – “*to make someone officially king or queen*” [OALD, p. 342] (“обирати когось офіційно королем чи королевою”).

Для сучасної політичної мови характерна метафоричність. Це, напевно, пов’язано з тим, що метафора є менш реалістичною, вона викликає суб’єктивні образи й асоціації і тим самим дає змогу мовцю більш активно впливати на уяву слухача. За своєю природою метафора є соціальною. А

оскільки політична ситуація в суспільстві в той чи інший проміжок часу має безпосередній вплив на мову, то і метафора несе на собі відбиток епохи.

Людське мислення має асоціативний характер. Щоб пізнати нове явище, предмет, ми завжди порівнюємо їх з іншими, знаходимо спільні риси, а потім виділяємо щось особливе [256, с. 422]. Саме зіставлення лежить в основі метафори, яка використовується не як засіб прикрашення, а як засіб мислення: “Метафора – це не образний засіб, який пов’язує два значення слова, а основна ментальна операція, що поєднує дві понятійні сфери і створює можливість використовувати потенції структурування сфериджерела при концептуалізації нової сфери [196, с. 36]”. “Метафора пронизує все наше повсякденне життя і проявляється не лише в мові, але й у мисленні та дії. Наша звичайна понятійна система, у межах якої ми мислимо і діємо, є метафоричною за самою своєю суттю” [103, с. 387]. Саме тому в складі ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій” в українській та англійській мовах виділено метафоризовану суспільно-політичну лексику.

Кількість одиниць на позначення метафоризованих політичних дій у складі аналізованої ЛСГ в українській мові становить 40 (3,13 %). Наприклад: *грабувати* – “*нещадно експлуатувати, розорювати податками, стягненнями, поборами*” [НТСУМ (I), с. 473]; *грати* – “*проводити ряд дій, спрямованих до певної мети*” [НТСУМ (I), с. 476]; *повертати* – “*мінати політику, методи і т. ін.*” [НТСУМ (II), с. 713]; *політикувати* – “*вести розмови на політичні теми // хитрувати, лукавити*” [НТСУМ (II), с. 777]; *помирати* – “*перен. втратити політичну або економічну могутність*” [НТСУМ (II), с. 788]; *поражати в правах* – “*позбавляти кого-небудь політичних і громадянських прав з метою покарання за якусь провину перед суспільством*” [НТСУМ (II), с. 803]; *реабілітовувати* – “*поновлювати добре ім’я, репутацію несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини*” [НТСУМ (III), с. 104]; *розганяти* – “*ліквідувати, розпускати яку-небудь організацію, установу, збори і т. ін.*” [НТСУМ (III), с. 152]; *скидати* – “*позбавляти влади, усувати з посади кого-небудь*” [НТСУМ (III), с. 302].

Як уже зазначалося в першому розділі, для суспільно-політичної лексики характерний оцінний компонент значення, який може бути як позитивним, так і негативним. Метафоризовані назви політичних дій також можуть відображати позитивну чи негативну оцінку. Це пов'язано з вираженням емоційно-суб'єктивного ставлення мовця до предмета мовлення. Так, аналіз семантичного наповнення цих лексичних одиниць дає підстави стверджувати, що в українській суспільно-політичній лексиці використовуються метафори, які мають переважно нейтральний характер, у той час як в англійській мові оцінний компонент значення одиниць, що входять до складу ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій”, має негативне забарвлення, на підтвердження чого наведемо такі приклади: *to blackball* – “*to vote against somebody, especially somebody wanting to join a group*” [OALD, p. 147] (“голосувати проти когось, насамперед проти того, хто хоче приєднатися до групи”); *to bolt* – “*to refuse to support a political party, candidate, or policy*” [OALD, p. 163] (“відмовитися підтримувати політичну партію, кандидата чи політику”); *to flip-flop* – “*to change one’s opinion, especially when this leads to a change of policy*” [OALD, p. 591] (“змінити думку, особливо якщо це приводить до зміни політики”). Кількість метафоризованих лексичних одиниць, що входять до складу аналізованої ЛСГ англійської мови, становить 24 семєми (1,6 %).

Під час дослідження виявлено, що у складі ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій” є ряд лексичних одиниць в українській мові на позначення явищ, яких немає в українському суспільстві. Це можна пояснити відмінностями у формі правління обох країн. Більша кількість номінацій у складі аналізованої ЛСГ в українській мові пояснює той факт, що політична діяльність України має різновекторну політичну історію. Слід додати, що в українській мові семантика метафоризованих назв політичних дій має більш нейтральний характер порівняно з англійською мовою. У сучасному світі переважають тенденції до уніфікації, а відповідно, суспільно-політична лексика обох порівнюваних мов тяжіє до метафоризації.

2.2.2. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення політем передвиборчих кампаній”. Аналізоване мікрополе є досить складним угрупованням як із позиції структури, що представлена трьома ЛСГ, так і з позиції семантичного наповнення, яке повною мірою відображає значні відмінності у формі організації виборчого процесу в порівнюваних країнах.

Вибори – один із способів формування народом органів державної влади та місцевого самоврядування або інших інститутів шляхом голосування. Це стосується, у першу чергу, формування представницьких органів законодавчої влади – парламентів, інституту президента, органів місцевого самоврядування. Вибори є важливою характеристикою демократичного суспільства, оскільки дають змогу народу формувати владу та здійснювати контроль за виконанням нею своїх функцій.

Мова фіксує відмінності в основних політичних процедурах, зокрема в процедурі обрання керівників держав. У зв'язку з тим, що глава держави Великобританії не є виборною особою, неможливо здійснити порівняльний аналіз організації системи управління державами на рівні їхніх керівників, тому доцільно перейти до лексико-семантичного аналізу системи виборів до парламенту України та Великобританії. Британський парламент володіє абсолютно необмеженою законодавчою компетенцією, що пов'язано з принципом верховенства законів, які ухвалюють представники народу. Однак на сучасному етапі вступ Великобританії до Європейського Союзу, практика проведення національних референдумів обмежують “законодавчий суверенітет” британського парламенту.

Парламент України – єдиний орган законодавчої влади, що уповноважений ухвалювати закони. Він має колегіальний характер, до його складу входить 450 народних депутатів України, які обираються на чотири роки на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

- ЛСГ “Назви понять періоду передвиборчої боротьби”.

Ця ЛСГ української мови є досить численною. Вона включає до свого складу 46 лексичних одиниць (3,52 %), у той час як в англійській мові аналізована ЛСГ налічує 38 семем (2,53 %) (додаток Б). Як в українській мові, так і в англійській ключовою семемою є семема *вибори*, яка в українській мові тлумачиться як “обрання голосуванням депутатів у представницькі органи держави, службових осіб і т. ін.” [НТСУМ (I), с. 192], тоді як в англійській мові семема *election* має значення “*the process of choosing somebody for some management body or of being chosen by vote*” [OALD, p. 492] (“процес обрання когось у певні органи управління, або бути обраним голосуванням”). В українській мові значення аналізованої семеми є більш конкретизованим, уточнюються особи, яких обирають, та позиція, куди обирають. Незначні відмінності виявлено при зіставленні семеми *голосування* в українській та англійській мовах. Так, в англійській мові *voting* тлумачиться як “*an act of voting in an election or meeting, or the choice that you make when you vote*” [OALD, p. 1709] (“процес голосування на виборах чи зборах, або вибір, який ви робите під час голосування”). В українській мові семема *голосування* має значення “голосуванням виділяти ту чи іншу особу для виконання певних обов’язків” [НТСУМ (I), с. 190]. В українській мові значення зіставлюваної семеми є більш конкретизованим за рахунок компонентів ‘для виконання певних обов’язків’ порівняно з англійським відповідником.

В англійській мові такі семеми, як *hustings* – “*the rounds of political activities, e.g. speech-making and the organization of public rallies, that take place before an election*” [OALD, p. 764] (“цикл політичних справ, наприклад промови та публічні мітинги, які мають місце перед виборами”); *pair* – “*an arrangement between two members on opposing sides in a legislative body to form a pair*” [OALD, p. 1092] (“угода між двома членами опозиційних сторін законодавчого органу з метою партнерства”); *poll* – “*a political election in its entirety, including the casting, recording, and counting of votes*” [OALD, p. 1166]

(“політичні вибори, які включають розподіл, запис та підрахунок голосів”); *referendum* – “*a vote by the whole of an electorate on a specific question or questions put to it by a government or similar body*” [OALD, p. 1270] (“голосування електоратом стосовно конкретного питання чи питання, яке було висунуто урядом”); *suffrage* – “*the right to vote in public elections*” [OALD, p. 1534] (“право брати участь у публічних голосуваннях”), деякою мірою дають змогу зрозуміти процес ведення передвиборчої боротьби у Великобританії, яка полягає у проведенні різних зборів, виступів та референдумів серед виборців.

В українській мові аналізована ЛСГ представлена складними словесними комплексами, що певним чином виявляють специфіку ведення виборів та передвиборчої боротьби: *блок політичний* – “*об’єднання політичних сил або партій, що створюється в ході політичної боротьби для досягнення спільних цілей (перемога на виборах, захист певних ідей)*” [ПФЕС, с. 45]; *вільне голосування* – “*голосування в парламенті, коли не вдаються до формальної партійної дисципліни, тож депутатам вільно голосувати так, як вони вважають за потрібне*” [КОПС, с. 109]; *діалог політичний* – “*спосіб публічного вираження політичних поглядів, думок, оцінок, стилів політичного мислення суб’єктів. Політичний діалог є визначальною умовою розвитку демократичної політичної системи, тому що відображає багатопартійну систему суспільства*” [НТСУМ (І), с. 546]; *схвальне голосування* – “*виборча система, за якої кожен виборець може подати стільки голосів, скільки є кандидатів, але не більше ніж один голос за кожного кандидата*” [КОПС, с. 677].

Провівши семантичний аналіз одиниць, що входять до складу ЛСГ “Лексика на позначення періоду передвиборчої боротьби”, можна сказати, що в українській мові ця підгрупа представлена переважно словосполученнями, що вказує на більш комплексний характер процедури проведення виборів та підготовки до них порівняно з Великобританією. Доказом цього також є більша кількість одиниць у складі аналізованої ЛСГ української мови, що

пояснюється потребою в більшій кількості номінацій для вираження особливостей виборчих процесів.

- ЛСГ “*Назви агітаційно-пропагандистської діяльності*”.

Передвиборча агітація являє собою діяльність з метою спонукання виборців голосувати “за” або “проти” певного суб’єкта виборчого процесу. Передвиборча агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать законам певної країни: 1) проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями; 2) проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів; 3) проведення публічних дебатів, дискусій, прес-конференцій стосовно положень передвиборчих програм та політичної діяльності партій. Агітація повинна бути дохідливою, конкретною, наочною, тісно пов’язуватися з життям, завданнями, які ставить замовник агітаційного матеріалу [151; 282].

Аналізована ЛСГ досить повно ілюструє “агітаційну діяльність” у Великобританії та Україні. За кількісними показниками лексична наповненість цієї ЛСГ в обох мовах є приблизно рівною і становить 25 семем (1,67 %) в українській мові та 28 найменувань (1,87 %) в англійській мові (додаток Б). Відмінності в семантичному наповненні спостерігаються в таких прикладах: в англійській мові слово *agitation*, окрім значення “*actions intended to arouse public feeling, interest, or support for or against something*” [OALD, p. 30] (“дії, спрямовані на пробудження почуттів, інтересів суспільства на підтримку чи заперечення чогось”), має ще значення “*nervous anxiety*” (“нервова тривога”), що, можливо, є причиною складнощів при організації виборчого процесу. Хоча багатовікові демократичні традиції виключають ситуацію, коли життя людей залежатиме від результатів голосування. В українській мові ця семема має таке значення: “*громадська й політична діяльність, робота серед мас, спрямована на роз’яснення політики якої-небудь партії чи громадської організації*” [НТСУМ (I), с. 17].

Показовим є аналіз семантичного наповнення семем *пропаганда* в українській та англійській мовах у зіставленні. В англійській мові вона

тлумачиться як *“information put out by an organization or government to promote a policy, idea, or cause”* [OALD, p. 1210] (“інформація, яка подається організацією чи урядом з метою просування політики, ідеї чи справ”), а в українській мові *пропаганда* – це *“ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, що має політичний або релігійний характер”* [НТСУМ (II), с. 39]. Таким чином, в англійській мові аналізована семема має значення *“поширення інформації з метою реклами, просування”*, тоді як в українській мові вона передбачає саме *“вплив широкі маси людей”*.

Такі словосполучення, як *політичний прогноз* – *“розробка науково обґрунтованих суджень про ймовірні стани всієї політичної системи або окремих її суб’єктів у майбутньому та про можливі шляхи й терміни її досягнення”* [ССП, с. 147] та *політичні засоби* – *“сукупність методів і способів здійснення політичної діяльності”* [НСІС, с. 595], указують на те, що агітаційна діяльність України має ретельно продуманий характер із використанням усіх можливих засобів для досягнення поставленої мети.

- ЛСГ *“Назви об’єктів та суб’єктів виборчих кампаній”*.

Кількісне наповнення цієї ЛСГ в обох мовах є незначним і становить лише 18 одиниць (1,41 %) в українській мові та 21 семему (1,4 %) в англійській мові (додаток Б). У складі аналізованого угруповання як в українській, так і в англійській мовах є слова, що мають схожі значення. В українській мові: *виборець* – це *“особа, що обирає або має право взяти участь у виборах; учасник виборів”* [НТСУМ (I), с. 192]; в англійській мові *voter* – *“somebody who votes or is eligible to vote”* [OALD, p. 1709] (“особа, яка голосує або має право голосувати”). Подібне значення в обох зіставляваних мовах має семема *виборний*, яка в українській мові має значення *“той, хто визначається, обирається голосуванням на якусь посаду або для виконання певних обов’язків, уповноважений”* [НТСУМ (I), с. 192], а в англійській мові ця семема тлумачиться як *“a person who takes an active part in an election campaign, especially as, or on behalf of, a candidate for political office”* [OALD, p. 492] (“особа, яка бере активну участь у виборчій кампанії, насамперед як

кандидат до політичної організації”). Єдиною відмінністю є те, що в українській мові значення вищевказаної семми є більш конкретизованим – вказується мета обрання кандидата.

В українській мові семма *електорат*, яка нещодавно увійшла в ужиток, вживається в значенні *“населення, котре формує владу в результаті виборів; коло виборців, які голосують за певну партію на парламентських, президентських або муніципальних виборах. До електорату входить як частина виборців, що голосують за певну партію або кандидата, так і всі виборці – громадяни держави, які мають право брати участь у виборах”* [НТСУМ (І), с. 628], а в англійській мові аналізована семма тлумачиться як *“all the officially qualified voters within a particular country or area, or for a particular election”* [OALD, p. 493] (*“офіційно обрані виборці в межах певної країни чи території з метою участі у виборах”*). В обох порівнюваних мовах значення семми *електорат* є дещо схожими (*“громадяни однієї держави, які мають право брати участь у виборах”*), проте в українській мові це значення є ширше і конкретніше та має додаткові семи.

2.2.3. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суб’єктів політики”. Суб’єкти політики – це соціуми та створені ними організації, чия активна діяльність спрямована на перетворення політичної сфери життя людини як відповідного об’єкта політики. Розвиток політичного життя світового співтовариства збагачується різноманітністю суб’єктів політики, їх можна певним чином класифікувати як первинні і вторинні. Відповідно до такої класифікації це мікрополе поділяється на два менші мікрополя, які включають до свого складу кілька ЛСГ.

2.2.3.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення безпосередніх суб’єктів політики”. Аналізоване мікрополе включає до свого складу дві ЛСГ, семантичне наповнення яких повною

мірою відображає інститут здійснення влади і представників владних структур України та Великобританії.

- ЛСГ *“Назви виконавчо-розпорядчих органів державного апарату”*.

Аналізована ЛСГ в обох мовах є досить численною і становить 31 одиницю (2,07 %) в англійській мові та 48 семем (3,75 %) в українській мові (додаток Б). Головним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України: *“єдиний орган законодавчої влади в Україні. Складається з 450 народних депутатів, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки”* [ПФЕС, с. 53]. У Великобританії законодавчим органом є двопалатний парламент: *“1. A nation’s legislative body, made up of elected and sometimes nonelected representatives; 2. An assembly of a parliament, created following an election and dissolved before the next election”* [OALD, p. 1102] (*“1. Національний законодавчий орган, який складається з виборних, а інколи невиборних представників; 2. Парламентська асамблея, яка створюється перед виборами і розформовується перед наступними виборами”*). В українській мові лексична одиниця *парламент* має таке семантичне наповнення: *“1. Законодавчий орган держави, побудований повністю або частково на виборних засадах; 2. Найвищий законодавчий представницький орган конституційної держави”* [НТСУМ (II), с. 536]. Таким чином, значення цього слова в першому випадку збігається практично повністю, але в другому – має місце деяка різниця в тлумаченні значення. Так, в англійській мові *парламент* розглядається як *‘асамблея’*, тоді як в українській мові аналізоване слово має значення *‘представницький орган конституційної держави’*.

Деякі відмінності спостерігаються у семантичному змісті семема *уряд*. В українській мові ця одиниця тлумачиться так: *“найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою”* [НТСУМ (III), с. 629]. В англійській мові семема *government* має таке значення: *“a group of people who have the power to make and enforce laws for a*

country or area; a type of political system” [OALD, p. 672] (“група людей, які мають повноваження ухвалювати та втілювати в життя закони для певної країни; тип політичної системи”). Отже, в обох мовах під семемою *уряд* розуміється орган управління. Проте в українській мові *уряд* – це орган державної влади, тоді як в англійській мові – група людей з владними повноваженнями. Крім того, в англійській мові ця семантична одиниця тлумачиться як “тип політичної системи”, а в українській мові відсутнє таке значення взагалі, що є наслідком значних відмінних рис у структурі виконавчо-розпорядчих органів державного апарату.

- ЛСГ “Назви представників владних структур”.

Аналіз цієї ЛСГ показав, що її якісний склад в обох мовах є досить показовим та комплексним, вирізняється значними семантичними розбіжностями.

В українській мові семема *бюрократ* тлумачиться так: “службова особа, яка на шкоду справі та інтересам громадян неухильно додержується формальностей у справах” [НТСУМ (I), с. 153]. В той час як в англійській мові ця одиниця має таке значення: “an administrative or government official, who applies rules rigidly” [OALD, p. 199] (“адміністративний чи урядовий представник, який суворо дотримується правил”). Як бачимо, в українській мові слово *бюрократ* має більш негативне забарвлення, тоді як в англійській мові воно має нейтральне значення.

В Україні главою держави є *президент*: “у ряді країн – обраний на певний строк глава держави” [НТСУМ (II), с. 869]. Голова держави – “це особа, яка уособлює політичну єдність і цілісність держави. Він виконує офіційні функції, пов’язані з представництвом держави як у своїй країні, так і у сфері зовнішньої політики, наприклад, представляє країну при укладанні міжнародних угод” [КОПС, с. 135]. У Великобританії главою держави є *монарх* – “король чи королева, що править державою чи певною територією протягом усього життя на основі спадкового права” [НТСУМ (II), с. 222]. Слово *президент* в англійській мові означає: “the highest-ranking executive

officer of a business or corporation” [OALD, p. 1191] (“посадова особа, котра має найвищі повноваження в корпорації”). Семантичні відмінності в тлумаченні значення слова *президент* можна пояснити різницею у формі правління обох порівнюваних держав.

Семема *депутат* в українській мові має значення: *член органу державної влади, обраний виборцями* [НТСУМ (I), с. 528]. Для політичної системи Великобританії посада депутата не характерна, тому в тлумачному словнику англійської мови семема *депутат* має таке значення: “*a parliamentary representative in some countries*” [OALD, p. 411] (“представник парламенту у деяких країнах”).

Крім того, у складі аналізованої ЛСГ є лексико-семантичні лакуни. В англійській мові семема *lord*, що вживається як “*alternate title for a British marquess, earl, viscount, or baron*” [OALD, p. 910] (“змінний титул для британського маркіза, графа, віконта чи барона”), та *earl*, яка має значення “*a British nobleman of a rank above a viscount and below a marquess. The title corresponds to “count” in Europe, and Great Britain and Europe both use “countess” for a woman’s equivalent rank*” [OALD, p. 481] (“британський дворянин, титул якого вищий за віконта, але нижчий за маркіза. Титул відповідає “графу” у Європі; у Великобританії та Європі використовують “графиня” для найменування відповідного жіночого рангу”), позначають явища, властиві життю англійського суспільства, тоді як в українському світі ці явища відсутні.

Поряд із цим такі семемами, як *голова* – “*особа, яка керує зборами, засіданням і т. ін.*” [НТСУМ (I), с. 452] та *політична еліта* – “*група осіб, які безпосередньо беруть участь у виробленні, прийнятті та реалізації політичних рішень. Належність до політичної еліти визначається перебуванням на ключових позиціях у впливових політичних, економічних і соціальних структурах, підтримкою постійних контактів один з одним, наявністю спільних інтересів та їх усвідомленням*” [ССП, с. 147] відсутні у словнику англійської мови.

Кількісне наповнення аналізованої ЛСГ в обох мовах таке: в українській мові – 51 лексична одиниця (3,98%), в англійській мові – 68 семем (4,53%) (додаток Б). Помітна диспропорція на користь англійського матеріалу пояснюється тим, що в англійській мові наявна значна кількість семантичних одиниць, які позначають різні політичні чини, що взагалі не характерні для політичної системи України.

2.2.3.2. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення вторинних суб’єктів політики”. Аналізоване мікрополе розподіляється на три ЛСГ, що повною мірою відображають семантичні відмінності й спільні риси в організації та функціонуванні вторинних суб’єктів політики в українському та англійському суспільствах, які є похідними від первинних суб’єктів.

- ЛСГ “*Назви політичних організацій та об’єднань*”.

У складі цього лексико-семантичного угруповання розглянемо одиниці, які в семантичному аспекті найбільш яскраво демонструють специфічні риси політичних організацій в аналізованих лінгвосоціумах. Так, в англійській мові семема *alliance* має досить змістовне тлумачення:

“an association of groups, people, or nations who agree to cooperate to achieve a common goal” [OALD, p. 39] (“асоціація груп, людей чи націй, які об’єдналися разом для сумісної співпраці з метою досягнення спільної мети”). Матеріал ілюструє, що в англійській мові вищевказана одиниця до складу свого значення включає сему ‘*нація*’, що можна пояснити відособленістю британської нації від усіх інших націй світу; семи ‘*сумісна співпраця*’ вказують на спрямування політики Англії на розширення контактів із європейськими країнами. А в українській мові це слово тлумачиться як “*спілка, об’єднання на основі договірних зобов’язань*” [НТСУМ (I), с. 27], тобто в англійській мові аналізована семема має ширше значення.

Схоже семантичне наповнення в обох мовах має семема *блок*, яка в українській мові має значення “*об’єднання держав, організацій, партій і*

m. in.” [НТСУМ (I), с. 116], а в англійській мові це слово тлумачиться як “*a group of countries or political parties with a shared aim*” [OALD, p. 152] (“група країн чи політичних партій, які мають спільну мету”). Знову ж таки в англійській мові значення аналізованої семеми є ширшим та більш конкретизованим за рахунок сем ‘*спільну мету*’.

В українській мові відсутній відповідник англійським семемам *cabal*, яка тлумачиться так: “*a group of conspirators or plotters, particularly one formed for political purposes*” [OALD, p. 208] (“група конспіраторів чи змовників, особливо утворена для політичних цілей”) та *cadre*: “*a core group of political activists or revolutionaries*” [OALD, p. 209] (“провідна група політичних активістів чи революціонерів”).

Проаналізуємо семантичне наповнення семеми *опозиція* в українській та англійській мовах. В українській мові ця одиниця означає таке: “*загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду, а також парламентські фракції цих партій у буржуазних державах*” [НТСУМ (II), с. 471]. У словнику англійської мови слово *опозиція* має схоже тлумачення: “*in a British-style parliamentary system, the political party with the largest number of seats of those not in office, officially recognized as the government’s main opponent*” [OALD, p. 1066] (“у британській парламентській системі – політична партія, яка має найбільшу кількість голосів, що не входять до управління, вона є офіційно визнаною як головний опонент уряду”). Таку схожість у значеннях вищезгаданого семеми в українській та англійській мовах можна пояснити спільною етимологією – семема ‘*опозиція*’ в обох мовах має латинське походження.

Певним чином показовим є значення семеми *партія*, яка в українській мові тлумачиться так: “*група осіб, об’єднаних спільністю яких-небудь політичних і економічних інтересів, за які вони борються, що може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання, в середовищі представників одного класу*” (НТСУМ (II), 538). В англійській мові ця семема має значення: “*a nationally based organization of people who share the*

same broad political views and goals, usually one attempting to elect members to government positions” [OALD, p. 1105] (“національна організація людей, члени якої поділяють політичні погляди та мають цілі, зазвичай намагаються обрати своїх представників до парламенту”). Можна помітити значні семантичні розбіжності в тлумаченні значення слова *partia* в порівнюваних мовах. Так, в англійській мові значення аналізованої одиниці має більш нейтральний характер, тоді як в українській мові це значення є більш розгорнутим та конкретизованим.

Кількісне наповнення ЛСГ “Назви політичних організацій та об’єднань” в українській мові становить 46 одиниць (3,55 %), тоді як в англійській мові – 59 найменувань (3,93 %) (додаток Б). Таку різницю можна пояснити тим, що Великобританія має більш сталий характер діяльності політичних організацій та партій, що й відображається у тлумачних словниках англійської мови. Політичні організації України є досить численними, проте у зв’язку з постійним розвитком та вдосконаленням політичної системи, тлумачні словники української мови не встигають фіксувати їх у повному обсязі.

- ЛСГ “Назви суб’єктів політики за характером і способами діяльності”.

Для порівняльної характеристики лексико-семантичного наповнення цієї ЛСГ вибрано одиниці, що є найбільш яскравими в зіставному аспекті. Так, наприклад, семема *leader* в англійській мові має таке значення: “*somebody in charge of others: the head of a nation, political party, legislative body, or military unit*” [OALD, p. 872] (“особа, яка відповідальна за інших: глава держави, політичної партії, законодавчого органу чи військового угруповання”) в українській мові *лідер* – це “*той, хто стоїть на чолі політичної партії або іншої певної суспільно-політичної організації*” (НТСУМ (II), с. 87). В англійській мові значення семема є значно ширше, ніж в українській. Це можна пояснити тим, що слово *лідер* є запозиченим із англійської мови в українську. Крім того, в англійській мові ця одиниця має

значення *‘нести відповідальність за інших’*, у той час як в українській мові – *‘очолювати політичну партію’*.

Синонімом до англійського *leader* є семема *front-runner*: “*somebody in a leading position in a race or contest*” [OALD, p. 625] (“особа, яка займає провідну позицію в змаганні”). Відповідником в українській мові є слово *вождь*: “1. Проводир війська, племені, отаман, воєначальник. 2. Ідейний і політичний керівник громадського руху, партії, класу; керманіч” [НТСУМ (I), с. 367]. Ширше семантичне наповнення українського відповідника пояснюється тим, що слово *‘вождь’* є архаїзмом, яке, крім значення *‘політичного керівника партії’*, що вживається в сучасній політиці, має ще значення *‘проводиря війська’*, яке вживалося за часів козаччини.

Заслуговує на увагу аналіз семантичного складу семеми *oppositionist*: “*a member of an opposition, especially a political opposition*” [OALD, p. 1066] (“член опозиції, головним чином політичної”). В українській мові відповідником до цього визначення найбільш підходить слово *опозиційний*: “*той, що стоїть в опозиції до чого-, кого-небудь, протидіє або протистоїть кому-, чому-небудь; // той, що характеризується опозицією, протидією або протиставленням кому-, чому-небудь; // той, що виражає погляди опозиції*” [НТСУМ (II), с. 471]. Таке тлумачення є, швидше, характеристикою найменування, ніж самою назвою. Саме цю одиницю вибрано для зіставлення тому, що вона якби доповнює та конкретизує зміст англійського відповідника, у той час як в українській мові семема *опонент* має значення: “*особа, яка заперечує кому-небудь у публічній бесіді, на диспуті, під час захисту дисертації і т. ін.*” [ПФЕС, с. 168], що не цілком відображає відносини в політиці.

Семема *політик* в англійській мові тлумачиться так: “*a member of a branch of government, who actively or professionally engages in politics*” [OALD, p. 1166] (“член гілки уряду, який активно чи професійно бере участь у політиці”). Схожим є семантичне наповнення цієї семеми в українській мові: “*той, хто займається питаннями політики; політичний діяч; // ірон.*

той, хто цікавиться питаннями політики, любить говорити про політику” [НТСУМ (II), с. 776]. Крім цього, аналізована одиниця в українській мові має дещо негативно забарвлений відтінок значення: “*зневажл. політичний ділок, неперемірливий у засобах для досягнення своєї мети; безпринципний політик, інтриган*” [НТСУМ (II), с. 776]. Відповідником такому значенню в англійській мові є семема *politico*: ‘*a politician, especially one whose words are dismissed as trite or whose motives are disapproved of as self-serving*’ [OALD, p. 1166] (“політик, чиї слова розуміються як банальні, а мотиви є засудженими через їх спрямування на самозадоволення”).

У складі цієї ЛСГ виявлено декілька семантичних лакун. Так, у словнику англійської мови немає семема *ортодокс*: “*людина, яка є постійним прихильником певного вчення, доктрини, системи поглядів. У науці означає і схилення перед авторитетом, нетерпимість до нових поглядів і позицій* – та семема *локаутник*: “*той, хто оголошує локаут*” [ПФЕС, с. 171].

Для політичного життя України не є характерним за способом діяльності найменування *placeman*: “*somebody appointed to public office as a reward for services to a political party and allowed to use that office to satisfy personal greed or ambition*” [OALD, p. 1148] (“особа, яка призначена на посаду за заслуги перед політичною партією і їй дозволено задовольняти власну жадібність та амбіції”).

За кількісними показниками ЛСГ “Назви суб’єктів політики за характером і способами діяльності” в англійській мові представлена 79 одиницями (5,27 %), тоді як в українській мові кількість семем, що входять до складу цієї підгрупи, становить 57 (4,45 %) (додаток Б).

- ЛСГ “Назви суб’єктів політики за партійною належністю чи прихильністю до певної ідеології”.

Кількість одиниць, що входять до складу ЛСГ в англійській мові, у два рази перевищує кількісний склад цього лексико-семантичного угруповання в українській мові і становить 50 семем (3,33 %), тоді як в українській мові –

лише 25 найменувань (1,95 %) (додаток Б). Така різниця може бути зумовлена тим, що політична система Великобританії має більш стабільний характер, усталені норми та політичні традиції [201; 273]. Ця стабільність сприяє тому, що політичні семантики фіксуються тлумачними словниками англійської мови та стають загальноживаними. Політична система України характеризується відносно невеликим часом активного функціонування, а також мінливістю. У зв'язку зі становленням і динамічним розвитком багатопартійності найменування різних партій та їх представників не встигають фіксуватися тлумачними словниками в повному обсязі.

Семантичне наповнення аналізованої ЛСГ представлене різними семемами, які практично не мають відповідників в обох мовах. Так, наприклад, семема *conservative* в англійській мові означає “*a member or supporter of a Conservative Party*” [OALD, p. 323] (“той, хто належить, або той, хто підтримує консервативну партію”). В українській мові ця одиниця живиться в значенні “*той, що обстоює, захищає старе, віджиле*” [НТСУМ (I), с. 879]. Відмінність пояснюється тим, що у Великобританії консервативна партія є провідною в парламенті країни, тоді як в Україні така партія відсутня взагалі. Семантики *Labour* – “*supporting, belonging to, or associated with the Labour Party in the United Kingdom or New Zealand*” [OALD, p. 856] (“той, хто підтримує, належить чи асоціюється з лейбористською партією у Великобританії та Новій Зеландії”) та *Liberal* – “*supporting, belonging to, or associated with the Liberal Party in Canada, the United Kingdom, or Australia*” [OALD, p. 884] (“той, хто підтримує, належить чи асоціюється з ліберальною партією в Канаді, Великобританії чи Австралії”) не мають лексико-семантичних відповідників в українській мові через відсутність подібних партій у політичній системі України.

Такі одиниці, як *попутник* – “*перен. про тих, хто тимчасово приєднався до якого-небудь громадсько-політичного угруповання, але по-справжньому не проникся його ідейними настановами*” [НТСУМ (II), с. 802] та *поступовець* – “*заст. прихильник повільного, поступового розвитку, ворог рішучих,*

революційних заходів” [НТСУМ (II), с. 836], не мають семантичних відповідників у словниковому складі англійської мови.

Лексико-семантичний склад ЛСГ “Назви суб’єктів політики за партійною належністю чи прихильністю до певної ідеології” в українській та англійській мовах представлений абсолютно різними лексико-семантичними одиницями, що вказують на відмінні риси у відображенні суб’єктів політики за партійною належністю. Ці відмінності також можна пояснити тим, що у Великобританії провідними є три політичні партії: Лейбористська, Консервативна та Ліберально-демократична, – тоді як в Україні налічується велика кількість політичних партій, причому деякі з них не є досить стабільними і з часом перестають існувати взагалі.

2.2.4. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення ідеологем суспільно-політичної сфери”. Перед тим як проводити аналіз лексико-семантичних одиниць української та англійської мов у межах цього мікрополя, визначимося із поняттям “ідеологема”. Більшість дослідників ідеологемами називають такі мовні одиниці, що включають політичний компонент значення. У розумінні терміна “ідеологема” ми дотримуємося точки зору О.І. Воробйової, яка говорить про те, що “лексико-семантичне поле “Політика” є значно ширшим, ніж семантичний простір “політичної ідеології”. Політична ідеологія є компонентом лексико-семантичного поля “Політика” [32, с. 31 – 37]. У зв’язку із цим серед одиниць, які мають політичне значення (політем), виділяються такі одиниці, що мають ідеологічне значення (ідеологеми), тобто до складу їхньої денотативної структури входить “яскраво виражений ідеологічний компонент значення” [135, с. 11].

Ідеологічний компонент, який імпліцитно виражається в семантиці слова, виділений Г.М. Складяревською. Цей компонент базується “не на загальноприйнятих уявленнях про світ”, а “на знаннях та істинах, що нав’язуються та пропагуються в певному суспільстві” [158, с. 68]. І хоча

ідеологічний компонент виражається імпліцитно, та все ж він усвідомлюється носіями мови.

Аналізоване мікрополе в українській та англійській мовах включає до свого складу дві ЛСГ, якісний та кількісний склад яких розглянемо нижче.

- ЛСГ “*Назви політико-ідеологічних понять*”.

Політико-ідеологічна лексика – це так звані “політичні ярлики”, призначені для ведення політичної боротьби, оскільки в її основі лежить опозиція “свій – чужий”, від якої, зокрема, відштовхується один суб’єкт політики при оцінці іншого. С.А. Маник підкреслює, що “специфіка ідеологізованого слова зумовлюється характером ідеологічного відображення дійсності – проявом суб’єктивного в ідеологічному пізнанні, тобто оцінним підходом до дійсності” [117, с. 56 – 57].

Слід зазначити, що практично всі слова суспільно-політичної тематики мають у своїй семантичній структурі оцінний компонент, який має певне дескриптивне значення. Специфіка оцінки полягає в її орієнтованості відносно конкретної владної системи, а також у тому, що оцінка є маркером політичної позиції мовця [53, с. 10].

Так, до складу аналізованої ЛСГ в українській та англійській мовах входять ідеологеми, які завжди мають переважно негативне забарвлення. Слово *анархізм* в українській мові означає таке: “*політичне вчення, яке, не визнаючи будь-якої державної влади, вважає абстрактний принцип “особистої волі” за основу ідеального суспільства (Прудон, Бакунін, Кропоткін, Штірнер, Реклю, Махно та ін.); // перен. невизнання авторитету, порядку, дисципліни; свавілля*” [НТСУМ (I), с. 30]. В англійській мові ця одиниця має таке значення: “*an ideology that rejects the need for a system of government in society and proposes its abolition; // behavior intended to overthrow or weaken a society’s formal system of government; // resistance to all forms of authority or control*” [OALD, p. 49] (“ідеологія, яка не визнає потреб системи чи суспільства і пропонує анулювати їх; // поведінка спрямована на повалення чи послаблення системи уряду, що існує в суспільстві; // протидія

всім формам влади чи контролю”).

Стійке негативне забарвлення в обох зіставлюваних мовах має семема *фашизм* (в українській мові): “*політична течія, що в першій чверті ХХ ст. виникла в Італії і Німеччині; фашизму притаманні культ сильної особистості, граничний шовінізм, расизм, знищення демократичних свобод, розв’язування загарбницьких війн*” [НСІС, с. 839] та *fascism* (в англійській мові): “*any movement, ideology, or attitude that favors dictatorial government, centralized control of private enterprise, repression of all opposition, and extreme nationalism*” [OALD, p. 249] (“будь-який рух, ідеологія чи поведінка, що сприяють диктаторському уряду, централізованому контролю приватних підприємств, придушенню всіх опозицій та крайньому націоналізму”).

Як в українській, так і в англійській мовах ідеологема *націоналізм* поєднує позитивне і негативне значення, що пов’язано з історією розвитку та становлення обох країн. В українській мові аналізована одиниця тлумачиться як “*ідеологія й політика, яка проповідує зверхність національних інтересів над загальнолюдськими, панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої, розпалює національну ворожнечу*” [ССП, с. 122], в англійській мові – “*the desire to achieve political independence, especially by a country under foreign control or by a people with a separate identity and culture but no state of their own*” [OALD, p. 1014] (“бажання досягти політичної незалежності, головним чином країною, яка знаходилася під іноземним контролем, або це стосується людей, які мають власну ідентичність та культуру, але не мають власної держави”). Більш негативне забарвлення цієї ідеологеми в українській мові може бути пов’язано з тим, що українська земля тривалий час підлягала впливу з боку інших країн.

Крім негативного значення ідеологема *націоналізм* в українській мові має таке тлумачення: “*рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів; // рух за збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва і т. ін.; патріотизм*” [ССП, с. 122], а в англійській мові ще вживається у значенні

“excessive or fanatical devotion to a nation and its interests, often associated with a belief that one country is superior to all others” [OALD, p. 1014] (“надмірна і навіть фанатична відданість державі та її інтересам, яка часто асоціюється з тим, що одна країна переважає над іншими”). Такі семантичні відмінності можна пояснити історичним розвитком Великобританії, зокрема колоніальним статусом держави, яка розширювала свою територію за рахунок інших держав.

Крім ідеологем, що завжди репрезентують стійку негативну конотацію, у складі цієї ЛСГ в українській та англійській мовах є ідеологеми, відкриті для амбівалентного тлумачення, тобто вони реалізують свою конотацію лише в певному контексті. Прикладом такої ідеологеми в українській мові є лібералізм – *“політичний напрям, який в епоху феодального кріпосництва та буржуазних революцій відстоював свободу буржуазії”* [НТСУМ (II), с. 85]. В англійській мові ця ідеологема вживається в більш конкретизованому значенні: *“a political ideology with its beginnings in western Europe that rejects authoritarian government and defends freedom of speech, association, and religion, and the right to own property”* [OALD, p. 884] (“політична ідеологія, що зародилася в Західній Європі і яка заперечує авторитарний уряд і захищає свободу слова, асоціацій та релігії, а також право на власність”).

Ідеологема *елітаризм* в українській мові означає: *“систему політичних поглядів, яка лежить в основі елітарних теорій, передбачає керівництво елітою – найкращою його частиною”* [ПФЕС, с. 90]. В англійській мові аналізована ідеологема має більш широке та конкретизоване значення, що можна пояснити політичним становищем Великобританії: *“the belief that government or control should be in the hands of a small group of privileged, wealthy, or intelligent people, or the active promotion of such a system”* [OALD, p. 495] (“віра в те, що влада повинна бути в руках невеликої групи привілейованих, багатих чи інтелігентних людей, чи віра в активне просування такої системи”).

Кількісний склад ЛСГ “Назви політико-ідеологічних понять” в

українській та англійській мовах становить приблизно однакову кількість лексичних одиниць: 72 семми (5,5 %) в українській та 73 найменування (4,87 %) в англійській мові (додаток Б).

- ЛСГ “*Назви політико-філософських понять*”.

Досліджуване лексико-семантичне угруповання є досить численним. До його складу входять лексико-семантичні одиниці, які репрезентують сприйняття суспільно-політичної дійсності з філософської точки зору. В українській мові ця ЛСГ представлена словосполученнями, що відображають різні цінності та духовний світ нації: *національна свідомість – “сукупність традицій і понять представників нації або етносу, що дозволяють відтворювати цю спільність людей як ціле й захищувати кожного індивіда до даної соціальної цілісності”* [НТСУМ (II), с. 318]; *норми політичні – “загальноприйняті, а також встановлені державою обов’язкові правила й порядок загального характеру, покликані сприяти регулюванню політичних відносин, забезпеченню їх змін і розвитку”* [НСІС, с. 511]; *політичні цінності – “принципи, що забезпечують злагоду в суспільстві чи в окремих соціальних групах щодо основних цілей і проблем; віра в бажаний і кращий (або найкращий) тип політичної системи, у політичну мету і засоби досягнення такої мети та уявлення про них”* [ССП, с. 148]; *політичний конфлікт – “зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб’єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, пов’язані насамперед із боротьбою за владу, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з політичними перспективами розвитку суспільства”* [НСІС, с. 594]. В українській мові ця ЛСГ має у своєму складі 74 одиниці (5,78 %) (додаток Б).

На відміну від української мови, ЛСГ “*Назви політико-філософських понять*” в англійській мові представлена простими в структурному аспекті словами: *concept – “the political theory or system in which all property and wealth is owned in a classless society by all the members of that society”* [OALD, p. 313] (“політична теорія або система, у якій вся власність, що знаходиться в

розпорядженні безкласового суспільства, є власністю всіх членів цього суспільства”); *consensus* – “a concept of society in which the absence of conflict is seen as the equilibrium state of society” [OALD, p. 323] (“принцип суспільства, у якому відсутність конфлікту розглядається як урівноважений стан суспільства”); *demagogue* – “a political leader who tries to win support by using arguments based on emotion rather than reason” [OALD, p. 405] (“політичний лідер, який намагається отримати підтримку, використовуючи аргументи, що базуються на емоціях, а не на доказах”).

У межах ЛСГ в англійській мовах виявлено 91 одиницю (6,07 %) (додаток Б). Аналіз семантичного наповнення лексико-семантичної групи в обох досліджуваних мовах свідчить, що в Україні порівняно з Великобританією національне питання поставало більш гостро. На нашу думку це пов'язано з тим, що Україна – багатонаціональна держава, що зумовлено географічним положенням країни, яка межує з багатьма іншими державами, а Великобританія натомість є острівною державою.

2.2.5. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства”. Це лексико-семантичне угруповання є кінцевою лексико-семантичною групою, яка вміщує мовні одиниці, семантика яких репрезентує суспільний розподіл Великобританії та України. Приміром, в українській мові слово *буржуазія* вживається в значенні “клас, що володіє засобами виробництва і живе на прибутки від найманої праці” [НТСУМ (I), с. 147], тоді як в англійській мові ця семема тлумачиться так: “affluent middle-class people characterized as conventional, conservative, or materialistic in outlook” [OALD, p. 173] (“впливові люди середнього класу, котрі характеризуються як традиційні, консервативні та матеріалістичні за своїми поглядами”). Значення цієї семеми практично збігаються в обох аналізованих мовах, тільки в англійській мові ‘*буржуазія*’ має ще й описове значення, яке дає характеристику визначеному класу людей.

В українській мові семема *еліта* вживається, коли мова йде “про людей, що вирізняються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.” [НТСУМ (I), с. 643]. В англійській мові ця одиниця має більш комплексне значення: “*a small group of people within a larger group who have more power, social standing, wealth, or talent than the rest of the group*” [OALD, p. 495] (“невелика група людей у межах більшої групи, яка має більше повноважень, краще соціальне становище чи таланти порівняно з іншими членами групи”).

У тлумачному словнику української мови окремо виділяється значення *еліти політичної* – “особлива група людей, що займає привілейоване становище в структурах політико-державної й політико-недержавної влади й безпосередньо здійснює функцію управління владними відносинами. До складу політичної еліти входять люди, що володіють верховною політичною владою в державних і партійних інститутах” [НТСУМ (I), с. 543]. У словнику англійської мови таке словосполучення відсутнє.

Семема *пролетаріат* в українській мові вживається в значенні “клас найманих робітників у капіталістичному суспільстві, чия єдиною власністю, що має значну матеріальну вартість, є їхня робоча сила” [КОПС, с. 561]. В англійській мові це слово має значення: “*a social class that had the lowest status and possessed no property*” [OALD, p. 1207] (“соціальний клас, який має найнижчий статус і не має своєї власності”).

В українській мові семема *селянство* має значення “клас людей, що мають низький соціальний статус і, забезпечуючи собі прожиток, залежать здебільшого від сільськогосподарської праці” [КОПС, с. 625], а в англійській мові – “*peasants as a class in society*” [OALD, p. 1115] (“селянство як суспільний клас”). Отже, в українській мові значення цієї семими дає більш конкретну характеристику відповідному суспільному класу.

Кількість лексико-семантичних одиниць, що входять до складу ЛСГ “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства”, в українській

мові становить 24 семени (1,88 %), тоді як в англійській мові – 22 найменування (1,47 %) (додаток Б).

Результати структурно-семантичного аналізу лексико-семантичного наповнення ЛСП “Політика” в українській та англійській мовах дають змогу зробити такі висновки щодо кількісного та якісного представлення матеріалу. Кількість лексико-семантичних одиниць, що входять до складу аналізованого ЛСП в українській мові, становить 696 найменувань, що дорівнює 54,4 % від загальної кількості виявленого лексико-семантичного масиву, тоді як в англійській мові в межах цього ЛСП зафіксовано 702 семени (46,8 %). ЛСП “Політика” є найбільш численним лексико-семантичним угрупованням у структурі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. Значні кількісні розбіжності спостерігаються в складі таких лексико-семантичних груп в обох аналізованих мовах:

- ЛСГ “Суто поняттєві назви політичних дій”: в українській мові налічує 210 одиниць (16,45 %), в англійській мові – 142 семени (9,47 %);

- ЛСГ “Назви представників владних структур”: в українській мові нараховує 51 одиницю (3,98 %), в англійській мові – 68 семем (4,53 %);

- ЛСГ “Назви політичних організацій та об’єднань”: в українській мові становить 46 лексико-семантичних одиниць (3,55 %), в англійській мові – 59 семем (3,93 %);

- ЛСГ “Назви суб’єктів політики за характером та способами діяльності”: в українській мові складається з 57 одиниць (4,45 %), в англійській мові – 79 найменувань (5,27 %);

- ЛСГ “Назви політико-ідеологічних понять”: в українській мові представлена 74 лексико-семантичними одиницями (5,78 %), в англійській мові – 91 семемою (6,07 %).

Відмінності в семантичному наповненні ЛСП “Політика” в українській та англійській мовах пов’язані із суспільно-політичним устроєм країн. Оскільки Великобританія є конституційною монархією, а Україна – президентсько-парламентською республікою, відповідно, різними за

семантичним наповненням є семеми, що позначають вибори та передвиборчу кампанію. Також різні відтінки значення лексичних одиниць, які стосуються агітаційної діяльності: в українській мові вони мають більш нейтральний характер, тоді як в англійській мові – переважно негативне забарвлення.

2.3. Лексико-семантичне поле “Право” в українській та англійській мовах

Поняття права – одне із центральних у структурі державної влади. Держава як суб’єкт верховної влади є джерелом та гарантом права. Словникове тлумачення *права* демонструє пріоритетну роль держави в організації права: *“1. Законодавство; здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни; юриспруденція. 2. Система встановлених або санкціонованих державою загальнообов’язкових правил (норм) поведінки; // сукупність міжнародних угод, договорів, що регулюють взаємовідносини держав у певних питаннях”* [НТСУМ (II), с. 860]. Таким чином, держава незалежно від фактичного стану речей, визнається в колективній свідомості єдиним джерелом “норм та правил”, що регулюють стосунки людей у суспільстві.

Лексико-семантичне поле “Право” є важливою складовою частиною у структурі суспільно-політичної лексики української та англійської мов, оскільки лексика, що входить до складу цього угруповання, позначає сфери та форми прояву суспільного життя.

Юридична лексика характеризується такими семантичними особливостями: точність та зрозумілість (використання слів лише в прямому значенні), емоційна нейтральність (у юридичній мові будь-які факти описуються нейтрально, без емоційного навантаження), однозначність (правова норма за своєю природою – команда, а команда не може бути неточною або багатозначною). З точки зору динаміки це ЛСП є досить стійким, його склад зазнає змін переважно за рахунок того, що набуває

поширення тенденція до загальнозрозумілості юридичної мови (юридична мова має бути зрозумілою всім носіям державної мови) [227; 241; 251].

Аналізоване ЛСП об'єднує лексико-семантичні групи, які належать до тих чи інших сфер суспільного життя, входять до сфери діяльності держави і, відповідно, є частиною політичного життя суспільства, але безпосередньо політики не стосуються. У зв'язку з тим, що вибірка лексичного матеріалу проводилася з тлумачних словників української та англійської мов, а не зі спеціальних словників юридичної термінології, це лексико-семантичне угруповання не є досить численним. Семантичне наповнення аналізованих ЛСГ представлене не в повному обсязі, але основні одиниці репрезентовані. Кількісне співвідношення лексичних одиниць у досліджуваних мовах подано в табл. 2.3.

ЛСП "Право" в українській та англійській мовах до свого складу включає дві лексико-семантичні групи, що є кінцевими лексико-семантичними угрупованнями, які далі не розподіляються на менші компоненти, та одне мікрополе, до якого входять три ЛСГ. Нижче проаналізуємо структуру та семантичний склад кожного з компонентів цього ЛСП.

Кількісне наповнення ЛСП “Право” в українській та англійській мовах

Назви мікрополів та лексико-семантичних груп	В українській мові	В англійській мові
ЛСГ “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”	4,77 % (61 лексична одиниця)	8,33 % (125 лексичних одиниць)
ЛСГ “Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин ”	0,94 % (12 лексичних одиниць)	0,6 % (9 лексичних одиниць)
Мікрополе “Лексика на позначення соціальних процесів дезорганізації суспільного життя”	2,81 % (36 лексичних одиниць)	8 % (120 лексичних одиниць)
Разом	8,5 % (109 лексичних одиниць)	16,9 % (254 лексичні одиниці)

2.3.1. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”. Лексичне наповнення цього лексико-семантичного угруповання, дає змогу дослідити на семантичному рівні сутність політико-юридичних реалій в українському та англійському лінгвосоціумах.

З поняттям права тісно пов’язане поняття “закон”. В англійській мові семема *law* тлумачиться так: “*a rule of conduct or procedure recognized by a community as binding or enforceable by authority*” [OALD, p. 869] (“правило поведінки, що сприймається суспільством як обов’язкове чи нав’язуване владою”). В українській мові закон – це “*встановлене найвищим органом державної влади загальнообов’язкове правило, яке має найвищу юридичну силу*” [НТСУМ (I), с. 702]. Семантичне наповнення цієї одиниці в обох зіставлюваних мовах практично схоже за змістом. Треба зазначити, що в

складі ЛСГ в українській мові є семема *беззаконня* – “*порушення правового порядку, законів, установлених у певному суспільстві, державі, у певну епоху, протиправність, свавільність*” [НТСУМ (I), с. 79], яка не має семантичного відповідника в англійській мові.

Заслуговує на увагу семема *nihilism*, яка в англійській мові вживається в значенні “1. *The general rejection of established social conventions and beliefs, especially of morality and religion; 2. The belief that all established authority is corrupt and must be destroyed in order to rebuild a just society*” [OALD, p. 1029] (“1. Загальне неприйняття установлених соціальних умов та вірувань, особливо моралі та релігії. 2. Віра в те, що влада є корумпованою і повинна бути поваленою для побудови нового чесного суспільства”). Тлумачний словник української мови дає нам таке тлумачення одиниці *нігілізм*: “1. *Заперечення усталених суспільством норм, принципів, законів. 2. Спосіб мислення нігіліста*” [ПФЕС, с. 163]. Матеріал показує, що в першому значенні вищевказані одиниці практично збігаються, тоді як у другому є значні відмінності. В англійській мові *nihilism* тлумачиться ще як “*віра в те, що влада є корумпованою і повинна бути поваленою для побудови нового чесного суспільства*”, тоді як в українській мові – “*спосіб мислення нігіліста*”. Таким чином, в англійській мові аналізована одиниця має більш чітке та конкретизоване значення, що безпосередньо стосується суспільно-політичного життя соціуму.

Подібне семантичне наповнення мають семемами *charter* в англійській мові – “*a formal written statement describing the rights and responsibilities of a state and its citizens*” [OALD, p. 248] (“офіційно написане твердження, що відображає права й обов’язки держави та її громадян”); та *конституція* в українській мові – “*основний закон держави, що визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права й обов’язки громадян*” [НТСУМ (I), с. 881].

Схоже семантичне наповнення в досліджуваних мовах мають також семемами *jurisdiction* (в англійській мові) – “*the authority to enforce laws or*

pronounce legal judgments” [OALD, p. 838] (“повноваження втілювати в життя закони чи проголошувати рішення суду”) та *юрисдикція* (в українській мові) – “право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання” [ПФЕС, с. 276].

До складу ЛСГ “Лексика на позначення політико-юридичних реалій” в українській мові входять словосполучення, яких немає в тлумачному словнику англійської мови: *правова держава* – “форма організації державної влади, при якій верховенство в усіх сферах життя належить закону” [ПФЕС, с. 196]; *публічний інтерес* – “визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти” [ССП, с. 162]; *свобода вибору* – “фундаментальне право всіх людей жити відповідно до своїх переконань та інтересів, самопізнання шляхом вибору індивідом себе як суб’єкта політичної і моральної дії” [ПФЕС, 229]; *статус політичний* – “сукупність прав, воль і обов’язків людини, політичних інститутів, що фіксують їхнє політичне становище в суспільстві й державі, закріплене юридично” [НТСУМ (III), с. 418].

Натомість у складі аналізованої ЛСГ в англійській мові зафіксовано слова, що не мають семантичних відповідників в українській мові: *incommunicado* – “prevented by circumstances or by force from communicating with others” [OALD, p. 786] (“особа, якій насильно чи у зв’язку з обставинами заборонено спілкуватися з іншими”); *ad hockery* – “suspension of the business of a court, legislature, or committee temporarily or indefinitely, or suspension temporarily or indefinitely” [OALD, p. 18] (“відкладання рішення суду, законодавчої влади чи комісії тимчасово чи на невизначений термін, або призупинення тимчасово чи на невизначений термін”).

Семема *санкція* в українській мові тлумачиться так “юр. заходи впливу, покарання за порушення закону; // у міжнародному праві – заходи впливу щодо держави, яка порушила міжнародну угоду” [НТСУМ (III), с. 240]. В англійській мові ця семема має значення: “a measure taken by one or more nations to apply pressure on another nation to conform to international law or

opinion; // an ethical principle or consideration that determines or influences somebody's conduct" [OALD, p. 1344] (“захід, ужитий однією чи багатьма націями для здійснення тиску на інші нації з метою підпорядкування їх міжнародним правилам; // етичні погляди чи міркування, які визначають чиюсь поведінку чи впливають на неї”). Тобто в англійській мові аналізована одиниця має дещо ширше значення. Це можна пояснити тим, що Великобританія має більш усталену систему правил поведінки в суспільстві, а також займає чітку і послідовну позицію на світовій арені.

Кількість семем, що входять до складу ЛСГ “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”, в англійській мові становить 125 найменувань (8,33 %), а в українській мові – 61 одиницю (4,77 %) (додаток В). Переважна більшість лексико-семантичних одиниць у складі аналізованої ЛСГ в англійській мові пояснюється стабільністю суспільно-політичного устрою Великобританії, а також міжнародним характером англійської мови, внаслідок чого представники різних культур, що спілкуються цією мовою, привносять до неї характерні для мови назви з юридичної термінології [16, с. 13].

2.3.2. Структурно-семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин”. Лексика сфери міжнародних відносин відображає зовнішньополітичне життя обох порівнюваних держав. Цю групу становлять слова на позначення політичних та ідеологічних відносин; економічних та правових відносин між державами; питань роззброєння, боротьби за мир та міжнародного тероризму; міжнародних договорів, угод, пактів, доктрин, концепцій; союзів, коаліцій, масових рухів та компаній. До складу ЛСГ входить велика кількість складних номінацій. Це зумовлено тим, що в мові не існує слів на позначення відповідних понять, тому їх доводиться передавати шляхом опису. З погляду динаміки це угруповання нестійке, оскільки постійно збагачується за рахунок запозичень.

ЛСГ “Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин” не є численною у обох аналізованих мовах. В англійській мові в її межах зафіксовано 9 лексичних одиниць, що становить лише 0,6 % від загальної кількості лексичного матеріалу, в українській мові – 12 семем (0,94 %) (додаток В).

В англійській мові аналізована ЛСГ представлена одиницями, значення яких мають як негативне, так і позитивне забарвлення. Наприклад, семема *graymail* в англійській мові має порівняно нейтральне забарвлення і тлумачиться так: “*a maneuver used by the defense in a spy trial whereby the government is threatened with the revelation of national secrets unless the case against the defendant is dropped*” [OALD, p. 678] (“маневр, що використовується стороною захисту на таємному судовому процесі, за допомогою якого уряд залякується викриттям національних таємниць, допоки справу проти підзахисного не буде закрито”), а такі одиниці, як *nonaggression* – “*a policy of not attacking other countries*” [OALD, p. 1032] (“політика ненападу на інші країни”); *nonintervention* – “*failure or refusal to intervene in something, especially the policy on the part of a nation of abstaining from involvement in the affairs of other states*” [OALD, p. 1033] (“невдала спроба чи відмова від втручання у щось, особливо з боку політики держави, утримання від втручання у справи інших держав”); *nonviolence* – “*the principle of refraining from using violence, especially as a means of protest*” [OALD, p. 1034] (“принцип утримання від використання насилля, особливо як засіб протесту”) мають позитивне забарвлення, що відображає міжнародну позицію Великобританії стосовно інших країн.

В українській мові термінами з нейтральним забарвленням є такі слова: *візит* – “*відвідини кого-небудь, переважно офіційні*” [НТСУМ (I), с. 339]; *кондомініум* – “*спільне володіння, спільне здійснення вищої влади двох чи кількох держав над однією територією*” [ПФЕС, с. 126]; *модус* – у міжнародному праві і дипломатичній практиці – “*назва тимчасової, звичайно короткострокової угоди, що її укладають, коли обставини не створюють*

умов для укладення постійного або довготривалого договору” [НТСУМ (II), с. 214]; *нота* – у міжнародному праві – “офіційне письмове звернення уряду однієї держави до іншої; послання, лист, грамота” [НТСУМ (II), с. 376]; *ратифікація* – “затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, підписаного уповноваженими на це особами” [НТСУМ (III), с. 100]; *репатріація* – “повернення емігрантів на Батьківщину з поновленням їх у правах громадянства. Репатріація капіталів – повернення капіталів із-за кордону до країни, з якої їх було” [НТСУМ (III), с. 115]; *реституція* – “юр. повернення за мирним договором майна, що було неправомірно вилучене під час війни однією державою з території іншої держави” [ПФЕС, с. 219]. Таким чином, аналізована ЛСГ української мови представлена переважно юридичною термінологією, для якої характерна однозначність та загальна зрозумілість для всіх носіїв державної мови.

2.3.3. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціальних процесів дезорганізації суспільного життя”. Досліджуване мікрополе – досить складне за структурою семантичне угруповання, до складу якого входять три лексико-семантичні групи: “Назви політичних порушень закону”, “Назви кримінальних засобів збагачення”, “Назви соціальних конфліктів”.

- ЛСГ “Назви політичних порушень закону”.

Аналізована ЛСГ становить особливий інтерес у семантичному аспекті. Практично всі виявлені в ній одиниці як в українській, так і в англійській мовах мають дещо негативне забарвлення. Це, можливо, пов’язано з назвою самої підгрупи. Приміром, в англійській мові семема *discrimination* тлумачиться так: “*unfair treatment of one person or group, usually because of prejudice about race, ethnicity, age, religion, or gender*” [OALD, p. 435] (“нечесне ставлення до особи чи певної групи, особливо через расові, етнічні, вікові, релігійні або гендерні переконання”). В українській мові *дискримінація* тлумачиться як “обмеження або позбавлення прав певних

категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями; // у міжнародних відносинах – створення умов, які ставлять яку-небудь державу (групу держав), її організації і громадян у гірше становище порівняно з іншими” [НТСУМ (I), с. 546].

Показовим є аналіз слова *депортація* в зіставлюваних мовах. Так, в українській мові *депортація* означає “*вигнання, заслання, висилка; примусове переселення групи осіб чи народу*” [ПФЕС, с. 76], тоді як в англійській мові *expulsion* – це “*1. The act of compelling somebody to leave or give up membership in an institution such as a school, political party, or club, usually as a punishment; 2. The forcing out of somebody or something from something*” [OALD, p. 538] (“*1. Процес виключення когось із членства в певному закладі типу школи, політичної партії, клубу; зазвичай це відбувається як засіб покарання. 2. Примусове виселення когось із певного місця*”). Аналізована одиниця англійської мови у своєму другому значенні повністю збігається з українським відповідником, тоді як перше значення відсутнє у складі цього слова в українській мові. Слід наголосити також на тому, що в значенні *депортація* в українській мові є компоненти ‘*примусове переселення*’, а в англійській мові – ‘*примусове виселення*’, що дозволяє припустити роль держави при здійсненні таких дій.

Семема *рабство* в українській мові тлумачиться так: “*перший в історії людства суспільний лад, за якого виробники – раби – були у повному, неподільному розпорядженні рабовласників*” [НТСУМ (III), с. 92]. В англійській мові аналізована семема вживається в значенні: “*the practice of, or a system based on, using the enforced labor of other people; // the state or condition of being held in involuntary servitude as the property of somebody else*” [OALD, p. 1435] (“*установлений порядок чи система, яка базується на примусовій праці інших людей; // стан чи умова, за якої людина знаходиться в невільному рабстві як власність когось іншого*”). Зіставний аналіз значення семени в обох мовах свідчить про те, що в англійській мові семантика слова є ширшою та конкретизованою порівняно зі своїм відповідником в українській

мові. Це можна пояснити тим фактом, що політика Великобританії має колоніальний характер, до того ж країна в минулому володіла кількома колоніями.

Схожою за значенням в українській та англійській мовах є семема *тероризм*, що тлумачиться як “політика й тактика терору, тобто сукупність особливо жорстких форм і засобів політичного насильства, які використовують терористи для досягнення своїх антилюдських цілей” [НТСУМ (III), с. 525].

Кількість лексико-семантичних одиниць, що входять до складу ЛСГ “Назви політичних порушень закону”, в англійській мові значно перевищує кількість семем у цій підгрупі в українській мові і становить 79 найменувань (5,27%), тоді як в українській мові – 17 семем (1,33%) (додаток В). Така різниця може бути зумовлена історією співпраці Великобританії з іншими країнами, історією боротьби зі злочинністю, ширшою законодавчою і термінологічною базою країни.

- ЛСГ “Назви кримінальних засобів збагачення”.

Аналізоване семантичне угруповання не є досить численним і становить лише 17 одиниць (1,13%) в англійській, та 6 семем (0,47%) в українській мові (додаток В). В англійській мові ЛСГ переважно представлена словами, що пов’язані з кражею та хабарництвом: *abduction* – “the act of taking sb away illegally, especially using force” [OALD, p. 1] (“захоплення когось протизаконно, особливо, коли застосовується сила”); *conspiracy* – a secret plan or agreement between two or more people to commit an illegal or subversive act [OALD, p. 325] (“секретний план чи угода між двома і більше людьми для здійснення незаконної чи руйнівної діяльності”); *contraband* – illegal trade, especially the illegal importing or exporting of goods [OALD, p. 331] (“незаконна торгівля, головним чином імпортування чи експортування товарів”).

В українській мові лексико-семантичні одиниці, що входять до складу аналізованої ЛСГ, більше пов’язані з незаконною політикою держави щодо її

населення: *корупція* – “*підкупність, продажність урядовців і громадських діячів*” [НТСУМ (I), с. 901]; *хижак* – “*перен. той, хто наживається, збагачується за рахунок грабежу або експлуатації кого-небудь; // держава, суспільство і т. ін., де панує політика грабежу й насильства*” [НТСУМ (III), с. 962]; *маргіналізація* – “*процес руйнування громадянського суспільства, що проявляється в розпаді соціальних груп, розриві традиційних зв’язків між людьми, втраті індивідами об’єктивної приналежності до тієї чи іншої соціальної спільноти, спотворенні естетичних, етичних, правових, фізіологічних та інших загальнолюдських норм і цінностей, перетворенні людей у духовних і соціальних люмпенів, повністю залежних від непередбачуваних і безконтрольних дій влади, демагогів і авантюристів*” [ПФЕС, с. 147].

Семантичне наповнення вищевказаної ЛСГ ілюструє той факт, що в Україні проблема кримінальних засобів збагачення є більш гострою, оскільки певним чином пов’язана з політикою владних структур держави, тоді як у Великобританії вона має характер повсякденних проблем, що виникають у суспільстві між громадянами.

- ЛСГ “*Назви соціальних конфліктів*”.

Аналізована ЛСГ є нечисленною: в англійській мові – 24 лексико-семантичні одиниці (1,6 %), в українській – 13 семем (1,02 %) (додаток В). В англійській мові семантичне наповнення одиниць пов’язане з ворожістю та опозиційним ставленням до різних об’єктів, частіше до інших держав: *aggravation* – “*the act of making something even worse or even more severe than before*” [OALD, p. 29] (“процес переведення чогось у гірший стан, ніж воно було до цього”); *aggression* – “*hostile action, especially a physical or military attack, directed against another person or country, often without provocation*” [OALD, p. 30] (“ворожі дії, особливо фізична чи військова атака, спрямована проти іншої особи чи країни, часто без провокації”); *ambush* – “*an unexpected attack from a concealed position*” [OALD, p. 45] (“неочікуваний напад із

прихованої позиції”); *antagonism* – “*opposition between forces or principles*” [OALD, p. 54] (“протидія між силами чи принципами”).

В українській мові семантичний зміст слів, що входять до складу цієї ЛСГ, пов’язаний з протистоянням у межах однієї країни: *громадянська непокор* – “*політичний акт непослуху державній владі внаслідок моральних заперечень із метою посприяти утвердженню справедливого суспільства*” [КОПС, с. 145]; *бунт* – “*стихийне повстання, заколот, заворушення, виступ, розрив, бунтація*” [НТСУМ (I), с. 146]; *заколот* – “*збройний виступ ворожих державній владі сил. На відміну від путчу, який при захопленні влади спирається на частину армії, у заколоту ширша соціальна база. Проте за розмахом і рівнем залучення мас він не досягає масштабів збройного повстання, хоча в умовах всебічної кризи може у нього перерости*” [ПФЕС, с. 196]; *переворот* – “*зміна існуючого суспільно-політичного ладу; революція, путч*” [НТСУМ (II), с. 564]. Такі одиниці, як ‘*путч*’, ‘*заколот*’, ‘*переворот*’ мають негативне оцінне значення, що пов’язане з бажанням захопити владу до своїх рук.

Дослідження семантичного наповнення ЛСГ “Назви соціальних конфліктів” в обох мовах дає змогу простежити різницю в спрямованості політичної діяльності країн. Так, Великобританія як колоніальна держава є більш схильною до розширення власних кордонів за рахунок території іншої держави, в той час як в Україні проблеми виникають через розподіл влади в межах самої держави.

Таким чином, лексико-семантичний аналіз ЛСП “Право” в українській та англійській мовах дає підстави зробити певні висновки щодо спільного і специфічного в англійській та українській мовах. Зокрема, виявлено значну диспропорцію на користь англійського матеріалу. Кількість одиниць, що входять до складу ЛСП, в українській мові становить 109 найменувань, тобто 8,5 % від загального лексико-семантичного масиву, тоді як в англійській мові – 254 семми (16,9 %).

Найбільш помітною є відсутність пропорційності в кількості семем у складі лексико-семантичної групи “Лексика на позначення політико-юридичних реалій”, що в англійській мові перевищує у два рази кількість семем в українській мові. Значною є різниця в кількісному співвідношенні слів у складі ЛСГ “Назви політичних порушень закону”: в англійській мові – 79 семем (5,27 %), а в українській – 17 одиниць (1,33 %).

Лексико-семантичне поле “Право”, звичайно, не вичерпується розглянутими лексичними одиницями, однак їхній аналіз більшою чи меншою мірою дає змогу реконструювати уявлення про правові відношення в межах обох зіставлюваних лінгвосоціумів. Суб’єктом права в суспільній та державно-політичній сфері є держава як носій верховної влади, а його об’єктом – усі її громадяни. Основна функція діяльності держави в правовій сфері – караюча. Деякі елементи правового вокабуляря неспецифічні, тобто описують не лише державно-політичні, а й інші відносини влади (*закон, вільність, adhesion, caveat*). Під час дослідження визначено головні напрями правової політики обох держав. Якщо у Великобританії простежуються тенденції до розширення міжнародних відносин з іншими країнами, можливо, навіть незаконним та не завжди мирним способом, то для України характерні всі процеси, що стосуються врегулювання проблем розподілу владних повноважень у межах країни.

2.4. Лексико-семантичне поле “Економіка” в українській та англійській мовах

Сфера економіки охоплює досить пріоритетну сферу діяльності усіх сучасних держав, зокрема України та Великобританії. Динамічний потенціал ЛСП “Економіка” визначається його екстралінгвальним статусом. Аналізоване ЛСП постійно розширюється за рахунок запозичень. Незважаючи на внутрішню неоднорідність одиниць, виділені в складі цього ЛСП групи демонструють ряд подібних характеристик: зверненість до

відносно вузького фрагменту дійсності поєднується з тенденцією до детермінологізації, специфічна внутрішня членованість – із наявністю в кожній з груп ознак концепту влади.

У складі сучасної економічної лексики української та англійської мов з точки зору джерел формування виокремлюється значний прошарок одиниць, які становлять постійний фонд цієї сфери і відображають базові загальноекономічні поняття та категорії (*ціна, капітал, імпорт, budget, money, business*). У структурному аспекті в українській мові економічна лексика – це переважно словосполучення іменника з прикметником, який його характеризує, тоді як в англійській вона передається частіше одним компонентом.

Великий пласт в економічній лексиці української та англійської мов становлять запозичення, що пояснюється самим характером економічної діяльності (міжнародний характер економічних відносин). Хоча в англійській мові перевага надається власній лексиці, нарівні з англійськими словами побутує значна кількість запозичень, зокрема з французької (*barter, capital, industry* та ін.) та латинської (*monopoly, canon* тощо) мов.

Численні семантичні трансформації, які характерні для економічної лексики, пов'язані з перемінами в політико-економічному житті України й Великобританії. Деякі слова набули ідеологічного забарвлення або, навпаки, втратили його. Значних змін зазнали одиниці, які вживалися на позначення реалій капіталістичної економіки, хоча вони є абсолютно нейтральними за своєю семантикою.

Оскільки ми не орієнтувалися на спеціальні словники з економічної термінології, ми не претендує на повноту охоплення цього пласта. Складання репрезентованих списків не було метою дисертаційного дослідження. Нашим завданням було виявити на семантичному рівні спільні і специфічні риси суспільно-політичної лексики, що стосуються економічної політики Великобританії та України.

ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах складається лише з одного мікрополя “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”, яке до свого складу включає ще менші мікрополя та лексико-семантичні групи, тому кількісне співвідношення одиниць у складі цього ЛСП має такий вигляд (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Кількісне наповнення ЛСП “Економіка”
в українській та англійській мовах**

Назви мікрополів та лексико-семантичних груп	В українській мові	В англійській мові
Мікрополе “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”	6,5 % (83 одиниці)	8,6 % (123 одиниці)

2.4.1. Структурно-семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”. Аналізоване мікрополе має досить розгалужену структуру, що представлена двома меншими мікрополями: 1. “Лексика на позначення економічної політики держави”, яке включає до свого структурного складу дві ЛСГ: “Назви економічної політики” та “Назви стану економіки”; 2. “Лексика на позначення суб’єктів фінансово-економічної політики”, яке далі також поділяється на дві ЛСГ: “Назви фінансово-промислових груп” та “Назви осіб, що працюють у сфері економіки”. Крім двох мікрополів, структура ЛСП “Економіка” представлена ще й двома окремими ЛСГ, які не поділяються на структурні компоненти: “Лексика на позначення загальних політико-економічних понять” та “Лексика на позначення фінансово-банківської сфери”. Далі перейдемо до лексико-семантичного аналізу структурних компонентів ЛСП “Економіка”.

- ЛСГ “Лексика на позначення загальних політико-економічних понять”.

Це лексико-семантичне угруповання наповнене найменуваннями, що відображають загальні політико-економічні процеси в Україні та Великобританії.

Так, в англійській мові семема *barter* тлумачиться як “*a system of exchanging goods and services for other goods and services rather than using money*” [OALD, p. 112] (“система обміну товарами чи послугами на інші товари чи послуги без використання грошей”). В українській мові ця семема має схоже значення: “*прямий безгрошовий обмін товарами чи послугами*”; [ПФЕС, с. 141]. Подібне семантичне наповнення в обох аналізованих мовах має семема *бюджет*, яка в англійській мові має таке значення: “*the total amount of money allocated or needed for a particular purpose or period of time*” [OALD, p. 193] (“загальна кількість грошей, які розподілено або потрібно для певної мети чи періоду часу”). Тлумачний словник української мови дає таке пояснення цієї лексичної одиниці: “*грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків, підприємства, установи за певний період*” [ПФЕС, с. 49]. Крім того, в українській мові окремо виділяється найменування *бюджет державний* – “*основний загальнодержавний фонд централізованих грошових ресурсів, що виражає економічні відносини держави у процесі розподілу та перерозподілу валового суспільного продукту і національного доходу*” [ПФЕС, с. 49].

У тлумачному словнику англійської мови, на відміну від української мови, відсутні такі лексичні одиниці: *виробничі відносини* – “*відносини, що виникають унаслідок реального процесу виробництва, а також відносини власності, серед яких найважливіші – майнові*” [КОПС, с. 97]; *диверсифікація* – “*розширення номенклатури (асортименту) товарів і послуг, що виробляються підприємством, з метою зменшення ризику можливих витрат капіталу і зниження доходів*” [ПФЕС, с. 80].

В українській мові слово *експропріація* тлумачиться так “*позбавлення засобів виробництва, яке здійснюється економічним шляхом або за допомогою прямого насильства*” [ПФЕС, с. 89]. В англійській мові значення

семемі *expropriation* – “*the actions done by the government or someone in authority in order to take away sb’s property for public use*” [OALD, p. 538] (дії уряду чи іншої владної особи, спрямовані на вилучення майна в його власника для суспільного використання) – має більш загальний характер, тоді як в українській мові семема *експропріація* має ширше значення, а за рахунок сем ‘*за допомогою прямого насильства*’ – більш негативне забарвлення.

Становить інтерес семантичне наповнення семемі ‘*ембарго*’, яка в українській мові означає “*це засіб політичного та економічного тиску однієї держави або групи держав на іншу шляхом обмеження чи повного припинення торгово-економічних зв’язків з нею*” [ПФЕС, с. 90], в англійській мові – це “*a government order restricting or prohibiting commerce, especially trade in a given commodity or with a particular nation*” [OALD, p. 496] (“розпорядження уряду, яке обмежує чи забороняє комерцію, насамперед торгівлю щодо певного предмета вжитку чи з певною державою”). Як бачимо, в українській мові аналізована семема має більш конкретизоване, негативно забарвлене значення, а в англійській мові – переважно нейтральне.

В англійській мові семема *deal* тлумачиться так: “*an agreement, arrangement, or transaction, usually one that benefits all the parties involved; // something offered for sale on favorable terms*” [OALD, p. 391] (“угода, домовленість чи справа, у якій усі сторони отримують користь; // щось, що пропонується на продаж на вигідних умовах”). В українській мові відсутнє друге значення цієї лексичної одиниці, що, на нашу думку, пояснюється більшою словниковою базою англійської мови в цій царині та ширшими економічними зв’язками з різними країнами світу.

Більш конкретизованим в англійській мові порівняно з українською є тлумачення семемі *капітал*: “*material wealth in the form of money or property that can be used to generate economic wealth*” [OALD, p. 219] (“матеріальна цінність у формі грошей чи власності, які можна використати для економічного зростання”). В українській мові ця семема має значення “*комплекс галузей господарства, які обслуговують промислове*

сільськогосподарське виробництво, а також населення: транспорт, торгівля, наука, освіта; // багатство, цінність, надбання” [НТСУМ (І), с. 811]. В обох мовах ця одиниця тлумачиться як *‘гроші, матеріальна цінність’*, однак важливою специфічною рисою є те, що в англійській мові конкретизується призначення цих грошей – *‘економічне зростання’*.

Якщо детально розглянути семантичне наповнення семема *бізнес* в українській та англійській мовах, то можна виявити її значно ширше значення в англійській мові: *“a company or other organization that buys and sells goods, makes products, or provides services; // commercial activity involving the exchange of money for goods or services”* [OALD, p. 202] (*“компанія або інша організація, що купляє чи продає товари, виробляє продукти чи надає послуги; // комерційна діяльність, що пов’язана з обміном грошей на товари та послуги”*). В українській мові ця семема тлумачиться вужче: *“економічна і підприємницька діяльність, спрямована на одержання прибутку; будь-який вид підприємницької діяльності, що забезпечує дохід чи інший зиск”* [ПФЕС, с. 43].

Семантичне наповнення семем, що пов’язані з назвами політико-економічних понять в англійській мові, підтверджує той факт, що економіка Великобританії має більш стабільний характер та вищий рівень розвитку, ніж економіка України. На це вказує і різниця в кількості лексичних одиниць, які входять до складу аналізованої ЛСГ: в українській мові – 25 лексичних одиниць (1,98 %), тоді як в англійській мові – 36 семем (2,4 %) (додаток Д).

2.4.1.1. Структурні та семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення економічної політики держави”. Лексичні одиниці, що входять до складу цього мікрополя, певним чином відображають економічну політику України та Великобританії і розподіляються між двома ЛСГ.

- ЛСГ *“Назви економічної політики”*.

В англійській мові семема *monopolism* має ширше значення порівняно з її значенням в українській мові: *“a situation in which one company controls an*

industry or is the only provider of a product or service” [OALD, p. 989] (“ситуація, у якій одна компанія контролює галузь виробництва або є єдиним постачальником товарів та послуг”). В українській мові ця лексична одиниця означає “велике об’єднання, яке виникло на ґрунті концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення панування в певній галузі господарства та одержання максимальних прибутків” [НТСУМ (II), с. 224].

Схоже семантичне наповнення в досліджуваних мовах має семема *націоналізація*, яка в українській мові має значення: “примусове відчуження приватної власності у власність держави” [ПФЕС, с. 159]. В англійській мові *nationalisation* – це “*the act of transferring a business, property, or industry from private to governmental control or ownership*” [OALD, p. 1014] (“передача справи, власності чи галузі виробництва під державний контроль чи володіння”). Специфічною рисою є те, що в українській мові в значенні цього слова акцентується увага на компонентах ‘примусове відчуження’, тоді як в англійській мові – ‘передача власності під державний контроль’.

У складі аналізованої ЛСГ виявлено семантичні лакуни. Так, у тлумачному словнику української мови відсутні семема *incorporation*, що має значення “*the act of forming a corporation, or give something the legal form of a corporation*” [OALD, p. 787] (“формування корпорації або надання чомусь законної форми корпорації”) та *expansionism* – “*a policy of expanding a country’s economy or territory*” [OALD, p. 533] (“політика розширення економіки чи території країни”).

Натомість у тлумачному словнику англійської мови відсутні такі семема, як *автаркія* та *протекціонізм*, які в українській мові тлумачаться так: *автаркія* – “*економічна політика відокремлення держави від економіки інших країн з метою створення самодостатнього, замкнутого господарства в межах окремої держави*” [НСІС, с. 17]; *протекціонізм* – *економічна політика держав, спрямована на захист національної промисловості й сільського господарства від іноземної конкуренції шляхом введення високого*

мита на продукцію, що ввозиться в країну, обмеження або повної заборони ввезення певних товарів. [НТСУМ (III), с. 57].

Вищевказані семантичні лакуни дали змогу зробити висновок про те, що в досліджуваній період економічна політика України спрямована більше на діяльність у межах власної країни, у той час як Великобританія намагається розширити економічні зв'язки з іншими державами.

Кількісне наповнення лексичних одиниць, що входять до складу цієї ЛСГ, в англійській мові становить 26 найменувань (1,7 %), в українській мові – 11 семем (0,86 %) (додаток Д).

- ЛСГ “Назви стану економіки”.

Це лексико-семантичне угруповання є нечисленним. В українській мові ЛСГ налічує 5 лексичних одиниць (0,38 %), а в англійській мові – 6 семем, що становить приблизно 0,6 % від загальної кількості аналізованих лексичних одиниць у складі цієї мови (додаток Д).

Характерною ознакою семантичного змісту більшості лексичних одиниць, що входять до складу ЛСГ в українській мові, є негативне оцінне забарвлення: *стагфляція – стан економіки окремо взятої країни чи групи країн, що характеризується загальним застоєм та розвитком інфляційних процесів* [ПФЕС, с. 243]; *стагнація – “застій у виробництві, торгівлі тощо”* [НТСУМ (III), с. 410]. Нейтрально забарвлене значення має семема *рентабельність – “показник економічної ефективності бізнесу, що характеризує співвідношення доходу і витрат за певний період часу”* [ПФЕС, с. 218].

У складі ЛСГ “Назви стану економіки” в англійській мові зафіксовано семемами, які також мають негативне забарвлення: *deflation – “the reduction of general economic activity, including lower prices and a reduced supply of money and credit”* [OALD, p. 795] (“зниження загальної економічної активності, що включає низькі ціни, а також обмежене надання грошей та кредитів”); *inflation – “a general rise in the prices of services and goods in a particular country, resulting in a fall in the value of money”* [OALD, p. 795] (“загальне

підвищення цін на товари чи послуги у певній країні в результаті знецінення грошей”). Однак у межах цієї ЛСГ в англійській мові також виявлено семему з позитивним оцінним значенням, наприклад, *reflation* – “*the process of bringing an economy out of recession by increasing the amount of money in circulation within it*” [OALD, p. 1270] (“виведення економіки з кризи, шляхом збільшення кількості грошей в обігу”).

Аналіз обсягу лексичних одиниць, які вибрано для проведення лексико-семантичного аналізу в межах ЛСГ “Назви стану економіки” в українській та англійській мовах, опосередковано свідчить про те, що економічне життя України та Великобританії має дещо мінливий характер, який багато в чому залежить від політики уряду обох країн.

2.4.1.2. Структурні та семантичні особливості лексико-семантичної групи “Лексика на позначення фінансово-банківської сфери”. Це лексико-семантичне угруповання є кінцевою ЛСГ і далі не розподіляється на менші структурні компоненти. Лексико-семантичний аналіз одиниць у межах зазначеної ЛСГ дав змогу виявити як спільні, так і відмінні риси щодо їхнього семантичного наповнення. Так, в англійській та українській мовах семема *банкрутство* має подібне значення: *банкрутство* (в українській мові) – “*неспроможність боржника-підприємства, банку, іншої організації чи окремої особи платити за своїми борговими зобов’язаннями*” [ПФЕС, с. 40]; *bankrupt* (в англійській мові) – *without enough money to pay what you owe* [OALD, p. 107] (“нестача грошей аби заплатити за борги”).

Також схожий семантичний зміст в англійській та українській мовах має семема *податок*, яка в українській мові тлумачиться як: “*встановлюваний державою обов’язковий збір з фізичних та юридичних осіб (населення, підприємств, організацій і т. ін.) в державні та місцеві бюджети*”; // *обов’язковий внесок до бюджету відповідного рівня або в позабюджетний фонд, який здійснюється платниками (фізичними і юридичними особами) у порядку й на умовах, обумовлених законодавчими*

актами” [КОПС, с. 92]. В англійській мові ця одиниця має значення: “*an amount of money levied by a government on its citizens and used to run the government, the country, a state, a county, or a municipality*” [OALD, p. 1573] (“кількість грошей, які уряд накладає на громадян як податок і використовує для ведення урядових, державних та муніципальних справ”).

У межах ЛСГ “Лексика на позначення фінансово-банківської сфери” було виявлено 20 семем (1,5 %) в англійській мові і 24 найменування (1,85 %) в українській мові (додаток Д).

2.4.1.3. Структурні та семантичні особливості мікрополя “Лексика на позначення суб’єктів фінансово-економічної політики”. Досліджуване лексико-семантичне угруповання є меншим мікрополем у складі мікрополя “Лексика на позначення соціально-економічної сфери” в українській та англійській мовах. До нього входять дві ЛСГ: “Назви фінансово-промислових груп” та “Назви осіб, що працюють у сфері економіки”.

- ЛСГ “Назви фінансово-промислових груп”.

Ця ЛСГ як в українській, так і в англійській мовах є нечисленною. У її межах в українській мові зафіксовано 6 найменувань (0,47 %) (додаток Д). Семантичний склад лексико-семантичної групи пов’язаний із назвами різних компаній та організацій: *концерн* – “добровільне об’єднання підприємств, що здійснює спільну діяльність на основі централізації функцій науково-технічного й виробничого розвитку, а також інвестиційної, фінансової й зовнішньоекономічної діяльності, організації госпрозрахункового обслуговування підприємств” [ПФЕС, с. 131]; *кооператив* – “підприємство, створене шляхом добровільного об’єднання осіб на пайовій основі для здійснення підприємницької діяльності” [ПФЕС, с. 132]; *монополія* – “велике об’єднання, що виникло на ґрунті концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення панування в певній галузі господарства та одержання максимальних прибутків; *трест, концерн, картель, синдикат*” [НТСУМ (II), с. 224].

До ЛСГ “Назви фінансово-промислових груп” в англійській мові входять 5 лексичних одиницями (0,4 %) (додаток Д), семантичне наповнення яких представлено таким чином: *concern* – “*a company or business, firm*” [OALD, p. 313] (“компанія, бізнес чи фірма”); *corporation* – “*a company recognized by law as a single body with its own powers and liabilities, separate from those of the individual members*” [OALD, p. 342] (“компанія, визнана законом як єдиний орган, який має власні повноваження та можливості, окремо від інших членів”); *management* – “*the organizing and controlling of the affairs of a business or a sector of a business*” [OALD, p. 933] (“організація та контроль справ як частина бізнесу”).

Проаналізувавши семантичне наповнення вищевказаних одиниць, доходимо висновку, що в українських семемах представлена незначна роль держави у створенні різних підприємств та керуванні ними, тоді як в англійській мові акцентується увага саме на тому, що подібні організації визнані законом та підпорядковуються урядові держави (“*a company recognized by law...* ”).

- ЛСГ “Назви осіб, що працюють у сфері економіки”.

Лексичні одиниці, що входять до складу цієї ЛСГ, в аналізованих мовах мають досить різне семантичне наповнення. Так, семема *бізнесмен* в обох мовах має спільне значення, яке в українській мові тлумачиться як “*підприємець, комерсант, який працює у певній сфері економічної діяльності з метою одержання прибутку чи іншого зиску*” [ПФЕС, с. 43], а в англійській мові – “*a person who works in business, especially at a high level and is skilfull in business and financial matters*” [OALD, p. 203] (“людина, яка працює у бізнесі, особливо на високому рівні і яка добре знається на бізнесі та інших фінансових справах”). Семема *партнер* в українській мові вживається в значенні: “*фізична чи юридична особа – співучасник якоїсь справи, діяльності, договірної сторони; // про державу, громадське угруповання, підприємство і т. ін., з якими здійснюється яка-небудь спільна діяльність*” [ПФЕС, с. 176]. Подібне тлумачення має вказана семема і в англійській мові:

“an owner of part of a company, usually a company he or she works in, who shares both the financial risks and the profits of the business” [OALD, p. 1105] (“власник частини компанії, зазвичай компанії, у якій він працює; який розділяє всі фінансові ризики та доходи бізнесу”). Відмінністю в семантичному наповненні семема *партнер* в аналізованих мовах є те, що в українській мові вона має значення, пов’язане із зовнішньою політикою держави, тобто намаганням розширити співпрацю з іншими європейськими країнами. У сучасному світі зростає роль Європи як свого роду носія важливих цінностей, які поділяє й українське суспільство, а саме: свобода, рівність, демократія, соціальна солідарність. Тому питання інтеграції слід розглядати не тільки з погляду історичних зв’язків, географічних обставин, а й з погляду розвитку ринків та економіки. Таким чином, значення української одиниці є ширшим порівняно з англійським еквівалентом.

Семема *підприємець* в українській мові має досить широке значення: “особа, яка на професійних засадах займається активною підприємницькою діяльністю – приватним виробництвом, торгівлею, посередництвом, наданням послуг відповідно до чинного законодавства”; // організатор вигідних справ, прибуткових операцій” [ПФЕС, с. 180], тоді як в англійській мові ця семема вживається у значенні “somebody who initiates or finances new commercial enterprises” [OALD, p. 510] (“особа, що ініціює чи фінансує нові комерційні підприємства”).

Поряд із семемами, які мають свої лексико-семантичні відповідники в обох зіставлюваних мовах, у складі ЛСГ “Назви осіб, що працюють у сфері економіки” як в українській, так і в англійській мовах є семантичні лакуни. Так, в українській мові відсутні такі одиниці, як: *industrialist* – “an owner or controller of an industrial concern” [OALD, p. 792] (“власник чи особа, яка контролює промислове підприємство”); *middleman* – “a trader, especially a man, who buys goods from a producer and then sells them to retailers or consumers” [OALD, p. 966] (“торговець, головним чином чоловік, що купує товари у виробника і продає їх роздрібним торговцям і споживачам”);

monopolist – “somebody who supports policies that favor monopolies” [OALD, p. 989] (“особа, яка підтримує політику монополії”); *broker* – “somebody who is paid to act as an agent for others, e.g. in negotiating contracts or buying and selling goods and services” [OALD, p. 189] (“особа, якій платять гроші, аби вона виступала як агент від когось іншого, напр., при укладанні договорів про купівлю-продаж товарів та послуг”).

Натомість у складі цієї ЛСГ англійської мови відсутні такі семми: *лобісти* – “високооплачувані представники чи агенти великих банків, монополій, корпорацій, компаній і т. ін., що діють при законодавчих органах, відстоюючи інтереси перших” [НСІС, с. 427]; *маклер* – “професійний посередник в укладанні торговельних та біржових угод” [ПФЕС, с. 145].

Кількість лексичних одиниць, що входять до складу ЛСГ “Назви осіб, що працюють у сфері економіки”, в англійській мові становить 30 найменувань (2 %), а в українській мові – лише 12 семем (0,94 %) (додаток Д). Таку значну різницю можна пояснити тим, що економічне життя Великобританії має більш комплексний характер, для вираження якого необхідна більша кількість номінацій.

У результаті лексико-семантичного аналізу ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах установлено його кількісне наповнення: в англійській мові – 123 лексичні одиниці (8,6 %), тоді як в українській мові – 83 семми (6,5 %). Найбільш відчутною є диспропорція в таких лексико-семантичних групах:

- ЛСГ “Лексика на позначення загальних політико-економічних понять”: в українській мові – 25 лексичних одиниць (1,98 %), в англійській мові – 36 семем (2,4 %);

- ЛСГ “Назви економічної політики”: в українській мові – 11 лексичних одиниць (0,86 %), в англійській мові – 26 семем (1,7 %);

- ЛСГ “Назви осіб, що працюють у сфері економіки” в українській мові – 12 лексичних одиниць (0,94 %), в англійській мові – 30 семем (2 %).

Щодо семантичного змісту лексичних одиниць, що входять до ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах, можна зробити висновки про те, що загальні тенденції економічної діяльності за певних умов єдиного соціально-економічного устрою та глобалізації, сприяють прояву спільних рис у межах досліджуваного лексико-семантичного поля у двох європейських мовах.

Як специфічну рису в межах розглядуваного ЛСП відзначимо ширше семантичне наповнення англійських семем порівняно з українськими відповідниками. Цей факт, на нашу думку, має дві причини: більша словникова база англійської мови, а також більш стабільний економічний розвиток Великобританії порівняно з Україною. Поряд із цим у складі мікрополя “Лексика на позначення соціально-економічної сфери” української мови наявна більша кількість семем, що мають негативну оцінку дійсності (*ембарго, націоналізація*) у зіставленні з англійською мовою, що впливає з більш агресивних, конкурентних стосунків в українському суспільстві в межах економічних відносин.

Крім того, у складі аналізованого мікрополя як в українській, так і в англійській мові виявлено семантичні лакуни, що зумовлені національно-мовними особливостями репрезентації певних сфер життя в політиці мовними засобами. Вони відображають, наприклад, той факт, що економічна політика України спрямована на здійснення діяльності переважно в межах власної країни, у той час як економічна політика уряду Великобританії має на меті розширення ділових контактів з іншими країнами світу.

Висновки до розділу 2

Розвиток структурно-семантичного підходу до вивчення лексики набув особливої актуальності у зв'язку з тим, що мова сприймається і вивчається передусім як спосіб класифікації світу, матричного уявлення про нього. Такий підхід виявляє надзвичайний потенціал при проведенні лінгвістичних досліджень, оскільки дозволяє здійснювати адекватний опис лексико-

семантичної системи порівнюваних мов з урахуванням системних зв'язків та ієрархічних відношень. З огляду на це загального поширення в сучасній лінгвістиці набула теорія лексико-семантичних полів як сукупностей лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту, що відтворюють поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Лексико-семантичне поле є складною системою, до якої на основі ієрархічного структурування входять мікрополя та лексико-семантичні групи. Лексико-семантичні групи – це принципово виділені об'єднання слів, конституенти яких мають однаковий граматичний статус і характеризуються однорідністю значеннєвих відношень.

Структурно-семантичний підхід до аналізу суспільно-політичної лексики української та англійської, які взяті як приклади сучасних європейських мов, дозволив змоделювати структуру суспільно-політичного життя України і Великобританії. Загальний корпус суспільно-політичної лексики було поділено на чотири лексико-семантичні поля: “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка”, назви яких відповідають основним сферам суспільно-політичного життя досліджуваних лінгвосоціумів.

Структура лексико-семантичних полів та відносна кількість лексичних одиниць, що входять до їх складу приблизно збігається у обох порівнюваних мовах. Характеристики, виявлені при дослідженні лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики дозволили виявити риси більш властиві суспільно-політичній лексиці в українській та англійській мовних системах.

На матеріалі обраних лексикографічних видань у межах ЛСП “Суспільство. Держава” зафіксовано, що в українській мові кількісне наповнення цього ЛСП представлено 393 лексичними одиницями (30,6 %), в той час, як в англійській мові поле нараховує 416 семем (27,7 %). Якісне наповнення ЛСП “Суспільство. Держава” в англійській та українській лексико-семантичних системах вирізняється незначними розбіжностями, які

пов'язані перш за все з формою правління та національно-державним устроєм обох країн.

Результати аналізу лексико-семантичного наповнення ЛСП “Політика” в українській та англійській мовах дають змогу зробити такі висновки щодо кількісного та якісного представлення матеріалу. Кількість лексико-семантичних одиниць, що входять до складу аналізованого ЛСП в українській мові, становить 696 найменувань, що дорівнює 54,4 % від загальної кількості виявленого лексико-семантичного масиву, тоді як в англійській мові в межах цього ЛСП зафіксовано 702 семми (46,8 %). ЛСП “Політика” є найбільш численним лексико-семантичним угрупованням у структурі суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

Специфічні риси в семантичному наповненні ЛСП “Політика” в українській та англійській мовах пов'язані із суспільно-політичним устроєм країн. Оскільки Великобританія є конституційною монархією, а Україна – президентсько-парламентською республікою, відповідно, різними за семантичним наповненням є семми, що позначають процедуру виборів до органів державного управління.

Проаналізувавши ЛСП “Право” в українській та англійській мовах, виявлено значну диспропорцію на користь англійського матеріалу. Кількість одиниць, що входять до складу ЛСП, в українській мові становить 109 найменувань, тобто 8,5 % від загального лексико-семантичного масиву, тоді як в англійській мові – 254 семми (16,9 %). Результати дослідження дали змогу реконструювати уявлення про правові відношення в межах обох досліджуваних лінгвосоціумів. Суб'єктом права в суспільній та державно-політичній сфері є держава як носій верховної влади, а його об'єктом – усі її громадяни. Основна функція діяльності держави в правовій сфері – караюча. Деякі елементи правового вокабулярія неспецифічні, тобто описують не лише державно-політичні, а й інші відносини влади.

У результаті лексико-семантичного аналізу ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах встановлено його кількісне наповнення: в

англійській мові – 123 лексичні одиниці (8,6 %), тоді як в українській мові – 83 семми (6,5 %). Щодо семантичного змісту лексичних одиниць, що входять до ЛСП “Економіка” в українській та англійській мовах, можна зробити висновки про те, що загальні тенденції економічної діяльності за певних умов єдиного соціально-економічного устрою та глобалізації, сприяють прояву спільних рис у межах досліджуваного лексико-семантичного поля у двох європейських мовах.

Як специфічну рису в межах розглядуваного ЛСП відзначимо ширше семантичне наповнення англійських семем порівняно з українськими відповідниками. Цей факт, на нашу думку, пояснюється більшою словниковою базою англійської мови, а також більш стабільним економічним розвитком Великобританії порівняно з Україною.

Отримані результати висвітлено в таких публікаціях автора: [167], [169], [170], [172].

РОЗДІЛ 3

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ У СКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

3.1. Типи лексико-семантичних відношень лексичних одиниць

У природних мовах, на думку В. Скалічки, втілена лише частина можливостей структури мови, незважаючи на те що нам невідомі тисячі існуючих, але вимерлих мов. Тенденції, які виявляє типологія, указують на можливі, але реально не реалізовані структури окремих передбачуваних мов, а також на межі цих можливостей і ймовірностей появи тих або інших структур [157, с. 30]. Можна погодитися із твердженням про те, що, виявляючи міжмовні розбіжності на всіх етапах сходження від глибинної до поверхневої структури, ми разом із тим отримуємо систему виміру схожості між мовами, “при цьому ступінь близькості мов опиняється в прямій залежності від кількості та ієрархічного статусу спільних для них правил, які діють на проміжних рівнях” [91, с. 95].

Порівняльний аналіз семантичного обсягу лексичного значення як одного із семасіологічних параметрів дозволяє виявити розходження в обсязі та змісті предметно-логічного компонента, які є суттєвими при сприйнятті лексичного змісту слів, що зіставляються. Проблема визначення основних типів міжмовних лексичних відношень на сьогодні залишається відкритою для мовознавства. Це, напевно, можна пояснити значним розмаїттям семантичних кореляцій, що існують як між лексичними одиницями різного рівня, так і між різними мовами. Для визначення типів семантичних відношень між лексичними одиницями, важливо визначити класифікаційні ознаки.

За словами В.Г. Гака, у мовах світу можна вивести кілька десятків чи навіть сотень відповідностей на основі порівняльно-типологічного матеріалу

[40, с. 107]. Мовознавець у праці “Языковые преобразования” розробив типологію лексико-семантичних відношень між лексичними одиницями на матеріалі російської та французької мов. В основу цієї типології покладено структуру мовного знака та його асиметрію на міжмовному рівні, яка проявляється в парадигматичному та синтагматичному планах. Залежно від характеру асиметрії в кожному аспекті виділяється певна кількість типів відношень.

Найбільш простим способом визначення типів семантичних відношень між лексичними одиницями двох зіставляваних мов є підхід, який пропонує зведення класифікації міжмовних лексико-семантичних відношень до трьох основних типів: 1) повний збіг (або еквівалентність); 2) частковий збіг: а) включення семантики, б) перетин семантики; 3) безеквівалентність [115, с. 123].

Розглянемо детальніше кожен із зазначених типів міжмовних лексико-семантичних відношень.

3.1.1. Еквівалентність як тип семантичних відношень лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики. Поняття еквівалентності актуальне при порівнянні певних лінгвістичних явищ як у межах однієї мови, так і міжмовними зіставленнями [122; 248]. Саме тому категорію еквівалентності можна вважати центральною та універсальною при дослідженні різних видів відношень між мовними одиницями на системному рівні, оскільки основною метою зіставного аналізу мов є встановлення складу та функцій їхніх елементів за еквівалентними та диференційними ознаками.

Відношення еквівалентності характеризується збігом значень зіставляваних лексичних одиниць. Порівняння мов може бути вдалим лише при наявності хоча б одного спільного елемента в їхній структурі. Слушною є думка В.В. Акуленка, що слова будь-яких синхронічно зіставляваних мов з точки зору їх предметно-логічної належності можуть знаходитися у

відношеннях або еквівалентності (частіше – відносної, у межах спеціальних галузей лексики – також абсолютної), або безеквівалентності [299, с. 371]. Зазвичай еквівалентність пов'язана з реалізацією в мові запозичень із латинської, грецької мов, які вже мали у європейських мовах значну “історію” функціонування.

У нашому дослідженні будемо вважати еквівалентними такі лексичні одиниці мов А (української) і Б (англійської), які повністю збігаються за всіма ознаками в межах однієї або різних зіставляваних систем. Тобто між цими одиницями встановлюються відношення тотожності. Так, наприклад, серед одиниць суспільно-політичного змісту еквівалентними в українській та англійській мовах є такі слова: *автократія* – “політичний режим з необмеженим, безконтрольним повновладдям однієї особи” [НТСУМ (I), с. 16] та *autocracy* – “a government in which somebody holds unlimited power” [OALD, p. 88] (“уряд, в якому необмежена влада належить певній особі”); *буржуазія* – “клас, що володіє засобами виробництва і живе на прибутки від найманої праці” [НТСУМ (I), с. 147] та *bourgeoisie* – “the social class that, according to Marxist theory, owns the means of producing wealth and is regarded as exploiting the working class” [OALD, p. 173] (“соціальний клас, який відповідно до марксистської теорії володіє засобами виробництва і живе за рахунок експлуатації робітничого класу населення”). Цілком очевидним є той факт, що об’єктивний світ знаходить своє відображення у свідомості людини, а виражається засобами мови. Думка, висловлена однією мовою, завжди може бути відповідно “перевиражена” засобами іншої мови. Мова – це перш за все спосіб організації інформації, при цьому кожна мова по-різному передає одну й ту ж інформацію, пов’язуючи її з конкретними матеріальними елементами [197, с. 40].

Проаналізуємо цю закономірність на прикладах. Так, у складі суспільно-політичної лексики української мови слово *еліта*, яке вживається, коли мова йде про “людей, що серед інших вирізняються своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.” [НТСУМ (I), с. 643],

співвідноситься зі словом *elite* в англійській мові, яке тлумачиться як “*a small group of people within a larger group who have more power, social standing, wealth, or talent than the rest of the group*” [OALD, p. 495] (“невелика група людей у межах більшого угруповання, яка має більше владних повноважень, вищу соціальну позицію, багатство чи таланти порівняно з іншими членами угруповання”). Таким чином, в українській мові семи ‘*вирізняються своїм суспільним становищем, розумом, здібностями*’ у складі аналізованої семми співвідносяться з англійськими семми ‘*who have more power, social standing, wealth, or talent*’. Виходячи з вищезазначеного, можна сказати, що відношення еквівалентності при контрастивному зіставленні мов включає лише такі лексико-семантичні відповідники двох мов, “які мають максимальний збіг у складі та змісті семантичних ознак, що входять до структури їхніх лексичних значень” [112, с. 122].

Однак, слід підкреслити, що навіть при такому розумінні еквівалентності кількість еквівалентних слів є порівняно незначною [296, с. 83]. Якщо при аналізі лексико-семантичних відповідників у зіставлюваних мовах одночасно враховувати семасіологічний та ономасіологічний аспекти, то кількість еквівалентних лексичних одиниць буде дорівнювати нулю. Тому в практичному відношенні необхідно абстрагуватися від твердження про відсутність однакових слів у мовах, що зіставляються. Тобто в мовознавстві слід сприймати відношення еквівалентності до певної міри умовно й застосовувати його тільки до тих міжмовних лексико-семантичних відповідників, які мають максимальну відповідність за складом і змістом семантичних ознак, що входять до структури їх лексичних значень [115, с. 125].

У перекладацькій діяльності поширеним є поняття так званих “фальшивих друзів перекладача”, “псевдоінтернаціоналізмів”. За визначенням К. Готліба, це слова двох мов, “які через схожість свого звукового або літерного складу викликають хибні асоціації, що призводить до помилкового сприйняття інформації іноземною мовою. Тому при перекладі

можуть виникнути більш чи менш суттєві спрощування змісту або неточності в передачі стилістичного забарвлення, лексичної співвідносності, а також в уживанні слова” [306, с. 10]. О.В. Федоров зазначене поняття трактує як “хибні еквіваленти” – слова, кожне з яких повністю або частково збігається з іншомовним за звуковою чи графічною формою при наявності повної етимологічної спільності між ними, але має інше значення (чи інші значення) при відомій смисловій близькості [189, с. 140].

У мовознавстві розрізняють повні (коли значення слів у досліджуваних мовах зовсім не збігається) та часткові (коли значення слів у двох мовах не збігається частково) псевдоінтернаціоналізми. Прикладом повних псевдоінтернаціоналізмів в англійській мові є слово *concert*, що тлумачиться так “*a combination of people or things in agreement or harmony*” [OALD, p. 313] (“угруповання людей чи речей, які перебувають у злагоді та гармонії”), а в українській мові слово *концерт* має значення: “*прилюдне виконання музичних творів, балетних естрадних і т. ін. номерів за певною програмою*” [НТСУМ (I), с. 886].

Прикладом часткових псевдоінтернаціоналізмів у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов є слово *експансія*, яке в українській мові тлумачиться як “*загарбання державами та монополістичними об’єднаннями чужих територій, ринків, джерел сировини, економічне й політичне уярмлення інших країн*”, [НТСУМ (I), с. 637], а в англійській мові воно вживається в такому значенні “*the increase of a country’s size by the acquisition of new territory*” [OALD, p. 533] (“розширення території держави шляхом захоплення нових земель”). Значення української семми є більш конкретизованим, тоді як в англійській мові значення аналізованої одиниці дає додаткову інформацію до значення семми ‘експансія’ в українській мові.

У цих прикладах значення виявляються як такі, що перетинаються, оскільки не виключають повністю одне одного. Взагалі, у межах лексико-семантичної групи неможливо виявити багато прикладів

псевдоінтернаціоналізмів, тому що більшість із них співвідноситься в певних значеннях.

Вживання “хибних еквівалентів” в аналізованих мовах потребує подальшого вивчення з метою запобігання інтерференції та для адекватного розуміння значення слів, які бувають іноді подібними за звучанням і написанням зі словами рідної мови. Слушним у цьому контексті видається зауваження, що кінцевою метою міжмовного зіставлення є встановлення можливостей перебудови мовних систем у процесі перекладу або встановлення ступеня близькості окремих елементів і цілих систем у другій мові, що вивчається, і рідній як основи при вивченні та викладанні іноземної мови [299, с. 371].

Якщо абстрагуватися від твердження про відсутність однакових слів у лексичних системах мов, що досліджуються, то із семасіологічного погляду для мовознавства відношення еквівалентності значного інтересу не має. Проте, з другого боку, слова зі значним ступенем еквівалентності (семантично близькі слова) у порівнюваних мовах виявляють розбіжності в ономасіологічному плані, тобто відрізняються способами номінації.

3.1.2. Відношення перетину між одиницями суспільно-політичної лексики. Відношення перетину між семантично близькими одиницями вказує на те, що значення, подані в тлумачних словниках, ніби накладаються одне на одне, але в кожного з них залишається і ненакладений елемент. У співвідношеннях когнітивні компоненти значень кожного із слів-відповідників різняться додатковими семами при позначенні конкретного денотата. Наприклад, в українській мові семема *вибори* має значення “*обрання голосуванням депутатів у представницькі органи держави, службових осіб і т. ін.*” [НТСУМ (I), с. 192], а в англійській мові семема-відповідник *election* тлумачиться як “*the process of choosing somebody for some management body or of being chosen by vote*” [OALD, p. 492] (“процес обрання когось у певні органи управління, або бути обраним голосуванням”).

Як бачимо, у цьому випадку частина значення, що збігається, – це семи ‘обрання голосуванням’, частина, що відрізняється, – семи ‘у представницькі органи держави’ в українській мові та семи ‘у певні органи управління’ в англійській, тобто значення семема *вибори* є більш конкретизованим в українській мові порівняно з англійською. Таким чином, шляхом узагальнення отримуємо інформацію про особливості процедури виборів в обох державах.

У тлумачному словнику української мови слово *агітація* тлумачиться як “діяльність серед громадськості, спрямована на роз’яснення політики якої-небудь партії чи громадської організації” [НТСУМ (I), с. 17], тоді як в англійській мові семема *agitation* вживається в значенні “actions intended to arouse public feeling, interest, or support for or against something” [OALD, p. 30] (“діяльність серед громадськості, спрямована на підвищення інтересу публіки з метою проголосувати “за” чи “проти” когось”). Таким чином, спільні семи в українській та англійській мовах – це ‘діяльність серед громадськості’, а семи, що доповнюють значення семема *агітація* в англійській мові, – це ‘з метою проголосувати “за” чи “проти” когось’, тоді як в українській мові – ‘спрямована на роз’яснення політики якої-небудь партії чи громадської організації’. Отже, проаналізувавши додаткові семи, можна помітити деякі відмінності в меті проведення агітаційної діяльності в обох лінгвосоціумах.

Розглянемо інші приклади, де суспільно-політична лексика аналізованих мов має велику кількість додаткових сем. Семема *анархіст* в українській мові вживається в значенні “про людину, яка нехтує встановленими правилами виробничої і суспільної дисципліни” [НТСУМ (I), с. 30], а в англійській мові ця семема тлумачиться як “somebody who tries to overthrow a government or behaves in a lawless way” [OALD, p. 49] (“людина, яка нехтує правилами суспільства і поводить себе незаконним чином”). Семи, що перетинаються в обох мовах, – ‘людина, яка нехтує правилами’, додатковими семемами в англійській мові, що певним чином доповнюють

значення української семеми, є *‘поводиться незаконним чином’*, а додаткові семи в українській мові – *‘виробничої і суспільної дисципліни’*. В українській мові семема *асоціація* має значення *“група людей чи організацій об’єднані для досягнення спільної господарської, політичної, культурної чи якої-небудь іншої мети”* [НТСУМ (I), с. 44], в англійській мові аналізована семема тлумачиться як *“a group of people or organizations joined together for a purpose”* [OALD, p. 79] (*“група людей чи організацій, об’єднані для досягнення спільної мети”*). Тобто в українській мові значення аналізованої семеми є ширшим. Семи, що перетинаються в українській та англійській мовах, – *‘група людей чи організацій’*, *‘для досягнення спільної мети’*, додатковими семемами в українській мові є семи *‘господарської’*, *‘політичної’*, *‘культурної’*, які доповнюють значення аналізованої семеми в англійській мові.

Як видно з наведених прикладів, залежно від обсягу спільних сем, що є зіставлюваними компонентами значень, аналізований тип міжмовних лексико-семантичних відношень має різний ступінь прояву. У процесі зіставлення спільних та відмінних рис спостерігаємо, що при відношенні перетину виявляються відповідники, у яких відмінна частина кожного має більший або менший обсяг. Розглянемо приклади, у яких відмінна частина є більшою в українській мові порівняно з англійською. Семема *автономія* в українській мові тлумачиться як *“самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених конституцією”* [НТСУМ (I), с. 16], тоді як в англійській мові *autonomy* – це *“political independence and self-government”* [OALD, p. 89] (*“політична незалежність та самоврядування”*). В українській мові, окрім спільної з англійською мовою семи *‘самоврядування’*, є ще семи *‘здійснюється в межах, передбачених конституцією’*, які дають можливість зрозуміти рамки дії конституції. У тлумачному словнику української мови семема *коаліція* має значення *“об’єднання, союз, угода держав, партій і т. ін. для досягнення спільної мети”* [НТСУМ (I), с. 851], а в англійській мові *coalition* тлумачиться як *“a temporary union between two or*

more groups, especially political parties” [OALD, p. 284] (“тимчасовий союз між двома чи більше групами, особливо коли мова йде про політичні партії”).

Додаткові семи у значенні семема *коаліція* в українській мові ‘для досягнення спільної мети’ вказують на мету створення коаліції, тоді як у значенні англійської семема *coalition* вони відсутні. Семема *консерватизм* в українській мові вживається в значенні “*прихильність до старого, віджилого, обстоювання його; консервативні погляди, переконання*” [НТСУМ (I), с. 879], а в англійській мові *conservatism* – це “*conservative political principles and policies: the principles and practice of Conservative politicians or supporters*” [OALD, p. 323] (“консервативні політичні погляди і політика: принципи та діяльність представників Консервативної політичної партії”). Семи ‘*прихильність до старого, віджилого, обстоювання його*’ в значенні семема *консерватизм* в українській мові доповнюють її значення, дають додаткову характеристику, яка відсутня у значенні семема *conservatism* в англійській мові.

Наведемо приклади, у яких відмінна частина є більшою в англійській мові порівняно з українською. Так, семема *class* в англійській мові вживається в значенні “*a group of people within a society who share the same social and economic status*” [OALD, p. 269] (“група людей у межах суспільства, які мають однаковий соціальний та економічний стан”), а в українській мові *клас* тлумачиться як “*суспільні групи людей*” [НТСУМ (I), с. 839]. У складі семема *class* в англійській мові семи ‘*які мають однаковий соціальний та економічний стан*’ дають додаткову характеристику аналізованому прошарку суспільства. В англійській мові семема *democracy* має значення “*the free and equal right of every person to participate in a system of government, often practiced by electing representatives of the people by the majority of the people*” [OALD, p. 406] (“вільне та рівне право кожного громадянина брати участь в управлінні державою, часто практикується обрання народом представників зі свого кола”), тоді як в українській мові аналізована семема вживається в значенні “*форма управління, політичний*

лад, при якому верховна влада належить народові” [НТСУМ (I), с. 525]. Семи ‘обрання народом представників зі свого кола’ у складі англійської семеми *democracy* доповнюють значення української семеми і ніби доводять той факт, що влада дійсно належить громадянам країни і саме вони управляють державою. В англійській мові семема *independence* вживається в значенні “*freedom from dependence on or control by another person, organization, or state*” [OALD, p. 789] (“свобода від залежності чи контролю з боку іншої особи, організації чи держави”), тоді як в українській мові аналізована семема має значення “*самостійність у міжнародних відносинах та внутрішніх справах*” [СУМ (V), с. 308]. Такі семи, як ‘контролю з боку іншої особи, організації чи держави’ у складі семеми *independence* в англійській мові порівняно з її українським відповідником указують на об’єкт, від якого може залежати самостійність та недоторканність країни, тобто вищевказані семи певним чином конкретизують значення аналізованої семеми в українській та англійській мовах.

Відношення перетину не належить до поширених явищ при міжмовних зіставленнях, що не заважає, однак, цьому типу відношень бути досить цікавим і актуальним [13, с. 76]. Суспільно-політична лексика української та англійської мов у цьому плані не є винятком. Значна кількість прикладів часткового неспівпадання сем у когнітивних компонентах значень зіставлюваних слів суспільно-політичного змісту є закономірною, тому що кожна мова відбиває особливе бачення й осмислення навколишнього світу нацією.

3.1.3. Відношення включення між одиницями суспільно-політичної лексики. Відношення включення є одним із різновидів часткового збігу лексичних значень, у яких семний склад слова однієї мови входить до значення слова іншої мови, маючи при цьому додаткові семантичні ознаки. Більша кількість сем зумовлює більше додаткових семантичних ознак у слова-денотата. Наприклад, в українській мові *шовінізм* має значення

“крайній вияв націоналізму, що пропагує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами” [НСІС, с. 839], а в англійській мові *chauvinism* тлумачиться як “*unreasoning, overenthusiastic, or aggressive patriotism*” [OALD, p. 249] (“надмірний, інколи навіть агресивний патріотизм”). В обох тлумаченнях, незважаючи на відмінності в обсязі компонентів значень слів, йдеться про одне й те саме явище. Проте український відповідник містить семи, які дають більш розгорнену характеристику позначуваного поняття порівняно з англійським відповідником.

Відношення включення між одиницями суспільно-політичного змісту в українській та англійській мовах, головним чином, полягає в тому, що в одній мові певна одиниця не має спеціального найменування, тобто певне поняття, що існує у свідомості носіїв мови у вигляді комплексу семантичних ознак, не закріплене окремим словесним знаком, і для вираження цього поняття застосовується більш загальне найменування суспільно-політичної тематики, тоді як в іншій мові відповідне поняття виділяється окремою семемою. Наприклад, в українській мові немає “повного” відповідника англійському *about-face*, що позначає “*a sudden and complete reversal of a previous opinion or policy*” [OALD, p. 4] (“раптова та повна зміна попередньої політики”), замість нього вживається більш нейтральне “*зміни у політиці*” з необхідними поясненнями та уточненнями. Поряд з цим для позначення англійського *backer* – “*somebody who gives moral or financial support to somebody or something*” [OALD, p. 97] (“той, хто надає моральну чи фінансову допомогу іншому”) в українській мові використовується більш загальне тлумачення “*особа, яка допомагає іншим; спонсор, меценат*”. В англійській мові *front-runner* тлумачиться як “*somebody in a leading position in contest*” [OALD, p. 625] (“той, хто займає провідну позицію у протистоянні”), тоді як в українській мові для позначення цієї семеми вживається більш нейтральна семема ‘*лідер*’. У складі суспільно-політичної лексики існують такі випадки, коли більш вузькому поняттю української мови відповідає більш загальне

англійське. Наприклад, семема *війна* в українській мові вживається в значенні “*організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо*” [НТСУМ (I), с. 339], тоді як в англійській мові ця семема тлумачиться як “*a period of hostile relations between countries, states, or factions that leads to fighting between armed forces, especially in land, air, or sea battles*” [OALD, p. 1716] (“період ворожих стосунків між країнами, штатами або чвари, що призводять до ворожнечі між збройними силами, особливо на землі, повітрі чи в морі”).

Очевидно, що в наведених випадках можна говорити про процеси гіперонімії (коли значення однієї мови відносно іншої не диференціюються) та гіпонімії (коли значення в одній із мов диференціюються) [6, с. 365]. Терміни “гіпонім” і “гіперонім” уживаються для позначення членів відношення включення. Перевага гіпонімії вказує на більшу конкретність, а гіперонімії – на абстрагованість мови. К. Джеймс зазначав, що мови можуть відрізнятися не за рахунок різних структурних виявів однієї і тієї ж системи чи різних комбінацій систем, а за рахунок пропозиції різного спектра можливостей вибору [50, с. 239].

Розглянемо приклади, що демонструють співвідношення, у яких кількість додаткових семантичних ознак в англійській мові перевищує їх кількість в українській. Так, семема *aristocracy* має значення “*government of a country by a small group of people of noble families or the highest social class, especially a hereditary nobility, this group is believed to be superior to all others of the same kind*” [OALD, p. 68] (“управління державою незначної групи людей зі знатних родин найвищих прошарків суспільства, особливо спадкової родової знаті; представники цієї групи вважаються вищими (за соціальним станом) за інших людей”), в українській мові семема *аристократія* тлумачиться як “*форма правління в державі й соціальна верства, що здійснює в ньому владу*” [НТСУМ (I), с. 35]. Отже, в англійській мові значення аналізованої семеми є більш розгорнутим, воно містить більш повну характеристику людей, які належать до цієї верстви населення.

В англійській мові семема *boycott* вживається в значенні “*to cease or refuse to deal with something such as an organization, a company, or a country, as a protest against it or as an effort to force it to become more acceptable*” [OALD, p. 175] (“переставати чи відмовитися співпрацювати з певною організацією, компанією чи країною як протест проти неї чи спроба змусити її бути більш поблажливою”), а в українській мові семема *бойкот* має значення “*спосіб політичної та економічної боротьби, що полягає у повному припиненні стосунків з якою-небудь державою, організацією, установою або окремою особою*” [НТСУМ (I), с. 123]. Таким чином, можемо зробити висновок про те, що в значенні англійської семеми такі додаткові семи, як ‘*протест проти неї*’ та ‘*спроба змусити її бути більш поблажливою*’ вказують на мету проведення бойкотування. Більшу кількість сем у складі англійського слова порівняно з його українським відповідником можна пояснити тим, що семема *бойкот* має англійське походження і для української мови є запозиченою.

В англійській мові семема *capitalism* тлумачиться як “*an economic system based on the private ownership of the means of production and distribution of goods, characterized by a free competitive market and motivation by profit*” [OALD, p. 219] (“економічна система, заснована на приватному володінні засобами виробництва та поширенні товарів, для якої характерним є вільний конкурентноспроможний ринок та мотивація за допомогою прибутку”), а в українській мові аналізована семема має значення “*термін, що позначає конкретну форму соціальної організації, засновану на загальному товарному виробництві, коли існує приватна власність і приватний контроль за засобами виробництва*” [НТСУМ (I), с. 811]. Такі семи у складі англійської семеми, як ‘*вільний конкурентноспроможний ринок*’ та ‘*мотивація за допомогою прибутку*’, доповнюють значення української семеми додатковими ознаками.

Семема *liberalism* в англійській мові вживається в значенні “*a political ideology with its beginnings in western Europe that rejects authoritarian government and defends freedom of speech, association, and religion, and the*

right to own property” [OALD, p. 884] (“політична ідеологія, що зародилася в Східній Європі, яка полягає в запереченні влади уряду і захищає свободу мови, співдружності, релігії, а також права на власність”), а в українській мові семема *лібералізм* тлумачиться як “політичний напрям, який в епоху феодального кріпосництва та буржуазних революцій відстоював свободу буржуазії” [НТСУМ (II), с. 85]. Отже, в англійській мові за допомогою конкретизуючих сем ‘запереченні влади уряду’; ‘захищає свободу мови, співдружності, релігії’; ‘права на власність’ подана більш розгорнута інформація про зміст аналізованого слова в зіставленні з його українським відповідником.

Розглянемо приклади, у яких кількість додаткових ознак більша в українській мові порівняно з англійською. Так, в англійській мові семема *nationalism* має значення “*excessive or fanatical devotion to a nation and its interests, often associated with a belief that one country is superior to all others*” [OALD, p. 1014] (“надмірна чи фанатична відданість нації та її інтересам, часто асоціюється з вірою в те, що одна країна переважає над іншими”), в українській мові семема *націоналізм* тлумачиться як “ідеологія й політика, яка проповідує зверхність національних інтересів над загальнолюдськими, панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої, розпалює національну ворожнечу” [ССП, с. 122]. Додаткові семи в складі української семеми ‘панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої’ та ‘розпалює національну ворожнечу’ дають нам більш розгорнуту та конкретизуючу інформацію.

В англійській мові семема *party* вживається в значенні “*a nationally based organization of people who share the same broad political views and goals, usually one attempting to elect members to government positions*” [OALD, p. 1105] (“заснована на національних засадах організація людей, які поділяють спільні політичні погляди та цілі, зазвичай намагаються обрати своїх членів до уряду”), тоді як в українській мові семема *партія* має значення “група осіб, об’єднаних спільністю яких-небудь політичних і

економічних інтересів, за які вони борються, що може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання, в середовищі представників одного класу” [НТСУМ (II), с. 538]. Додаткові семи ‘за які вони борються’, ‘може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання’ у складі українського відповідника вказують на характер діяльності партій, на відміну від англійського відповідника і дають конкретизовану інформацію щодо англійської семми.

Підсумовуючи вищезазначене доходимо висновку, що в словниках різних мов виявляється різне лексикографічне наповнення при описі значень одного й того самого предмета чи поняття. Це можна пояснити тим, що укладачі інколи увагу звертають лише на певні ознаки, що вважають найважливішими. Такі відмінності зустрічаються в різних мовах і поширюються на різні прошарки лексики, зокрема й на суспільно-політичну лексику української та англійської мов. На нашу думку, не можна однозначно судити про більшу чи меншу абстрактність однієї мови стосовно іншої навіть у цьому прошарку лексики, не кажучи вже про лексичну систему досліджуваних мов у цілому. У дисертації лише констатуємо зазначені відмінності в значеннях слів в обох мовах. Більш детальні твердження з цього приводу потребують окремого дослідження. Натомість у роботі встановлено, відношення включення у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов є досить поширеним.

3.1.4. Відношення безеквівалентності між одиницями суспільно-політичної лексики. Відношення безеквівалентності між лексичними одиницями має місце тоді, коли йдеться про слова, семантика яких співвідноситься з позначенням специфічних для певної культури реалій. Самі реалії, а також слова, що їх позначають, є унікальними, єдиними у своєму роді, саме тому їх немає із чим порівнювати. Найбільш часто вживаний термін для позначення слів, які підпадають під цей тип міжмовних лексико-семантичних відношень – це безеквівалентна лексика. Досить поширеним є

визначення цього терміна, запропоноване Є.М. Верещагіним та В.Г. Костомаровим: “Безеквівалентна лексика – це слова, які служать для вираження понять, які відсутні в іншій культурі й в іншій мові, слова, що стосуються власних культурних елементів, тобто елементів, які є характерними тільки для культури А і відсутні в культурі Б, а також слова, що не мають перекладу на іншу мову одним словом, не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать” [29, с. 53]. Визначення безеквівалентної лексики, сформульоване Р.П. Зорівчак, певною мірою доповнює вищенаведену дефініцію: “Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне значення яких уміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача” [65, с. 58].

Безеквівалентність лексичних одиниць будь-якої мови розглядають відносно якої-небудь іншої мови, де немає подібних лексичних відповідників. Розглянемо приклади, що демонструють відношення безеквівалентності у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. В українській мові безеквівалентними є такі семми, як *бандерівці* – “так називали в радянській ідеології, починаючи із 40-х років, усіх учасників українського націоналістичного руху – членів ОУН, їхніх прихильників, вояків УПА та ін.” [ПФЕС, с. 38]; *бойня* – “масове вбивство людей” [НТСУМ (I), с. 123]; *болото* – “про соціальні прошарки, суспільні групи, для яких характерна відсутність активності, ініціативи” [НТСУМ (I), с. 124]; *застій* – “відсутність розвитку, затримка в чомусь” [НТСУМ (I), с. 726]; *осадництво* – “політика заселення польськими колоністами західноукраїнських та західнобілоруських земель, яку проводив уряд Польщі” [НТСУМ (II), с. 483]; *популяри* – “політичне угруповання рабовласницької демократії, члени якого ставили собі за мету наділити безземельне населення землею за рахунок великого землеволодіння, полішити становище міської бідноти та демократизувати державний апарат” [НТСУМ (II), с. 800]; *попутник* – “про тих, хто тимчасово приєднався до якого-небудь

громадсько-політичного угруповання, але по-справжньому не проникся його ідейними настановами” [НТСУМ (II), с. 802] та ін. В англійській мові безеквівалентними є такі семми: *backbencher* – “a junior member of the lower house of a legislative assembly who is not a government minister or an official Opposition spokesperson” [OALD, p. 96] (“молодший член нижньої палати законодавчої асамблеї, який не є урядовцем чи офіційним представником опозиції”); *bailiff* – “a legal officer who is empowered to take possession of a debtor’s property, forcibly if necessary, to serve writs, and to make arrests” [OALD, p. 102] (“офіцер, який є уповноваженим забирати власність боржників, при необхідності навіть силоміць, видавати накази та проводити арешти”); *camporee* – “a gathering of Boy Scouts or Girl Scouts from a particular area” [OALD, p. 215] (“угруповання бойскаутів з певної зони”); *earl* – “a British nobleman of a rank above a viscount and below a marquess” [OALD, p. 481] (“британський дворянин, чиє звання є вищим за віконта та нижчим за маркіза”); *flip-flop* – “a change of opinion, especially when this leads to a change of policy” [OALD, p. 591] (“зміна думки, особливо коли це приводить до зміни політики”); *henchman* – “somebody, especially a man, who is a supporter or associate of somebody in a dubious cause” [OALD, p. 727] (“людина, зокрема чоловік, який підтримує когось у певній сумнівній справі”) тощо.

Слід окремо зупинитися на випадках “штучної” еквівалентності [91, с. 31]. Йдеться про слова, значення яких в інших мовних культурах (у дослідженні – українській або англійській) фіксуються на невербальному рівні, тобто не мають словесного відповідника і лише при потребі можуть бути поясненими мовними засобами. Проте це не є показником специфічності таких понять в українській або англійській мовних культурах. Ці слова залишилися непоміченими на мовному рівні, а не на рівні національної свідомості. Наприклад, в англійській мовній культурі не існує такого слова, як *низький* (у функції іменника), яке у класовому суспільстві означає “особу, що не належить до знатного роду, до привілейованих верств

суспільства” [НТСУМ (II), с. 362], однак це не свідчить про те, що в англійській культурі немає людей, які б не підпадали під зазначені характеристики. Свідченням протилежного є словосполучення *ordinary people* – звичайні (прості) люди. Відсутність в англійській мовній культурі однослівного відповідника українській семемі *pauper*, яка тлумачиться як “бідняк, позбавлений засобів до існування” [НТСУМ (II), с. 547], зовсім не говорить про те, що в британському суспільстві немає бідних людей. Прикладом служить словосполучення *poor man* – бідний чоловік (людина). З другого боку, відсутність в українській мовній культурі прямих однослівних еквівалентів англійським семемам *blooper*, що має значення “*an embarrassing mistake that you make in public*” [OALD, p. 154] (“жахлива помилка, яку людина робить привселюдно”); *blackball* – “*a vote against somebody, especially somebody wanting to join a group*” [OALD, p. 147] (“голосування проти когось, особливо проти того, хто хоче приєднатися до групи”); *backlash* – “*a strong adverse reaction among a group of people to an event, development, or trend, especially one that benefits another group*” [OALD, p. 98] (“сильна ворожа реакція певної групи людей на якусь подію, обставину, чи тенденцію, особливо якщо вони йдуть на користь іншій групі людей”); *face-saving* – “*intended to preserve somebody’s reputation and dignity*” [OALD, p. 544] (“спрямований на збереження чиеїсь репутації та гідності”) так само не свідчить про відсутність цих понять в українській політичній діяльності. Вони в українській мові замінюються словосполученнями для передачі інформації подібного змісту.

Таким чином, наявність подібних номінацій у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов дає підстави розрізняти в ній безеквівалентні лексеми як такі, що не мають прямих однослівних еквівалентів в іншій мові, та слова-реалії як значну частину безеквівалентної лексики, що служать для позначення унікальних для національної культури понять – національних реалій [119, с. 7].

Найбільш поширеними способами передавання безеквівалентної лексики в інших мовах є транскрибування та транслітерація. Ці способи сприяють взаємному збагаченню мов, що найбільш яскраво проявляється в художній літературі, при перекладі художніх творів. Транскрибування або транслітерація слів-реалій іншої мови можуть також бути своєрідними стилістичними прийомами, за допомогою яких досягається необхідний колорит. Наприклад, *більшовик* – ‘*Bolshevik*’, *гласність* – ‘*glasnost*’, *голоко́ст* – ‘*holocaust*’, *геноцид* – ‘*genocide*’, *путч* – ‘*putsch*’; і навпаки: *ambassador* – ‘*амбасадор*’ (“посол, представник однієї держави на території іншої”), *congress* – ‘*конгрес*’ (“з’їзд, нарада”), *constable* – ‘*констебль*’ (“найнижчий поліцейний чин”), *gangster* – ‘*гангстер*’ (“учасник організованої групи злочинців, бандит”), *voluntarism* – ‘*волюнтаризм*’ (“1. Визнання волі основним фактором у психічному житті людини. 2. Суб’єктивні, довільні рішення, що ігнорують закони історичного розвитку, реальні умови та можливості”), *xenophobia* – ‘*ксенофобія*’ (“невизначений страх перед незнайомими людьми, народами; негативне ставлення до інформації, що надходить з інших країн; ненависть до інших етносів, людей іншої національності”).

У випадку, коли транскрибування або транслітерація через ту чи іншу причину є небажаними, переклад безеквівалентної лексики відбувається шляхом приблизної заміни, наприклад: укр. *верхівка* (“керівна, найбільш впливова частина суспільства, класу, організації і т. ін.” [НТСУМ (I), с. 183]) – англ. *elite*; укр. *вигнанець* (“той, хто вигнаний, висланий кудись із певної місцевості, території” [НТСУМ (I), с. 199]) – англ. *expatriator*; англ. *successor* (“*somebody or something that follows another and takes up the same position*” [OALD, p. 1532]) – “щось або хтось, хто замінює іншого на тій самій позиції”) – укр. *послідовник*; англ. *quango* (“*an organization that is able to act independently of the government that finances it*” [OALD, p. 1233]) – “організація, яка здатна діяти самостійно, незалежно від уряду, що фінансує її”) – укр. *організація*; англ. *parley* (“*a round of talks or negotiations, especially*”).

between opposing military forces” [OALD, p. 1102] – “цикл переговорів між ворогуючими військовими угрупованнями”) – укр. *переговори*. Однак ці способи лише частково замінюють слово-реалію іншої мови, що призводить до “семантичного непорозуміння” між явищами та їхнім тлумаченням у різних мовах.

Необхідно зазначити, що в дослідженні проаналізовано лише найбільш загальні випадки можливих міжмовних лексико-семантичних відношень на основі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. Більш детальний аналіз типів міжмовних лексико-семантичних відношень на основі досліджуваної лексики як у семасіологічному, так і в ономасіологічному аспекті потребує окремого вивчення та є досить перспективним.

3.2. Полісемія лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики

Лексичне значення слова – складний за своєю природою феномен, що акумулює в собі різноманіття самої мови, яке знаходить безпосереднє відображення в структурі лексичного значення. Вище вже йшлося про те, що основною одиницею контрастивної лексикології є семема, тобто окреме значення слова, яке виступає лексичним відповідником в інших мовах. На відміну від семи, семема є одиницею вищого розряду, але, у свою чергу, вона входить до структури лексеми або багатозначного слова. Через цю причину зіставний аналіз не окремих значень, а багатозначних слів у цілому є наступним ступенем у реалізації принципу системності в порівняльній лексикології, оскільки структура лексеми концентрує в собі найбільш суттєві системотворчі властивості лексичного складу мови [115, с. 250].

Лексичне значення має свій обсяг, який наповнюють семи, що відображають певні явища чи предмети, узагальнені в значенні. До змісту лексичного значення належать значущі семантичні ознаки явищ і предметів. Залежно від конкретного використання слова в мовленні реалізується не весь

обсяг змісту значення, він залишається у свідомості, а для вказівки на предмет використовується або сутність, або одна зі сторін змісту значення [118, с. 22].

Порівнюючи загальне та специфічне у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов, можна помітити, що крім, обсягу значення, збігається не завжди і кількість семем у подібних словах. Полісемія, або багатозначність слів, виникає внаслідок того, що мова є обмеженою системою порівняно з нескінченним різноманіттям реальної дійсності, кажучи словами академіка В.В. Виноградова, “мова вимушена розносити безліч значень по тих чи інших рубриках основних понять” [30, с. 86].

Полісемія – це наявність різних лексичних значень в одного й того ж слова відповідно до різних контекстів [82, с. 194]. Окрім цього, полісемія як лексична категорія – це семантичне відношення внутрішньо пов’язаних (мотивованих) значень, що виражаються формою одного слова (однієї лексеми) і розмежовуються в тексті завдяки різним взаємовиключним позиціям цього слова [130, с. 189; 133, с. 19].

Полісемія є одним із головних способів групування лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) у структурі слова. Таке об’єднання різноманітних ЛСВ відбувається на основі їх формальної (звукової, графічної) тотожності та наявності у їхніх значень (семем) семантичних зв’язків або мотивованості [133, с. 89; 182, с. 8].

Необхідно зазначити, що важливою умовою об’єктивного порівняння семантичних структур багатозначних слів, які належать до різних мов, є рівноцінний розподіл значень окремо взятого слова в обох зіставляваних мовах [28, с. 86; 188, с. 62]. Проте на сучасному етапі розвитку порівняльної лексикології ця умова дещо нівелюється. Причиною є те, що досить часто те саме слово має різну кількість лексичних значень, зафіксованих у різних словниках однієї мови. Цей факт доводиться враховувати при проведенні порівняльного аналізу лексичних одиниць мов, але й не враховувати кількість

значень лексем, що зіставляються, теж не можна, тому що саме в цьому випадку яскраво проявляються в мові особливості розвитку полісемії – однієї із найважливіших закономірностей розвитку лексичної семантики і лексичного складу мов. Лінгвістам відомо, що слова англійської мови порівняно з українською відзначаються більшою багатозначністю. Яскравим прикладом цього є суспільно-політична лексика. Приміром, ключові лексеми, які становлять основу лексико-семантичних полів “Суспільство. Держава” та “Політика”, – *суспільство* і *політика* в українській та *community* і *politics* в англійській мові – мають відповідно одне і два та п’ять і чотири лексичні значення.

Важливою відмінною ознакою при міжмовному зіставленні багатозначних слів є їх віднесеність до омосемантів (вузькі або навіть термінологічні позначення, між якими встановлюється практично пряма відповідність) та полісемантів. Наприклад, в українській мові слово *саміт* “зустріч, переговори, конференція, нарада, збори і т. ін. глав держав та урядів” [НСІС, с. 676] має лише одне лексичне значення, тобто є омосемантом, тоді як в англійській мові лексема *summit* має три значення і, відповідно, є полісемантом: “1. *A meeting between heads of government or other high-ranking officials to discuss a matter of great importance*” (“зустріч між главами урядів чи інших високопосадовців з метою обговорення нагальних питань”); “2. *The highest point or top of something, especially a mountain*” (“найвища точка чогось, наприклад гори”); “3. *The point or time at which something is at its most successful or intense*” [OALD, p. 1537] (“момент, коли щось знаходиться на найвищому рівні розвитку”).

Ще одним критерієм при проведенні зіставного аналізу багатозначних слів є склад та ієрархія лексико-семантичних варіантів. Знову ж таки цей критерій не можна абсолютизувати, оскільки значення лексеми, незалежно від їх кількості та принципів виділення, перебувають між собою у відношенні дифузності. Це є вирішальним чинником, який визначає цілісну структуру семантики багатозначного слова [5, с. 218; 132, с. 169]. Однак не можна не

враховувати той факт, що зіставлявані лексеми можуть відрізнятися не тільки кількістю лексико-семантичних варіантів, але і їх послідовністю. Ця відмінність є досить важливою для усвідомлення процесів розуміння і породження мовлення іншою мовою, оскільки ідентифікація починається, у першу чергу, зі сприйняття звукового комплексу того слова, з яким асоціюється основне значення [115, с. 256]. Нам імпонує формулювання основного значення, запропоноване В. Шмідтом, – “... це така частина лексеми, яка в певний період є найбільш важливою в суспільному відношенні і яка реалізується насамперед у свідомості більшості членів даної мовної спільноти при ізольованому пред’явленні слова” [276, с. 26]. Тобто в роботі з тлумачними словниками основне значення слова визначаємо за його розташуванням у словниковій статті – здебільшого воно знаходиться на першому місці і виступає переважно головним орієнтиром при міжмовному зіставленні.

Наведемо приклади лексем суспільно-політичного змісту в порівнюваних мовах, які позначають однакові поняття, тобто в яких більш за все слід очікувати збіг у структурній стратифікації лексико-семантичних варіантів, але в яких насправді це не відбувається. Так, лексемами з неоднаковою ієрархією лексико-семантичних варіантів є *конфронтація* в українській і *confrontation* в англійській мовах. Першим, а відповідно, й основним є значення слова *конфронтація*₁ в українській мові: “*протиборство, протиставлення соціальних систем, класових інтересів, ідейно-політичних принципів і т. ін.; зіткнення*” [НТСУМ (II), с. 131]. В англійській мові воно відповідає другому значенню *confrontation*₂ (“*hostility between nations stopping short of actual warfare, though probably involving armed forces*” [OALD, p. 319] – “ворожість між національностями, яка не переступає межу війни, хоча передбачає використання збройних сил”), а українське *конфронтація*₂ (“*очна ставка зі свідками протилежної сторони*”) відповідає англійському *confrontation*₁ (“*a face-to-face meeting or encounter, especially a challenging or hostile one*” – “очна ставка чи сутичка,

яка має ворожий характер”). Необхідно зазначити, що третє значення англійської одиниці *confrontation*₃ – (“*conflict between ideas, beliefs, or opinions, or between the people who hold them*” – “конфлікт між ідеями, віруваннями чи думками, або між людьми, які мають їх”) та четверте значення *confrontation*₄ (“*a comparison or contrast between parts that have been brought together into a whole*” – “порівняння чи протиставлення між частинами, які було з’єднано в одне ціле”) взагалі не мають відповідників в українській мові. Отже, між цими лексемами в українській та англійській мовах устанавлюються зв’язки, які ілюструє рис. 3.1.

укр. *конфронтація*

англ. *confrontation*

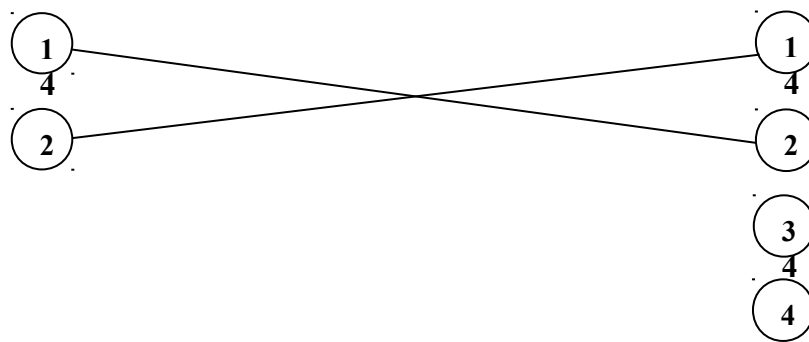

Рис. 3.1. Зіставлення багатозначних слів укр. *конфронтація* та англ. *confrontation* за складом та ієрархією лексико-семантичних варіантів

Ще одним прикладом лексем, у семантичній структурі яких відбувається неспівпадіння за складом та ієрархією ЛСВ в українській та англійській мовах є лексема *націоналізм* та *nationalism*. Основним значенням слова *націоналізм*₁ в українській мові є “ідеологія й політика, яка проповідує зверхність національних інтересів над загальнолюдськими, панування однієї нації за рахунок пригнічення іншої, розпалює національну ворожнечу” [ССП, с. 122]. В англійській мові воно відповідає третьому значенню: *nationalism*₃ (“*excessive or fanatical devotion to a nation and its interests, often associated with a belief that one country is superior to all others*” [OALD, p. 1014] – “надмірна чи фанатична відданість інтересам нації, яка часто асоціюється з

думкою про те, що одна країна є кращою за інші”), а відповідно, українське націоналізм₂ “рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів” відповідає англійському nationalism₁ (“the desire to achieve political independence, especially by a country under foreign control or by people with a separate identity and culture but no state of their own” – “бажання досягти політичної незалежності, особливо країною, яка знаходиться під чужоземним контролем, або людьми, які мають власну неповторність та культуру, але не мають власної держави”). Необхідно зазначити, що третє значення української лексеми націоналізм₃ – “рух за збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва і т. ін.; патріотизм” – взагалі не співвідноситься з жодним із значень англійської лексеми. Те саме відбувається із другим значенням англійської лексеми nationalism₂ – “proud loyalty and devotion to a nation” (“горда вірність та відданість нації”), яке також не має свого відповідника у складі української лексеми. Таким чином, між цими лексемами в українській та англійській мовах устанавлюються зв’язки, які ілюструє рис. 3.2.

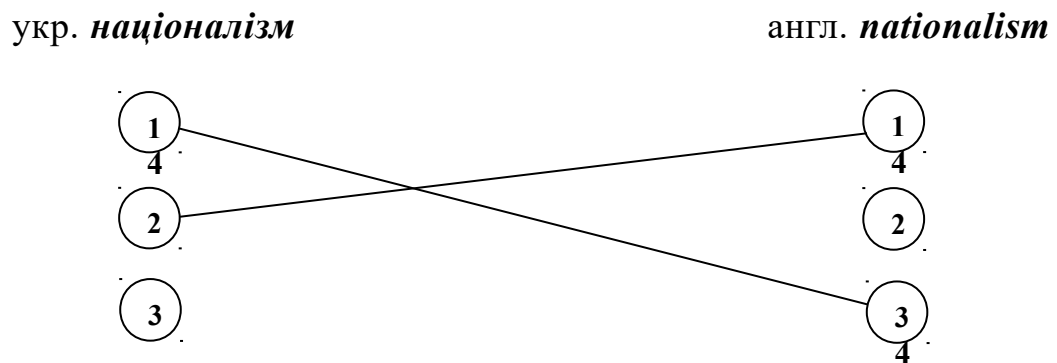

Рис. 3.2. Зіставлення багатозначних слів укр. *націоналізм* та англ. *nationalism* за складом та ієрархією лексико-семантичних варіантів

Є два основні чинники, які зумовлюють специфічні риси у складі та ієрархії значень порівнюваних лексем. По-перше, це різний ступінь розвинутості полісемії порівнюваних слів у досліджуваних мовах, а по-друге, наявність самостійних лексико-семантичних варіантів, які належать до

структури багатозначного слова лише в одній із мов. Урахування зазначених факторів є досить важливим для правильного вибору потрібного лексико-семантичного варіанта в англійській або українській мовах, особливо коли йдеться про однакові чи дуже схожі за звучанням слова. Прикладом може бути співвідношення значень укр. *бюрократія* та англ. *bureaucrasy*, зображене на рис. 3.3.

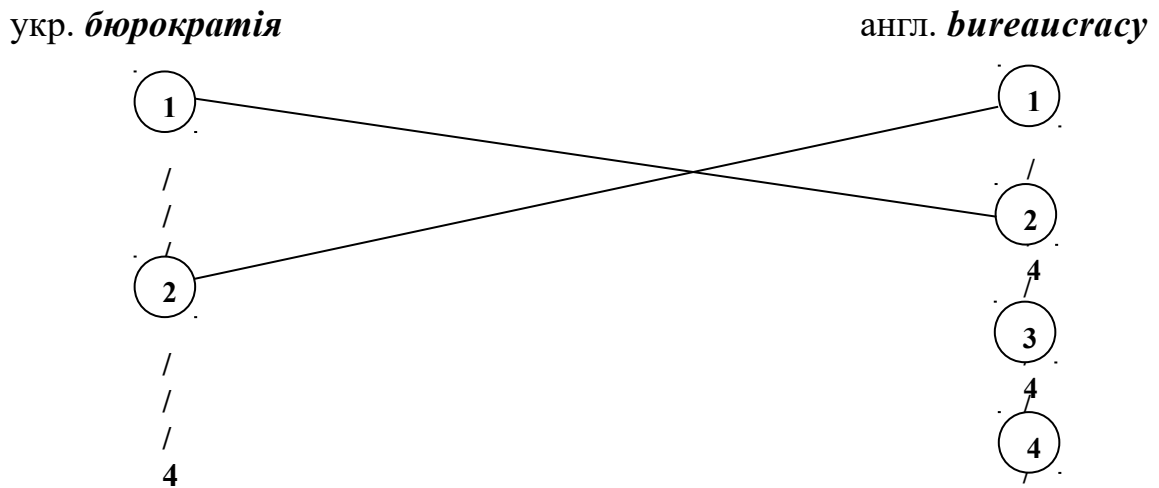

Рис. 3.3. Зіставлення багатозначних слів укр. *бюрократія* та англ. *bureaucrasy* за складом та ієрархією лексико-семантичних варіантів

Помітно, що українська семема *бюрократія*₁ (“найвищий привілейований прошарок чиновників-адміністраторів у державі”) [ССП, с. 26] відповідає англійській семемі *bureaucrasy*₂ (“*the nonelected officials of an organization or department*” [OALD, p. 199] – “невиборні службові представники організації чи відділу”); українська семема *бюрократія*₂ (“ієрархічно організована система управління державою чи суспільством за допомогою особливого апарату, наділеного специфічними функціями та привілеями”) є відповідником англійській семемі *bureaucrasy*₁ (“*an administrative system, especially in a government, that divides work into specific categories carried out by special departments of nonelected officials*” – “адміністративна система, особливо у складі уряду, що розподіляє роботу між спеціальними категоріями, яку виконують особливі відділи службовців”).

Слід зазначити, що англійські семеми *bureaucracy*₃ (“*a state or organization operated by a hierarchy of paid officials*” – “держава чи організація, якою керує ієрархія службовців”) та *bureaucracy*₄ (“*complex rules and regulations applied rigidly*” – “список правил та інструкцій, яких твердо дотримуються”) не мають відповідників у структурі лексико-семантичних варіантів української семеми *бюрократія*.

Утворення семантичних розгалужень лексем суспільно-політичного змісту підпорядковується загальним принципам смислових переносів за схожістю зовнішнього вигляду, функціями тощо, що спостерігається в багатозначних словах не тільки української та англійської, а й інших мов. Дія цих же принципів дозволяє виявити, наскільки наближеними чи віддаленими є ті чи інші вторинні значення в порівнюваних лексемах української та англійської мов. Так, приміром, якщо українське слово *режим*, крім основного значення “*державний лад, спосіб правління*”, позначає також “*систему заходів, правил, запроваджуваних для досягнення певної мети*” [НТСУМ (Ш), с. 109], то в англійській мові *regiment* – це ще й таке: “1. *A permanent military unit usually consisting of two or three battalions of ground troops divided into smaller companies or troops under the command of a colonel* (“тимчасове військове угруповання, яке зазвичай складається з двох чи трьох основних підрозділів, котрі далі поділяються на менші підрозділи, чи війська під командуванням полковника”); 2. *A large number of people or things, especially an orderly group*” [OALD, p. 1273] (“велика кількість людей чи речей, які входять до складу упорядкованого угруповання”). Як бачимо з наведеного прикладу, у різних значеннях багатозначних слів завжди наявні об’єднуючі семантичні ознаки, які є спільними і для відсутніх в інших мовах значень зіставляваних лексем. На нашу думку, це пов’язано з тим, що одні мови використовували семи для формування одних значень, а інші – для інших.

Таким чином, розглянуто основні моменти міжмовного зіставлення багатозначних слів на прикладі деяких сегментів суспільно-політичної

лексики української та англійської мов, які є визначальними, але вони не вичерпують усі випадки наявних подібностей і відмінностей. Полісемія – це явище, що дає можливість значно розширити номінативний потенціал мови без збільшення кількості власне лексичних одиниць. Слово в контексті завжди розуміється однозначно, тобто контекст вирішує проблему багатозначності.

Перспективами розвитку порушеного питання є проведення міжмовних зіставлень цього лексичного угруповання за типами мотивованості (зв'язаності) лексико-семантичних варіантів у структурах лексем, а також за деякими іншими параметрами, що визначають сутність та різновиди самої полісемії.

Висновки до розділу 3

Аналіз семантичного обсягу лексичного значення дозволив визначити спільні та диференційні особливості в обсязі та змісті предметно-логічного компонента, які є суттєвими при сприйнятті лексичного змісту слів, що досліджуються. Проблема визначення основних типів міжмовних лексичних відношень на сьогодні залишається відкритою для мовознавчої науки.

Відношення еквівалентності характеризується збігом значень зіставлюваних лексичних одиниць. Категорію еквівалентності можна вважати центральною та універсальною при дослідженні різних видів відношень між мовними одиницями на системному рівні. Це пояснюється тим, що основною метою зіставного аналізу мов є встановлення складу та функцій їхніх елементів за еквівалентними та диференційними ознаками. У дослідженні визначено, що кількість еквівалентних лексичних одиниць суспільно-політичного змісту є незначною, що можна пояснити тим, що категорію еквівалентності сприймаємо до певної міри умовно і застосовуємо її тільки до тих міжмовних лексико-семантичних відповідників, які мають максимальну схожість за складом і змістом семантичних ознак, що входять до структури їхніх лексичних значень.

Для відношення перетину в складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов характерним є те, що значення, подані в тлумачних словниках, ніби накладаються одне на одне, але в кожного з них залишається і не накладена частина. У співвідношеннях компоненти значень кожного зі слів-відповідників відрізняються додатковими семами при позначенні конкретного денотата. У дисертації з'ясовано, що залежно від обсягу спільних сем, які виступають зіставляваними компонентами значень, цей тип міжмовних лексико-семантичних відношень має різний ступінь прояву, тобто при відношенні перетину виявляються відповідники, у яких відмінна частина кожного має більший або менший обсяг. Проведений зіставний аналіз цього типу семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов дав змогу зробити висновок про те, що відношення перетину не належить до поширених явищ у “стосунках” цих мов.

Відношення включення між семантично близькими лексичними одиницями суспільно-політичного змісту характеризується тим, що в семантичній структурі лексичного значення слова в одній мові наявна більша кількість сем порівняно із семантичною структурою лексичного значення слова-відповідника іншої мови. Таким чином, можна зробити висновок, що у словниках різних мов виявляється різне лексикографічне наповнення при описі значень одного і того самого предмета чи поняття. Це можна пояснити, зокрема, тим, що укладачами часом увага звертається лише на певні ознаки, що вважаються найважливішими. Зазначені відмінності зустрічаються в різних мовах і поширюються на різні прошарки лексики, зокрема й на суспільно-політичну лексику української та англійської мов.

Відношення безеквівалентності властиве словам, семантика яких співвідноситься з позначенням специфічних для певної культури реалій. У роботі визначено, що безеквівалентна суспільно-політична лексика є досить специфічною частиною лексичного складу мов, що змушує у деяких випадках покладатися більше на лінгвістичну інтуїцію, ніж на визначення,

подані у тлумачних словниках, а також враховувати реальну специфіку слів, що відсутні в одній, але наявні в іншій досліджуваній мові.

У різних значеннях багатозначних слів завжди знаходяться такі семантичні ознаки, які є спільними і для відсутніх в інших мовах значень порівнюваних лексем. Це вказує на те, що різні мови за допомогою різного набору одних і тих самих сем по-своєму будують структуру лексичного значення слова. Особливості національного світосприйняття, які зумовлені різними культурними та історичними чинниками, виявляються в поєднанні цих сем. У дисертації досліджено, що структура багатозначних слів суспільно-політичної тематики відзначається більшою розгалуженістю в мовах країн із давніми політичними традиціями, наприклад в англійській, порівняно із мовами “політично молодих” країн, зокрема українській. Специфічною в досліджуваних мовах є структурація семем, що пояснюється особливостями історичного формування значень, культурологічними та ментальними чинниками тощо.

Таким чином, проведене дослідження особливостей прояву суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов є значним кроком до розуміння важливого фрагменту мовних картин світу.

Отримані результати висвітлено в публікаціях автора [168; 174].

ВИСНОВКИ

Дослідження суспільно-політичної лексики на прикладі неспоріднених української та англійської мов продовжує історію вивчення загальних закономірностей і напрямів розвитку цього важливого пласта лексичної системи сприяє з'ясуванню характерних особливостей організації суспільно-політичного життя сучасних держав в умовах політичної та економічної інтеграції.

Вивчення суспільно-політичної лексики становить помітний лінгвістичний інтерес, оскільки вона відображає одну із важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. У дослідженні суспільно-політичну лексику визначено як особливу лексико-семантичну підсистему мови, до якої входить найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій і закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн тощо. Незважаючи на значну кількість лінгвістичних розвідок, присвячених дослідженню суспільно-політичної лексики, до цього часу відсутні чіткі принципи її класифікації, немає єдиних критеріїв щодо виділення складу та меж суспільно-політичної лексики і суспільно-політичної термінології. У дисертаційному дослідженні використовується поняття “суспільно-політична лексика”, оскільки суспільно-політична термінологія є лише частиною суспільно-політичної лексики. Суспільно-політична лексика є ширшим поняттям і включає до свого складу слова, що описують різні аспекти суспільно-політичного життя суспільства, а також вона відзначається значною динамічністю, яка особливо характерна для політичних ідіом масової комунікації.

Загальним критерієм віднесення лексичної одиниці до складу суспільно-політичної лексики є поняттєво-сміслова співвіднесеність із суспільно-політичною сферою. Оскільки суспільно-політична лексика відзначається розмитістю своїх меж та широтою сфери вживання, з метою систематизації мовного матеріалу було виокремлено основні лексико-семантичні поля

досліджуваних лексичних одиниць, у межах яких здійснено лексико-семантичний аналіз суспільно-політичної лексики сучасних мов. Назви полів передаються словами або висловами, семантика яких відповідає ситуації спілкування й темі. З огляду на те, що основу політичної лексики становлять такі ключові поняття, як *влада, держава, демократія, ідеологія, суспільство, політика, економічна діяльність, правова сфера*, то відповідно виділено такі лексико-семантичні поля: “Суспільство. Держава”, “Політика”, “Право”, “Економіка”, – кожне з яких має досить складну внутрішню структуру. У межах виділених полів суспільно-політична лексика об’єднується в мікрополя та ЛСГ з опорою на семи, що мають відношення до суспільно-політичного життя. Саме останні є категоріальними при структуруванні лексико-семантичних полів у досліджуваних мовах. Відображення одиницями одного лексико-семантичного поля типових ситуацій указує на їх семантичну спільність. Особливістю лексико-семантичного поля є те, що воно виокремлюється на основі логічного членування широкого поняття, але разом з тим являє собою власне мовне членування уявлень людини про об’єктивну дійсність. Поле є оптимальною моделлю семантичних відношень з урахуванням системи категорій пізнання, що є важливим для практики міжмовних зіставлень.

Кількісні та якісні характеристики, виявлені при аналізі лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики на прикладі української та англійської мов, дали змогу визначити спільні та специфічні риси в семантичній структурі цього пласта лексичної системи мов.

У результаті дослідження лексичного наповнення семантичних полів суспільно-політичної лексики встановлено, що більш численними в досліджуваних мовах є ЛСП “Політика” (54,4 % від загальної кількості відібраних одиниць української мови та 46,8 % одиниць в англійській мові) та ЛСП “Суспільство. Держава” (30,6 % одиниць в українській мові та 27,7 % одиниць в англійській мові). Семантика досліджуваних одиниць лексичної системи аналізованих мов має значну кількість відмінних рис, які насамперед зумовлюються відмінностями у суспільно-політичному устрої обох держав,

але поряд з цим структура досліджуваних лексико-семантичних одиниць має багато спільного. Таку спільність можна пояснити об'єднанням ідеологій у ХХІ ст., зменшенням впливу етнічного компонента на політичне життя обох держав, спільною етимологією суспільно-політичної лексики в українській та англійській мовах, загальним напрямом розвитку України та Великобританії в останні роки ХХ ст., загальнолюдськими цінностями, загальноєвропейською історією, а також запозиченням з англійської мови в українську.

Меншими за кількісним наповненням є ЛСП “Право” та “Економіка” у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. У межах ЛСП “Право” у відсотковому співвідношенні до загальної кількості виявлено значну диспропорцію на користь англійського матеріалу (8,5 % одиниць в українській частині дослідження та 16,9 % в англійській). Аналіз ЛСП “Право”, зокрема ЛСГ, що входять до нього, в українській та англійській мовах уможливив з'ясувати головні напрями правової політики держав. Лексико-семантична система англійської мови відображає історичні тенденції до розширення міжнародних відносин з іншими країнами, можливо, навіть не досить мирним способом, тоді як лексичний склад української мови відбиває політичні процеси, що стосуються врегулювання проблем розподілу владних повноважень у межах країни.

Кількісні показники ЛСП “Економіка” в українській мові становлять 6,5 % одиниць від загальної кількості відібраних лексичних одиниць, тоді як в англійській мові – 8,6 %. Семантичне наповнення слів у складі цього ЛСП в англійській мові є ширшим, ніж в українській, що пояснюється більшою словниковою базою англійської мови, а також більш стабільним станом економічного розвитку Великобританії порівняно з Україною. Такий же висновок можна зробити при дослідженні мов країн зі сталим економічним розвитком та країн “перехідних” економік.

У результаті дослідження лексичного наповнення семантичних полів суспільно-політичної лексики встановлено, що між одиницями суспільно-політичної лексики семантичних груп досліджуваних мов виявляється значна кількість спільних ознак. Таку подібність пояснюємо етимологічною

близькістю деяких слів, а також наявністю значної кількості інтернаціоналізмів у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов. Окрім того, появі значної кількості семем зі спільним значенням у складі лексико-семантичних систем аналізованих мов сприяли процеси глобалізації та інтеграції, традиції розвитку лінгвосоціумів.

Під час дослідження виявлено такі можливі типи лексико-семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики: 1) повний збіг (або еквівалентність); 2) частковий збіг: а) включення семантики, б) перетин семантики; 3) безеквівалентність. Аналіз типів семантичних відношень лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики за даними лексикографічних джерел визначив, що повної тотожності між ними в українській та англійській мовах немає. Категорію еквівалентності застосовано щодо тих міжмовних лексико-семантичних відповідників, які максимально збігаються за складом і змістом семантичних ознак, що належать до структури їх лексичних значень. Виявлено, що найближчими еквівалентами є такі значення порівнюваних слів, які мають найменші відмінності в смислових структурах цих слів. Під час дослідження складу безеквівалентної лексики, що належить до визначених лексико-семантичних полів взято до уваги реальну специфіку слів, які є лише в одній із мов. Аналіз відношення включення дав змогу зробити висновок про те, що у словниках різних мов виявляється різне лексикографічне наповнення при описі значень одного і того самого денотата, яке можна пояснити тим, що укладачами часом увага звертається лише на певні ознаки, що вважаються найважливішими. У відношенні перетину за даними лексикографічних джерел слова відрізняються за обсягом і змістом компонентів їхніх значень, хоча йдеться про той самий предмет. Поєднання додаткових сем кожної із семем, кількість яких у конкретних випадках може бути більшою або меншою в словах-відповідниках, розширює уявлення про певні особливості функціонування суспільно-політичної системи у європейських країнах.

Структура багатозначних слів суспільно-політичного змісту виокремлюється більшою розгалуженістю в англійській мові порівняно з

українською. Формування структури значень полісемічних слів у мовах підпорядковане загальним принципам смислових переносів за схожістю, суміжністю зовнішнього вигляду, функціями тощо. Однак специфічною в досліджуваних мовах є сама структурація семем, що пояснюється особливостями історичного формування значень, культурологічними та ментальними чинниками. Лексико-семантична сполучуваність слів за допомогою певних мовних засобів передає особливості національного колориту. Тому відсутність знань про специфіку лексичної сполучуваності, що вказує на закріплене в конкретній мові значення, стає причиною хибного, помилкового перенесення значень слів суспільно-політичного змісту з рідної мови в іноземну. У складі різних значень багатозначних слів завжди наявні об'єднуючі семантичні ознаки, які є спільними і для відсутніх в інших мовах значень зіставляваних лексем. Це пояснюється тим, що у різних мовах для формування різних значень використовувалися одні і ті ж семи.

Таким чином, дослідження суспільно-політичної лексики визначило, що обране лексико-семантичне угруповання посідає важливе місце в мовному членуванні світу, відзначається певною кількістю одиниць та своєрідним складом, що свідчить про виняткову важливість для людини цього лексичного масиву. Аналіз суспільно-політичної лексики у порівнянні є сприятливим джерелом для виявлення спільного та відмінного у національному світобаченні певних мовних спільнот.

Дисертаційне дослідження має перспективи для подальшого вивчення лексико-семантичних систем різних мов. Запропонована методика, визначені параметри зіставлення цілком можуть бути використані як для більш детального розгляду дослідженої в дисертації лексики (більш глибокий аналіз окремих угруповань – складників лексико-семантичних полів), так і вивчення інших шарів лексико-семантичних систем різних мов, які не містять у структурі свого лексичного значення сем, пов'язаних із політикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики) / Аврорин В. А. – Л. : Наука, 1975. – 276 с.
2. Акимова В. И. Общественно-политическая лексика в публицистике Н. П. Огарева : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / В. И. Акимова. – Алма-Ата, 1978. – 22 с.
3. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / Акуленко В. В. – Харьков : Изд-во ХГУ, 1972. – 216 с.
4. Алпатов В. М. 150 языков и политика. 1917 – 2000. Социолингвистические проблемы СССР и постсоветского пространства / Алпатов В. М. – М. : Ин-т востоковедения РАН, 2000. – 224 с.
5. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Апресян Ю. Д. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
6. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография : избранные труды / Апресян Ю. Д. – М. : Шк. языки русской культуры ; Изд. фирма вост. лит., 1995. – Т. 2 : Язык. Семантика. (Культура.). — 768 с.
7. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика её исследования (на материале имени существительного) / Арнольд И. В. – Л. : Просвещение, 1966. – 192 с.
8. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / Арнольд И. В. – М. : Изд-во лит-ры на иностран. языках, 1959. – 352 с.
9. Баранов А. Н. Русская политическая метафора / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1991. – 193 с.
10. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Свит, 1997. – 392 с.

11. Белая А. С. Формирование общественно-политической лексики советской эпохи (на материале русского и украинского языков) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / А. С. Белая. – Днепропетровск, 1977. – 248 с.

12. Бельчиков Ю. А. О развитии русской лексики в советскую эпоху / Ю. А. Бельчиков // Русский язык в школе. – 1965. – № 4 – С. 13 – 15.

13. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / Бережан С. Г. – Кишинев : Лумина, 1973. – 270 с.

14. Бичко З. М. Діалектна лексика Опілля / Бичко З. М. – Львів : Фенікс, 1997. – 136 с.

15. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / К. Л. Бондаренко. – Донецьк, 2007. – 20 с.

16. Бондаренко О. С. Концепти “чоловік” і “жінка” в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. С. Бондаренко. – Донецьк, 2005. – 19 с.

17. Бублейник Л. В. Лексична семантика : аспекти міжслов'янського зіставлення / Л. В. Бублейник // Слов'янський вісник : зб. наук. пр. Серія “Філологічні науки” Рівненського ін-ту слов'янознавства Київського славістичного ун-ту. – Вип. 3. – Рівне : РІСКУ, 2003. – С. 67 – 70

18. Бублейник Л. В. Проблемы контрастивной лексикологии : украинский и русский языки / Бублейник Л. В. – Луцк : Изд-во Волын. гос. ун-та, 1996. – 132 с.

19. Будагов Р. А. Сходства и несходства между родственными языками (романский лингвистический материал) / Будагов Р. А. – М. : Наука, 1985. – 271 с.

20. Будагов Р. А. Язык – реальность – язык / Будагов Р. А. – М. : Наука, 1983. – 262 с.

21. Будагов Р. А. Язык, история и современность / Будагов Р. А. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1971. – 299 с.
22. Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 т. / Л. А. Булаховський – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 1 : Загальне мовознавство. – 495 с.
23. Бурячок А. А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / Бурячок А. А. – К. : Наукова думка, 1983. – 225 с.
24. Васильєва М. О. Метафорична реалізація концепту ПОЛІТИКА в сучасному англomовному політичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. О. Васильєва. – Харків, 2008. – 20 с.
25. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков / [Швачко К. К., Терентьев П. В., Янукян Т. Г., Швачко С. В.]. – К. : ВШ, 1977. – 147 с.
26. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Вежбицкая А. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776 с.
27. Вендина Т. И. Дифференциация славянских языков по данным словообразования / Вендина Т. И. – М. : Наука, 1990. – 168 с.
28. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Верба Л. Г. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 248 с.
29. Верещагин Е. М. Язык и культура : лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Рус. яз., 1983. – 269 с.
30. Виноградов В. В. Русский язык / Виноградов В. В. – Изд. 3-е. – М. : Высшая школа, 1986. – 639 с.
31. Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку / Винокур Г. О. – М. : Учпедгиз, 1980. – 492 с.
32. Воробьева О. И. К вопросу об изучении политической коммуникации / О. И. Воробьева // Вопросы современной лингвистики

[межвуз. сб. науч. трудов]. – Архангельск : Изд-во Поморского гос. ун-та, 1999. – С. 31 – 37.

33. Воробьева О. И. Политическая лексика. Ее функции в современной устной и письменной речи / Воробьева О. И. – Архангельск : Изд-во Поморского гос. ун-та, 2000. – 120 с.

34. Гаєвський Б. А. Сучасна українська політологія : навч. посіб. / Б. А. Гаєвський. – К. : Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 1990. – 266 с.

35. Гайсина Р. М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке / Гайсина Р. М. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – 195 с.

36. Гак В. Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова / В. Г. Гак // Вопросы описания лексико-семантической системы языка : материалы науч. конф. – М. : МГУ, 1972. – Ч. 1. – С. 95 – 98.

37. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике / В. Г. Гак // Новое в зарубежной лингвистике : [под ред. А. Н. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. XXV. – С. 5 – 7.

38. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков) / Гак В. Г. – М. : Просвещение, 1977. – 287 с.

39. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков / Гак В. Г. – Л. : Просвещение, 1977. – 300 с.

40. Гак В. Г. Языковые преобразования / Гак В. Г. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 763 с.

41. Гарбовский Н. К. Об идеологическом значении общественно-политической лексики / Н. К. Гарбовский // Функционирование системы языка в речи. – М., 1989. – С. 69 – 77.

42. Гинзбург Р. С. Значение слова и методика компонентного анализа / Р. С. Гинзбург // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 5. – С. 21 – 26.

43. Голованевский А. Л. Социальная и идеологическая дифференциация языка и оценочность общественно-политической лексики / А. Л. Голованевский // Вопросы языкознания. – 1987. – № 4. – С. 35 – 42.

44. Голованевский А. Л. Формирование идеологически-оценочной общественно-политической лексики в русском литературном языке XIX – начала XX в. : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / А. Л. Голованевский. – М., 1993. – 34 с.

45. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / Голубовська І. О. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

46. Гольдберг В. Б. Контрастивный анализ лексико-семантических групп (на материале английского, русского и немецкого языков) : [учеб. пособ.] / Гольдберг В. Б. – Тамбов : ТГПИ, 1988. – 56 с.

47. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.

48. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Вильгельм Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 372 с.

49. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода : [хрестоматия по истории языкознания XIX – XX веков] / Вильгельм Гумбольдт. – М. : Наука, 1956. – С. 68 – 86.

50. Джеймс К. Контрастивный анализ / Джеймс К. ; пер. с англ. ; под ред. А. Н. Леонтьева. – [вып. XXV]. – М. : Прогресс. – 1989. – С. 205 – 306.

51. Дробаха Л. В. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Л. В. Дробаха. – К., 2003. – 20 с.

52. Жайворонок В. В. Сучасний суспільно-політичний словник : процес оновлення / В. В. Жайворонок // Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. – К., 1992. – С. 29 – 36.

53. Жданова Л. А. Общественно-политическая лексика : структура и динамика : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Л. А. Жданова. – М., 1996. – 22 с.

54. Жданова Л. А. Общественно-политическая лексика : структура и динамика / дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Жданова Лариса Александровна. – М., 1996. – 224 с.

55. Жирмунский В. М. Национальный язык и социальные диалекты / Жирмунский В. М. – Л. : Художественная литература, 1936. – 300 с.

56. Жирмунский В. М. Проблемы социальной дифференциации языков / В. М. Жирмунский // Язык и общество. – М. : Наука, 1968. – С. 23 – 38.

57. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова в США, Канаді. – К. : Вид-во КДУ, 1974. – 167 с.

58. Жлуктенко Ю. О. Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження / Ю. О. Жлуктєчко // Нариси з контрастивної лінгвістики [зб. наук. праць]. – К., 1979. – С. 6 – 7.

59. Залевская А. А. Значение слова и возможности его описания // Психолінгвістическіе ісследования. Слово. Текст : [избр. труды] / Залевская А. А. – М. : Гнозис, 2005. – С. 215 – 233.

60. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ ст. : англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.

61. Зевахина Т. С. К типологии методик компонентного анализа / Т. С. Зевахина // Прикладные аспекты лингвистики. – М., 1989. – С. 26 – 47.

62. Зеленецкий А. Л. Сравнительная типология немецкого и русского языков : [учеб. пособ. для пед. ин-тов] / А. Л. Зеленецкий, П. Ф. Монахов. – М. : Просвещение, 1983. – 240 с.

63. Зеленецкий А. Л. Сравнительная типология основных европейских языков / Зеленецкий А. Л. – М. : Академия, 2004. – 252 с.

64. Зимовець Г. В. Дослідження мовних контактів / Г. В. Зимовець // Мова і мовознавство в духовному житті суспільства. – К. : Видав. Дім Д. Бураго, 2007. – С. 130 – 245.

65. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Зорівчак Р. П. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.

66. Іваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу : [монографія] / Н. В. Іваненко. – Кіровоград : КОД, 2008. – 200 с.

67. Іщенко В. Л. Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / В. Л. Іщенко. – Одеса, 2002. – 18 с.

68. Капралова С. Г. К вопросу об изучении общественно-политической лексики в языке и речи / С. Г. Капралова // Сборник трудов по русскому языку и языкознанию. – М., 1976. – С. 59 – 94.

69. Капуш А. В. Еволюційні процеси в німецькій лексиці суспільно-політичного змісту (на матеріалі періодичних видань 80-х – 90-х років) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Капуш Алла Володимирівна. – К., 2000. – 194 с.

70. Карамова А. А. Оценочная общественно-политическая лексика и фразеология современного русского языка, вторая половина XX в. : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Карамова Айгуль Айратовна. – Бирск, 2001. – 248 с.

71. Караулов Ю. Н. О состоянии русского языка современности / Ю. Н. Караулов // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики : материалы науч.-практ конф. – М., 1991. – 65 с.

72. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Караулов Ю. Н. – М. : Наука, 1976. – 355 с.

73. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика / О. Ю. Карпенко // Українське мовознавство : міжвідом. наук. зб. – К. : Київ. ун-т, 2009. – Вип. 40. – С. 77 – 84.

74. Карцевский С. И. Из лингвистического наследия / Карцевский С. И. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 344 с.

75. Кісь Р. М. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Кісь Р. М. – Львів : Літопис, 2002. – 302 с.

76. Климущенко Т. Ф. Структурно-семантична і функціональна характеристика общественно-політичної лексики (на матеріалі учебної літератури) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Климущенко Т. Ф. – К., 1985. – 223 с.

77. Коготкова Т. С. Из истории формирования общественно-политической терминологии (по материалам последних десятилетий XIX в.) / Т. С. Коготкова // Исследования по русской терминологии. – М. : Наука, 1971. – С. 204 – 215.

78. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и её лексикографическое описание / Комарова З. И. – Свердловск : Изд-во Уральск. ун-та, 1991. – 155 с.

79. Кононенко В. І. Мова і народна культура / В. І. Кононенко // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 62 – 69.

80. Кононенко В. І. Національно-мовна картина світу : зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) / В. І. Кононенко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 39 – 46.

81. Корольова Т. М. Особливості перекладу англomовної науково-технічної літератури на українську мову / Т. М. Корольова, К. С. Позняк // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки : зб. наук. праць / ред. кол. Т. М. Корольова (гол. ред.) та ін. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 39 – 50.

82. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Кочерган М. П. – К. : Видав. центр “Академія”, 2000. – 368 с.

83. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Кочерган М. П. – К. : Видав. центр “Академія”, 1999. – 288 с.

84. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика : проблеми і методи дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 1996. – № 2 – 3. – С. 4 – 7.

85. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – № 5 – 6. – С. 12 – 22.

86. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство : методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34 – 50.

87. Кочерган М. П. Контрастивна семантика на порозі нового тисячоліття / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. – Вип. 5. / [відп. ред. М. П. Кочерган]. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 3 – 8.

88. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Кочерган М. П. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 424 с.

89. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафорических термінів подъязыка финансов в англійском и українском языках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Кришталь Светлана Михайловна. – Донецьк, 2003. – 218 с.

90. Крупнов В. Н. Общественно-политическая лексика. Англо-русский словарь-справочник : [учеб. пособ. для студ. ин-тов и фак. ин. яз.] / Крупнов В. Н. – М. : Высш. шк., 1985. – 175 с.

91. Крупнов В. Н. Лексикографические аспекты перевода : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Крупнов В. Н. – М. : Высш. шк., 1987. – 192 с.

92. Крушинський В. Ю. Великобританія в європейських інтеграційних процесах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. політ. наук. : спец. 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку” / В. Ю. Крушинський. – К., 2004. – 23 с.

93. Крысин Л. П. Социальный компонент в семантике языковых единиц / Л. П. Крысин // Влияние социальных факторов / [отв. ред. Ю. Д. Дешериев, Л. П. Крысин] – М. : Наука, 1988. – С. 124 – 143.

94.Крючкова Т. Б. К вопросу о многозначности “идеологически связанной” лексики / Т. Б. Крючкова // Вопросы языкознания. – 1982. – № 1. – С. 28 – 36.

95.Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Крючкова Т. Б. – М : Наука, 1988. – 151 с.

96.Крючкова Т. Б. Стихийное и целенаправленное в развитии общественно-политической лексики и терминологии на материале немецкого языка ГДР и ФРГ / Т. Б. Крючкова // Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка / [отв. ред. Ю.Д. Дешериев, Л.П. Крысин]. – М. : Наука, 1988. – С. 68 – 84.

97.Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 “Германские языки” / З. Б. Куделько. – Л., 2003. – 20 с.

98.Кузнецов А. М. Основания для сравнения в контрастивной семасиологии / А. М. Кузнецов // Методы сопоставительного изучения языков / [отв. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Наука, 1988. – С. 37 – 42.

99. Кузнецов А. М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / Кузнецов А. М. – М. : Наука, 1986 – 186 с.

100. Кузнецов А. М. Сопоставительно-типологический анализ терминов родства английского, датского, французского и испанских языков / А. М. Кузнецов // Синхронно-сопоставительный анализ языков разных систем / [отв. ред. Э.А. Макаев]. – М. : Наука, 1971. – С. 269 – 277.

101. Кузнецов А.М. Когнитология, “Антропоцентризм”, “Языковая картина мир” и проблемы исследования лексической семантики / А. М. Кузнецов // Этнокультурная специфика речевой деятельности : сб. обзоров. – М. : Наука, 2000. – С. 8 – 20.

102. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Джон Лайонз ; [пер. с англ.] / [под ред. и с предисл. В. А. Звегинцева]. – М. : Прогресс, 1978. – 544 с.

103. Лакофф Д. Метафоры, которыми мы живем / Д. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387 – 415.

104. Ларин Б. А. Из истории слов и словарей: очерки по лексикологии и лексикографии / Ларин Б. А. – Л. : ЛГУ, 1963. – 184 с.

105. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.

106. Лейчик В. М. Люди и слова / Лейчик В. М. – М. : Наука, 1982. – 177 с.

107. Ли Йонг Хи. Отражение общественно-политических изменений в лексике русского и корейского языков : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ли Йонг Хи. – М., 2003. – 18 с.

108. Линник Т. Г. Проблеми мовного запозичення. Мовні ситуації і взаємодія мов / Линник Т. Г. – К., 1989. – 320 с.

109. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Лисиченко Л. А. – Х. : ХДПУ, 1997. – 137 с.

110. Ломтев Т. П. Общее и русское языкознание : Избранные работы / Ломтев Т. П. – М. : Наука, 1976. – 293 с.

111. Ляшук А. М. Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов : [монографія] / Ляшук А. М. – Кіровоград : КОД, 2008. – 224 с.

112. Маковский М. М. Удивительный мир слов и значений : иллюзии и парадоксы в лексике и семантике : [учеб. пособ.] / Маковский М. М. – М. : Высшая школа, 1989. – 200 с.

113. Манакин В. Н. Основы контрастивной лексикологии : близкородственные и родственные языки / Манакин В. Н. – К. – Кировоград : Центрально-Украинское изд-во, 1994. – 264 с.

114. Манакин В. Н. Содержание и принципы контрастивной лексикологии близкородственных языков : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01; 10.02.02 / Манакин Владимир Николаевич. – К., 1994. – 366 с.

115. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Манакин В. Н. – К. : Знання, 2004. – 326 с.

116. Манакин В. М. Проблемы контрастивної лексикології близькоспоріднених мов / В. М. Манакин // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 53.

117. Маник С. А. Общественно-политическая лексика (оценочный аспект) в словарях различных типов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Маник Светлана Андреевна. – Иваново, 2001. – 229 с.

118. Марцинковская О. Е. К вопросу о процессе развития значения в слове / О. Е. Марцинковская // Филологические науки. – 1982. – № 6. – С. 21 – 30.

119. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учеб. пособ.] / Маслова В. А. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

120. Матезиус В. О лингвистической характерологии (на материале современного английского языка) / В. Матезиус ; [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – 1989. – Вып. 25 : Контрастивная лингвистика. – С. 18 – 26.

121. Материнська О. В. Семантика найменувань частин тіла в англійській, німецькій, українській та російській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. В. Материнська. – Донецьк, 2005. – 20 с.

122. Медникова Э. М. Теория перевода и сопоставительный анализ языков / Медникова Э. М. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1985. – 112 с.

123. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства / О. С. Мельничук // Мовознавство. – 1997. – № 2 – 3. – С. 3 – 12.

124. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. В. Михайлова Т. В. – Харків, 2002. – 19 с.

125. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика : семантика, структура, динаміка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов’янські мови” / О. О. Мороз. – К., 2005. – 20 с.

126. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка : дис. канд. філол. наук : 10.02.03 / Мороз Олена Олександрівна. – К., 2005. – 160 с.

127. Мурадова Л. А. Семантико-функціональна характеристика общественно-политической лексики современного французского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.05 “Романские языки” / Л. А. Мурадова. – М., 1986. – 21 с.

128. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. / Муромцева О. Г. – Харків : Вища школа. Вид-во при ХДУ, 1985. – С. 59 – 101.

129. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика : діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 316 с.

130. Новиков Л. А. Семантика русского языка : [учеб. пособие для филол. спец. ун-тов.] / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1982. – 272 с.

131. Огієнко І. І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Огієнко І. І. ; [упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик]. – К. : Либідь, 1995. – 320 с.

132. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії : Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / Огуй О. Д. – Чернівці : Золоті литаври, 1998. – 369 с.

133. Ольшанский И. Г. Когнитивные аспекты лексической многозначности (на материале современного немецкого языка) / И. Г. Ольшанский // Филологические науки. – 1996. – № 5. – С. 85 – 93.

134. Основы компонентного анализа / [О. С. Ахманова, М. М. Глушко, И. В. Гюббенет и др.]. – М. : Наука, 1969. – 34 с.

135. Ошеева Ю. В. Политическая лексика и фразеология русского языка (1995 – 2000 гг.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ю. В. Ошеева. – Уфа, 2004. – 22 с.

136. Павлушенко О. А. Запозичення і засвоєння одиниць екзотичної лексики / О. А. Павлушенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : філологія. – 1999. – № 1. – С. 10 – 14.

137. Панько Т. И. Методологическая концепция общественно-политического термина в аспекте культуры речи / Т. И. Панько // Языковые контакты в аспекте культуры речи. – Рига : Зинатне, 1981. – С. 64 – 67.

138. Пещак М. М. Відношення між реєстровою словниковою одиницею і формулами тлумачення / М. М. Пещак // Лексична семантика в системі “людина – машина” / [відп. ред. Л. С. Паламарчук]. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 173 – 176.

139. Плотников Б. А. Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений / Плотников Б. А. – Минск : Высшая школа, 1979. – 134 с

140. Поливанов Е. Д. Избранные труды : статьи по общему языкознанию / Е. Д. Поливанов. – М. : Наука, 1968. – С. 10 – 125.

141. Полуэктов В. Н. Экстралингвистические факторы отбора и функционирования единиц лексического поля “Внешняя политика” (на материале прессы СССР и Германии 1982 – 1991гг.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.19 “Теория языка” / В. Н. Полуэктов. – Саратов, 1991. – 17 с.

142. Попова Н. А. Английские заимствования на Украине в 90-е годы XX ст. / Н. А. Попова // Лінгвістичні дослідження. – 2000. – Вип. 5. – С. 65 – 72.
143. Попова Н. О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця XX та початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. О. Попова. – Х., 2002. – 17 с.
144. Потебня А. А. Мысль и язык / Потебня А. А. – К. : СИНТО, 1993. – 189 с.
145. Протченко И. Ф. Лексика и словообразование русского языка советской эпохи / Протченко И. Ф. – М. : Наука, 1975. – 351 с.
146. Пьетро Р. Дж. Ди. Языковые структуры в контрасте / Р. Дж. Ди. Пьетро // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. 25. – С. 82 – 122.
147. Русанівський В. М. Мова в нашому житті / Русанівський В. М. – К. : Наукова думка, 1989. – 112 с.
148. Русанівський В. М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 3 – 7.
149. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / Русанівський В. М. – К. : Наукова думка, 1988. – 240 с.
150. Русский семантический словарь : толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений / [под общ. ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : “Азбуковник”, 1998. – Т. 1. – 804 с.
151. Салистра В. И. Англо-русский лексический минимум по общественно-политической тематике / В. И. Салистра, И. А. Трущенко. – М. : Наука, 1989. – 119 с.
152. Селищев А. М. Революция и язык / Селищев А. М. // Избранные труды. – М. : Просвещение, 1968. – С. 141 – 143.
153. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Селіванова О.О. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.

154. Семенюк О. А. Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01; 10.02.02 “Українська мова”; “Російська мова” / О. А. Семенюк. – К., 2002. – 33 с.

155. Семенюк О. А. Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте / О. А. Семенюк. – Кировоград : РИЦ КГП им. В. К. Винниченко, 2001. – 368 с.

156. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Серебренников Б. А. – М. : Наука, 1988. – 242 с.

157. Скаличка В. Типология и сопоставительная лингвистика / В. Скаличка ; [пер. с чешск.] // Новое в зарубежной лингвистике / [под ред. А. Н. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. 25. – С. 27 – 31.

158. Складарская Г. Н. Прагматика и лексикография / Г. Н. Складарская // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М. : Ин-т рус. яз. РАН, 1995. – С. 63 – 71.

159. Скороходько Е. Ф. Семантические связи в лексике и текстах / Е. Ф. Скороходько // Вопросы информационной теории и практики. М. : ВИНТИ, 1974. – Вып. 23. – С. 6 – 116.

160. Скрэгг Г. Семантические сети как модели памяти / Г. Скрэгг // Зарубежная лингвистика / [общ. ред. В. Ю. Розенцвейга, В. А. Звегинцева, Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1999. – 352 с.

161. Снісаренко Я. С. Вплив англійської мови на формування суспільно-політичної лексики української мови / Я. С. Снісаренко // Вісник студентського наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Молодих учених [“Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем”], (Горлівка, 14 травня 2009 р.). – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2009. – Вип. 17. – С. 47 – 50.

162. Снісаренко Я. С. До історії вивчення поняття „суспільно-політична лексика” / Я. С. Снісаренко // Materialy IV mezinarodni vedecko-

practicka konference “Veda a vznik – 2008/2009”. – Díl 13. Filologické vedy : Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o – P. 40 – 42.

163. Снісаренко Я. С. Запозичення у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференція, “Найновітє постиження на європейската наука”, – 2010. Том 16. Філологічні науки. Психологія и социология. Софія. “Бял ГРАД-БГ” ООД. – С. 38 – 40.

164. Снісаренко Я. С. Контрастивна лексикологія: проблеми та завдання / Я. С. Снісаренко // Новітня філологія. – 2009. № 11 (31). – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 28 – 36.

165. Снісаренко Я. С. Контрастивний аналіз лексико-семантичних систем: погляд на стан проблеми / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. – Випуск 75(1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 186 – 189.

166. Снісаренко Я. С. Мовна картина світу як результат пізнання об’єктивної дійсності / Я. С. Снісаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : Збірник наукових праць / Відп. Редактор М. Я. Плющ. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Випуск 4. – С. 355 – 359.

167. Снісаренко Я. С. Організація лексико-семантичного поля “Політика” у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. – С. 276 – 280.

168. Снісаренко Я.С. Порівняльний аналіз багатозначних слів на прикладі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я.С. Снісаренко // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Випуск 62. – Серія : Філологічні науки. – Житомир, 2012. – С. 214 – 219.

169. Снісаренко Я. С. Семантичний аналіз суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. – Випуск 89 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 204 – 209.

170. Снісаренко Я. С. Семантичні еквіваленти суспільно-політичної лексики англійської та української мов / Я. С. Снісаренко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2009. – С. 219 – 223.

171. Снісаренко Я. С. Специфіка використання методів зіставного дослідження при контрастивному аналізі лексико-семантичних систем / Я. С. Снісаренко // “Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘2008’” : Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 19-21 травня 2008 р. : – Полтава : Вид-во „Інтерграфіка”, 2008. – Т. 7. – С. 59 – 61.

172. Снісаренко Я. С. Структурна характеристика суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наука – 2010 : проблеми та перспективи розвитку : тези виступів та доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, Черкаси 22-23 квітня 2010 р. : у 2 т. – Черкаси : СУЕМ, 2010. – С. 141 – 142.

173. Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика: проблеми визначення та вивчення / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. – Випуск 81 (4). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 4 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 31 – 35.

174. Снісаренко Я. С. Характеристика типів семантичних відношень у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов / Я. С. Снісаренко // Наукові записки. – Випуск 95. – Серія : Філологічні науки (Мовознавство) : У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 277 – 282.

175. Соколовська Т. Г. Синонімія та антонімія як базові парадигматичні класи в українській терміносистемі з генетики / Т. Г. Соколовська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. / [відп. ред. Л.О.Симоненко]. – К. : КНЕУ, 1998. – Вип. 2. – С. 171 – 174.

176. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Соколовская Ж. П. – К. : Наукова думка, 1990. – 184 с.

177. Сорокин Ю. С. Развитие словарного состава русского литературного языка в 30 – 90-е гг. XIX в. / Сорокин Ю. С. – М. – Л. : Наука, 1965. – 568 с.

178. Сороколетов Ф. П. Диалектная лексика как система / Ф. П. Сороколетов // Восточнославянское и общее языкознание. – М. : Ин-т рус. яз. АН СССР, 1978. – С. 84 – 90.

179. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / Стернин И. А. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1985. – 221 с.

180. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця XX ст. / О. А. Стишов // Мовознавство. – 1999. – № 1 – С. 7 – 21.

181. Супрун А. Е. Лексическая типология славянских языков / Супрун А. Е. – Минск : Изд-во Белорус. гос. ун-та им. В. И. Ленина, 1983. – 47 с.

182. Тараненко О. О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії / Тараненко О. О. – К. : Наукова думка, 1980. – 115 с.

183. Терещенко С. Синонімія у термінології / С. Терещенко // Українська термінологія і сучасність. – 2001. – № 4. – С. 328 – 330.

184. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / SLOVO, 2000. – 261 с.

185. Ткачева И. О. Политическая лексика в современном русском языке: семантические особенности и проблемы лексикографического представления : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / И. О. Ткачева. – С.Пб., 2008. – 25 с.

186. Уфимцева А. А. Лексическое значение (принцип семасиологического описания лексики) / Уфимцева А. А. – М. : Наука, 1986. – 248 с.

187. Ущина В. А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / В. А. Ущина.– К., 2003. – 20 с.

188. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / Фабіан М. П. – Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство “ІВА”, 1998. – 256 с.

189. Федоров А. В. Основы общей теории перевода : (лингвистические проблемы) : [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. языков] / Федоров А. В. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.

190. Филин Ф. П. К проблеме социальной обусловленности языка / Ф. П. Филин // Язык и общество : [сб. науч. трудов / под ред. В. И. Романова]. – М. : Наука, 1968. – С. 5 – 22.

191. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. П. Филин // Очерки по теории языкознания. – 1982. – С. 227 – 239.

192. Франко І. Робітники і трудівники / Іван Франко // Твори : в 20 т. – К., 1955. – Т. 19. – С. 205 – 206.

193. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Холявко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.

194. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Холявко Ірина Вікторівна. – К., 2004. – 229 с.

195. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : [учеб. пособ.] / Чудинов А. П. – [2-е изд., испр.]. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 256 с.

196. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале : Когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000) : [монография] / Чудинов А. П. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

197. Швачко С. О. Тенденції процесу неогенії / С. О. Швачко // Мовна компетенція, креативність та актуальні проблеми викладання іноземних мов. – Харків : Константа, 1998. – С. 180.

198. Шведова Н. Ю. Общественно-политическая лексика и фразеология в “Путешествии из Петербурга в Москву” А. Н. Радищева / Шведова Н. Ю. // Материалы и исследования по истории русского литературного языка. – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1951. – Т. 2. – С. 5 – 54.

199. Шведова Н. Ю. Однотомный толковый словарь (специфика жанра и некоторые перспективы, дальнейшей работы) / Н. Ю. Шведова // Русский язык. Проблемы художественной речи, лексикология и лексикография (Виноградовские чтения IX – X). – М. : Наука, 1981. – С. 166 – 179.

200. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с.

201. Шейгал Е. И. Власть как концепт и категория дискурса [Электронный ресурс] / Шейгал Е. И. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Atricle/sheig_vlast.php.

202. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Шмелев Д. Н. – М : Наука, 1973. – 216 с.

203. Шор Р. О. К истории французской общественно-политической лексики / Шор Р.О. – М., 1954. – С. 3 – 18.

204. Штефан В. Ингерентная и адгерентная экспрессивно-оценочная политическая лексика и фразеология современного русского языка (на материале газеты “Правда”) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / В. Штефан – Ростов-на-Дону, 1984. – 24 с.

205. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Щерба Л. В. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.

206. Эпштейн М. Н. Идеология и язык. Построение модели и осмысление дискурса / М. Н. Эпштейн // Вопросы языкознания. – 1991. – № 6. – С. 19 – 33.

207. Юзефович Н. Г. Иноязычная политическая лексика в современном английском языке (на материале англоязычного описания российской истории советского периода) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 “Германские языки”/ Н. Г. Юзефович. – С.Пб., 2004. – 26 с.

208. Юзефович Н. Г. Русскоязычная политическая лексика советского периода в современном английском языке : [монография] / Юзефович Н. Г. – Хабаровск : Изд-во Дальневосточ. гос. гуманитар. ун-та, 2006. – 271 с.

209. Юсупов У. К. Сопоставительная лингвистика как самостоятельная дисциплина / У. К. Юсупов // Методы сопоставительного изучения языков / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Наука, 1988. – С. 6 – 11.

210. Яворская Г. М. Лексико-семантическая типология в синхронии и диахронии / Яворская Г. М. – К. : Наукова думка, 1992. – 112 с.

211. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада. – К. : НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 2000. – 286 с.

212. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.

213. Якобсон Р. Избранные работы. О структуре русского глагола / Роман Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – 445 с.

214. Янков А. В. Соціально-політичні неологізми та оказіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. В. Янков. – Л., 2004. – 20 с.

215. Ярова Л. В. Російська морська термінологія судноводіння (лінгвістичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Л. В. Ярова. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
216. Ярун Г. М. Кореляції форми та змісту у розвитку української прислівникової системи / Г. М. Ярун . – К. : Наукова думка, 1993. – 111 с.
217. Ярцева В. М. О сопоставительном методе изучения языков / В. М. Ярцева // Филологические науки. – 1960. – № 1. – С. 13 – 14.
218. Adams V. An Introduction to Modern English Word-Formation / Valerie Adams. – London : Longmans, 1973. – 230 p.
219. Aronoff M. A. Study of the Relation Between Meaning and Form / M. A. Aronoff // Language. – 1987. – № 63. – P. 115 – 129.
220. Auer P. Language in Time / Auer P., Couper-Kühlen E., Müller F. – London : Oxford Univ. Press, 1999. – 248 p.
221. Bauer L. English Word-Formation / Bauer L. – Cambridge etc. : Cambridge Univ. press, 1983. – 311 p.
222. Bley-Vroman R. The Logical Problem of Foreign Language Learning / R. Bley-Vroman // Linguistic Analysis. – 1990. – № 20. – P. 3 – 49.
223. Blum-Kulka S. The Dynamics of Political Interviews / S. Blum-Kulka // Text. – 1983. – № 3. – P. 131 – 153.
224. Braun P. Internationalisms : identical vocabularies in European languages / P. Braun // Language Adaptation (ed. by Florian Columbus). – Cambridge : Cambridge University Press, 1989. – P. 158 – 167.
225. Calvet L. J. Language Wars and Linguistic Politics / Calvet L. J. ; [translated by Michel Petheran]. – London : Oxford Univ. Press, 1998. – 228 p.
226. Cameron D. Style Policy and Style Politics : a Neglected Aspect of the Language of the News / D. Cameron // Media, Culture and Society. – 1996. – Vol. 18. – P. 315 – 333.
227. Chafe W. Meaning and the Structure of Language / Wallace Chafe. – Chicago – London : Chicago Press, 1971. – 403 p.

228. Chilton P. Discourse and Politics / P. Chilton, C. Schaffner // Van Dijk T. A. (Eds.). Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction. Discourse as Social Interaction. – London, Thousand Oaks, New Delhi : Sage Publications, 1997. – P. 206 – 230.

229. Chilton P. Politeness, politics and diplomacy / P. Chilton // Discourse and Society. – 1990. – Vol. 1. – P. 201 – 224.

230. Chomsky N. The Current Scene in Linguistics : Present Directions / N. Chomsky // Landmarks of American language and Linguistics. – V. 1. / Ed. by F. Smolinski. – Washington D. C. : English language Programs Division, 1993. – P. 253 – 260.

231. Clark H. Areas of Language Use Dealing with Overhearers / H. Clark, E. Schaefer. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 249 – 297.

232. Corder S. Pit. Introducing Applied Linguistics / Corder S. Pit. – Harmondsworth, Middlesex, England : Penguin Books, 1973. – 392 p.

233. Cruse D. A. Meaning in language. An introduction to semantics and pragmatics / Cruse D. A. – Oxford : OUP. – 2000. – Vol. XII. – 424 p.

234. Crystal D. English as a Global Language / David Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 489 p.

235. Diekmann W. Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache / Diekmann W. – Heidelberg, 1975. – 147 S.

236. Duchacek O. Le champ conceptuel de la beaute en fracais moderne / Duchacek O. – Praha, 1960. – P. 11 – 27.

237. Fairclough N. L. Language and power / Fairclough N. L. – London, New York : Longman, 1994. – 259 p.

238. Foucault M. Politics and the Study of Discourse // Burchell G., Gordon C., Miller P. (Eds.). The Foucault Effect. Studies in Governmentality. – Chicago: The University of Chicago Press, 1991. – 307 p.

239. Fox G. Techniques of Description / Fox G., Hay M., Sinclar J. – London : Routledge and Kegan Paul, 1993. – 213 p.

240. Frohock F. M. The Structure of "Politics" / F. M. Frohock // The American Political Science Review. – 1978. – Vol. 72. – P. 859 – 870.
241. Gibbons J. Language and the Law / John Gibbons. – London, N. Y. : Longmans, 1994. – 476 p.
242. Gleitman L. R. The Structural Sources of Verb Meaning / L. R. Gleitman // Language Acquisition. – 1990. – № 1. – P. 3 – 55.
243. Goddard C. Semantic Analysis / Cliff Goddard. – London : Oxford Univ. Press, 2000. – 428 p.
244. Grabe W. Applied linguistics as an emerging discipline / Grabe W. – Cambridge : CUP. – 2000. – Vol. XI. – 300 p.
245. Green D. Shaping Political Consciousness / David Green . – N. Y. : The per Collins Publishers, 1997. – 192 p.
246. Greenberg I. H. The role of typology in the development of a scientific linguistics / I. H. Greenberg // Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages. – Budapest : Akademia Kiado, 1970. – P. 11 – 24.
247. Grzegorzczkova R. Pojęcie językowego obrazu świata / R. Grzegorzczkova // Językowy obraz świata ; [praca zbiorowa pod red. J. Bartmińskiego]. – Lublin, 1990. – S. 41 – 51.
248. Hogart S. Politics. Fair of Speech. The Uses of Euphemisms / Hogart S. –N. Y. : Random House, 1985. – 243 p.
249. Holborow M. The Politics of English / Holborow M. – L. : SAGE Publications, 1999. – 219 p.
250. Jackendoff R. Patterns in the Mind : Language and Human Nature / Ray Jackendoff. – N. Y., 1994. – 246 p.
251. Jakobson R. Implications of Language Universals for Linguistics / Ray Jackendoff // Universals of Language (Report of a Conference held at Dobbs Ferry, New York, April 13 – 15, 1961). – Cambridge etc. : The M.J.T. Press, 1966. – P. 263 – 278.

252. Johnson-Laird Ph. Mental models. Toward a cognitive science of language, inference and consciousness / Philip Johnson-Laird. – Cambridge (Mass.) ; L., 1995. – 128 p.

253. Katamba F. English Words / Francis Katamba. – L., 1995. – 282 p.

254. Klaus G. Sprache der Politik / Klaus G. – Berlin : Deutsch. Verl. der. Wiss., 1971. – 294 S.

255. Korunets I. V. Contrastive typology of the English and Ukrainian languages / Korunets I. V. – K. : Lybid, 1995. – 239 p.

256. Lakoff G. Cognitive Semantics / George Lakoff. – Bloomington, Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 614 p.

257. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / George Lakoff // Metaphor and Thought. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202 – 251.

258. Langacker R. The Contextual basis of cognitive semantics / Ronald Langacker // Language and Conceptualization. – C. : Cambridge University Press, 1997. – P. 229 – 253.

259. Lasswell H. Language of politics : Studies in quantitative semantics / H. Lasswell, N. Leites. – N. Y., Stewart, 1949. – 398 p.

260. Lawson A. English Words in Use : Compounding a Dictionary of Collocations / A. Lawson // International Conference on Practical Applications in Language Corpora. Proceedings / ed. by Lewandowski-Tomaszsyk and P. James. – Todz : Melia, Zodz University Press, 1997. – P. 225 – 235.

261. Leith D. A. Social History of English / Leith D. A. ; [D.A. Leith. – 2nd ed]. – L. : Routledge, 1997. – 301 p.

262. Linell P. The Power of Dialogue Dynamics / Linell P., Markova I., Foppa K. [Eds.] // The Dynamics of Dialogue. – New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore : Harvester Wheatsheaf, 1990. – P. 147 – 177.

263. Lyons J. Linguistic Semantics : An Introduction / James Lyons. – C. : Cambridge University Press, 1995. – 376 p.

264. Mey J. L. *Pragmatica. An Introduction* / Mey J. L.; [2nd ed]. – USA : Blackwell Publishers, 2001. – 392 p.
265. Montgomery A. *An Introduction to Language and Society* / Montgomery A. – [2nd ed]. – L. : Routledge, 1995. – 260 p.
266. Pardo M. L. *Linguistic persuasion as an essential political factor in current democracies: critical analysis of the globalization discourse in Argentina at the turn of the end of the century* / M. L. Pardo // *Discourse and Society*. – London : Sage Publications, 2001. – Vol. 12 (1). – P. 91 – 118.
267. Parsons T. *Power and the social system* / T. Parsons // Lukes S. [Ed.] *Power*. – Oxford : Basil Blackwell, 1986. – P. 94 – 103.
268. Pei M. *Words in Sheep's Clothing* / Pei M. – N. Y., 1969. – 248 p.
269. Pennycook A. *The Cultural Politics of English as an International Language* / Pennycook A. – L. : Longman, 1994. – 365 p.
270. Prewith K. *An Introduction to American Government* / K. Prewith , S. Verba . – N. Y. : Random House, 1976. – 395 p.
271. Robins R. *A Short History of Linguistics* / Richardson Robins. – London, N. Y. : Longman, 1979. – 248 p.
272. Romaine S. *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics* / Suzanne Romaine. – London : Oxford Univ. Press, 2000. – 290 p.
273. Ryder M. E. *Ordered Chaos : The Interpretation of English Noun-Noun Compounds* / Ryder M. E. – Berkeley etc. : Univ. of California press, 1994. – Vol. XI. – 449 p.
274. Salzmann Z. *Language, Culture and Society* / Salzmann Z. – Boulder, San Francisco, Oxford : Westview Press, 1993. – 317 p.
275. Sapir E. *The Status of Linguistics as a Science* / E. Sapir // *Landmarks of American Language and Linguistics*. – Vol. 1. / [ed. by F. Smolinski]. – Washington D. C. : English language Programs Division, 1993. – P. 9 – 13.
276. Schmidt W. *Lexikalische und aktuelle Bedeutung. Ein Beitrag zur Theorie der Wortbedeutung* / Schmidt W. – Berlin : Akademik-Verlag, 1963. – 254 p.

277. Schmidt W. Zur Ideologiegebundenheit der politischen Lexik / W. Schmidt // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin, 1969. – S. 1 – 22.

278. Simms K. Language and the Subject / Simms K. – Amsterdam : Rodopi, 1997. – 520 p.

279. Sindeton D. Language and The Lexicon / Sindeton D. – New York : Oxford University Press, 2000. – 244 p.

280. Sowa J. Lexical Structures and Conceptual Structures / Sowa J. // Semantics and the Lexicon ; [ed. by J. Pusteyovsky]. – The Netherlands : Kluwer Academic Publishers, 1993. – 419 p.

281. The Encyclopedia of Language and Linguistics / Ed. In Chief R. E. Asher : V. 1 – 9. – Oxford, New York : Pergamon Press, 1994.

282. Thornborrow J. Power Talk. Language and Interaction in Institutional Discourse / Thornborrow J. – London, New York : Longman, 2002. – 146 p.

283. Tomlin R. S. Discourse Semantics / R. S. Tomlin // Van Dijk T. A. [Ed.] Discourse as Structure and Process. A multidisciplinary introduction. – London, Thousand Oaks, New Delhi : Sage Publications, 1997. – Vol. 1. – P. 63 – 111.

284. Trier J. Aufsätze und Vorträge zur Wortfeldtheorie / Trier J. – The Hague – Paris, 1973. – 216 S.

285. Ullman St. Semantics. An Introduction to the Science of Meaning / Stephen Ullman. – Oxford, 1977. – P. 3 – 80.

286. Ullmann St. Semantic Universals (Universals of Language) / Stephen Ullmann // Readings in Modern English Lexicology / [ed. by H. Jackson]. – L. : 1969. – 238 c.

287. Ullmann St. The Principles of Semantics / Stephen Ullmann. – Glasgow : Jackson ; Oxford : Basil Blackwell, 1957. – 346 p.

288. Ushchyna V. Political Dominance, Linguistic Persuasion and Globalization in Ukraine / V. Ushchyna // Матеріали міжнародної наук. конф. “Globalization : English and Language Change in Europe”. – Варшава : Ін-т приклад. лінгвістики Варшав. ун-ту, 2002. – С. 30.

289. Van Dijk T. A. Political Discourse and Ideology. Paper for Jornadas del Discurso Político, UPF / Van Dijk T. A. – Barcelona : Universitat Pompeu Fabra, Second draft, 2001. – Home page: www.hum.uva.nl/teun – 24 p.

290. Van Dijk T. A. Discourse semantics and ideology / T. A. Van Dijk // Discourse and Society. – London : Sage, 1995. – Vol. 6(2). – P. 243 – 289.

291. Wagner G. On the Wisdom of Words / Wagner G. – L. : George Allen & Unwin Ltd, 1968. – 344 p.

292. Weigand E. Contrastive lexikal semantics / Weigand E. – Amsterdam, Philadelphia : Benjamins. – 1998. – 270 p.

293. Weinstein B. Language Strategists : Redefining Political Frontiers on the Basis of Linguistic Choices / B. Weinstein // World Politics. – 1978. – Vol. 30. – № 2. – P. 345 – 364

294. Wells A. Mass Media and Society / Wells A. – Palo Alto : Nat. press books, 1972. – 407 p.

295. Wierzbicka A. Different cultures, different languages, different speech acts : Polish vs English / A. Wierzbicka // Journal of Pragmatics. – 1985. – № 9. – P. 145 – 178.

296. Wierzbicka A. Lingua Mentalis. The Semantics of Natural Language / Wierzbicka A. – Sydney, N. Y. : Academic Press, 1980. – 367 p.

297. Williams E. On the Notions “Lexically Related“and “Head of a Word“ / E. Williams // Linguistic Inquiry. – 1981. – № 12. – P. 245 – 247.

298. Williams F. Language and Poverty / Williams F. – Chicago : Markham, 1971. – 459 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

299. АРРАСЛДП: Англо-русский и русско-английский словарь “ложных друзей переводчика” / [сост. В.В. Акуленко]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 384 с.

300. КСПЯ: Бакеркина В. В. Краткий словарь политического языка : Более 2 тысяч терминов и терминологических сочетаний / В. В. Бакеркина, Л. Л. Шестакова. – М. : ООО “Издательство АСТ”: ООО “Издательство Астрель” : ООО “Русские словари”, 2002. – 288 с.

301. БРС: Байкоў М. Беларуска-расійскі слоўнік / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. – Мінск : Вид-во “Народна Освіта”, 1993. – 360 с.

302. АПС: Гарнов К. Д. Англо-русский политический словарь. Около 60 000 слов и словосочетаний / К. Д. Гарнов, Н. Г. Иноземцева. – М. : РУССО, 2005. – 824 с.

303. ПРРПС: Кшыжовска-Протасеня Г. Польско-русский, русско-польский словарь / Polsko-rosyjski, rosyjsko-polski słownik / Г. Кшыжовска-Протасеня, Илья Штапенков. – Минск : “Современная школа”, 2008. – 656 с.

304. ТСЖВЯ: Даль В. В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х томах / Даль В. В. – Т. I. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1999. – 496 с.

305. КОПС: Короткий оксфордський політичний словник / [пер. з англ. ; за ред. І. Макліна, А. Макмілана]. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2006. – 789 с.

306. СМОПЛАЯ: Лев А. Л. Словарь-минимум общественно-политической лексики по английскому языку : [учеб. пособ. для сред. спец. учеб. завед.] / А. В. Лев. – М. : “Высшая школа”, 1974. – 96 с.

307. НРРНС: Левонтина И. В. Немецко-русский, русско-немецкий словарь / И. В. Левонтина, А. В. Шарандин. – М. : Изд-во “Аби Пресс”, 2011. – 576 с.

308. БРНС: Лейн К. Большой русско-немецкий словарь / К. Лейн. – М. : Изд-во “Дрофа”, 2004. – 736 с.

309. НСІС: Новий словник іншомовних слів. 20 000 слів / [укл. і передмова О.М. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2007. – 848 с.

310. НРРНСЛДП: Немецко-русский и русско-немецкий словарь “ложных друзей переводчика” / [сост. К. Г. М. Готлиб]. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – 448 с.

311. НТСУМ: Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2-ге вид. – К. : Аконіт, 2008. – Т. 1 : А – К. – 926 с.
312. НТСУМ: Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2-ге вид. – К. : Аконіт, 2008 – Т. 2 : К – П. – 926 с.
313. НТСУМ: Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2-ге вид. – К. : Аконіт, 2008 – Т. 3 : П – Я. – 862 с.
314. АРСРВО: Покровская Е. В. Англо-русский словарь. Политика – власть – общество / Е. В. Покровская. – М. : Изд-во “АСТ”, 2010. – 736 с.
315. ПС: Политологический словарь / [под ред. В. Ф. Халипова]. – М. : “Высшая школа”, 1995. – 191 с.
316. ССП: Семигіна Т. В. Словник із соціальної політики / Т. В. Семигіна. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 253 с.
317. ПФЕС: Сліпушко О. М. Політичний і фінансово-економічний словник / О. М. Сліпушко. – К. : Вид-во “Криниця”, 1999. – 389 с.
318. СЛТ – Словарь лингвистических терминов. / [под ред. О. С. Ахмановой]. – изд. 2-е стереотип. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
319. СУМ: Словник української мови : в 11 т. [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1971. – 550 с. – / Т. 5. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.
320. СЭС: Советский энциклопедический словарь. – М. : “Советская энциклопедия”, 1988. – 1600 с.
321. ТССРЯ: Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия : более 7000 слов и устойчивых сочетаний / [ИЛИ РАН ; под ред. Г. Н. Склярёвской]. – М. : Астрель : АСТ : Транзиткнига, 2005. – 894 с.

322. БТСРЯ: Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков. – М. : Альта-Принт, Дом XXI век, 2009. – 1248 с.
323. LDCE: Longman Dictionary of Contemporary English / Summers D., Dignen S., Stock P. – UK: Clays Ltd, 1995. – 1692 p.
324. NERD: New English Russian Dictionary / [ed. by Yu. D. Apresyan, E. M. Mednikova]. – 4th editon. – М. : Russky Yazyk Publishers, 1999. – 832 p.
325. MED: Macmillan English Dictionary / Macmillan Publishers Limited, 2002. – 1692 p.
326. NWDTEL: New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury : Lexicon Publications, 1993. – 1216 p.
327. OALD: Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : University press, 2008. – 1780 p.
328. ODEE: The Oxford Dictionary of English Etymology / [ed. By C. T. Onion]. – N. Y. : Oxford University Press, 1995. – 1025 p.
329. OED: The Oxford English Dictionary Online [Электронный ресурс] / ed. by J. Simpson. 3rd edition, 2000 – 2004 – Oxford : Oxford University Press. – Режим доступа до словника: <http://dictionary.oed.com/cgi/entry/00181778>.
330. WNED: Webster's New Encyclopedic Dictionary. – Germany : Konemann, 1993. – 1787 p.

ДОДАТОК А

Кількісне наповнення ЛСТ, що входять до структури лексико-семантичного поля “Суспільство. Держава” в українській та англійській мовах

№	Назва ЛСТ	Українська мова	Англійська мова
1.	Лексика на позначення етнічних спільнот	4,92 % (63 лексичні одиниці)	3,67 % (55 лексичних одиниць)
2.	Назви національно-державного та національно-територіального устрою	2,19 % (28 лексичних одиниць)	2,73 % (41 лексична одиниця)
3.	Назви форм державної влади та форм правління	3,05 % (39 лексичних одиниць)	1,4 % (21 лексична одиниця)
4.	Назви державних перетворень	1,8 % (23 лексичні одиниці)	1,2 % (18 лексичних одиниць)
5.	Назви регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку	2,89 % (37 лексичних одиниць)	1,73 % (26 лексичних одиниць)
6.	Назви політики соціального захисту населення	1,67 % (25 лексичних одиниць)	1,73 % (26 лексичних одиниць)
7.	Назви сфери гуманітарної політики держави	0,94 % (12 лексичних одиниць)	1,33 % (20 лексичних одиниць)
8.	Назви сучасного цивілізаційного процесу	1,48 % (19 лексичних одиниць)	2,2 % (33 лексичні одиниці)
9.	Назви сфери зовнішньої політики	6,15 % (78 лексичних одиниць)	3,27 % (49 лексичних одиниць)
10.	Назви військової сфери	4,14 % (53 лексичні одиниці)	7,2 % (108 лексичних одиниць)
11.	Лексика на позначення сфери глобальної екології	0,23 % (3 лексичні одиниці)	0,6 % (9 лексичних одиниць)
12.	Лексика на позначення аграрної політики	0,16 % (2 лексичні одиниці)	0,4 % (6 лексичних одиниць)
13.	Назви понять і явищ минулого у суспільно-політичному житті	0,86 % (11 лексичних одиниць)	0,27 % (4 лексичні одиниці)
Разом		30,6 % (393 лексичні одиниці)	27,7 % (416 лексичних одиниць)

ДОДАТОК Б

Кількісне наповнення ЛСГ, що входять до структури лексико-семантичного поля “Політика” в українській та англійській мовах

№	Назва ЛСГ	Українська мова	Англійська мова
1.	Суто поняттєві назви політичних дій	16,45 % (210 лексичних одиниць)	9,47 % (142 лексичні одиниці)
2.	Назви понять періоду передвиборчої боротьби	3,52 % (46 лексичних одиниць)	2,53 % (38 лексичних одиниць)
3.	Назви агітаційно-пропагандистської діяльності	1,67 % (25 лексичних одиниць)	1,87 % (28 лексичних одиниць)
4.	Назви об’єктів та суб’єктів виборчих кампаній	1,41 % (18 лексичних одиниць)	1,4 % (21 лексична одиниця)
5.	Назви виконавчо-розпорядчих органів державного апарату	3,75 % (48 лексичних одиниць)	2,07 % (31 лексична одиниця)
6.	Назви представників владних структур	3,98 % (51 лексична одиниця)	4,53 % (68 лексичних одиниць)
7.	Назви політичних організацій та об’єднань	3,55 % (46 лексичних одиниць)	3,93 % (59 лексичних одиниць)
8.	Назви суб’єктів політики за характером і способами діяльності	4,45 % (57 лексичних одиниць)	5,27 % (79 лексичних одиниць)
9.	Назви суб’єктів політики за партійною належністю чи прихильністю до певної ідеології	1,95 % (25 лексичних одиниць)	3,33 % (50 лексичних одиниць)
10.	Назви політико-ідеологічних понять	5,5 % (72 лексичні одиниці)	4,87 % (73 лексичні одиниці)
11.	Назви політико-філософських понять	5,78 % (74 лексичні одиниці)	6,07 % (91 лексична одиниця)
12.	Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства	1,88 % (24 лексичні одиниці)	1,47 % (22 лексичні одиниці)
Разом		54,4 % (696 лексичних одиниць)	46,8 % (702 лексичні одиниці)

ДОДАТОК В

Кількісне наповнення ЛСГ, що входять до структури лексико-семантичного поля “Право” в українській та англійській мовах

№	Назва ЛСГ	Українська мова	Англійська мова
1.	Лексика на позначення політико-юридичних реалій	4,77 % (61 лексична одиниця)	8,33 % (125 лексичних одиниць)
2.	Лексика на позначення міжнародних політико-правових відносин	0,94 % (12 лексичних одиниць)	0,6 % (9 лексичних одиниць)
3.	Назви політичних порушень закону	1,33 % (17 лексичних одиниць)	5,27 % (79 лексичних одиниць)
4.	Назви кримінальних засобів збагачення	0,47 % (6 лексичних одиниць)	1,13 % (17 лексичних одиниць)
5.	Назви соціальних конфліктів	1,02 % (13 лексичних одиниць)	1,6 % (24 лексичних одиниць)
Разом		8,5 % (109 лексичних одиниць)	16,9 % (254 лексичні одиниці)

ДОДАТОК Д

Кількісне наповнення ЛСГ, що входять до структури лексико-семантичного поля “Економіка” в українській та англійській мовах

№	Назва ЛСГ	Українська мова	Англійська мова
1.	Лексика на позначення загальних політико-економічних понять	1,98 % (25 лексичних одиниць)	2,4 % (36 лексичних одиниць)
2.	Назви економічної політики	0,86 % (11 лексичних одиниць)	1,7 % (26 лексичних одиниць)
3.	Назви стану економіки	0,38 % (5 лексичних одиниць)	0,6 % (6 лексичних одиниць)
4.	Лексика на позначення фінансово-банківської сфери	1,85 % (24 лексичні одиниці)	1,5 % (20 лексичних одиниць)
5.	Назви фінансово-промислових груп	0,47 % (6 лексичних одиниць)	0,4 % (5 лексичних одиниць)
6.	Назви осіб, що працюють у сфері економіки	0,94 % (12 лексичних одиниць)	2 % (30 лексичних одиниць)
Разом		6,5 % (83 лексичні одиниці)	8,6 % (123 лексичні одиниці)

ДОДАТОК Е
Схема лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики української та англійської мов

